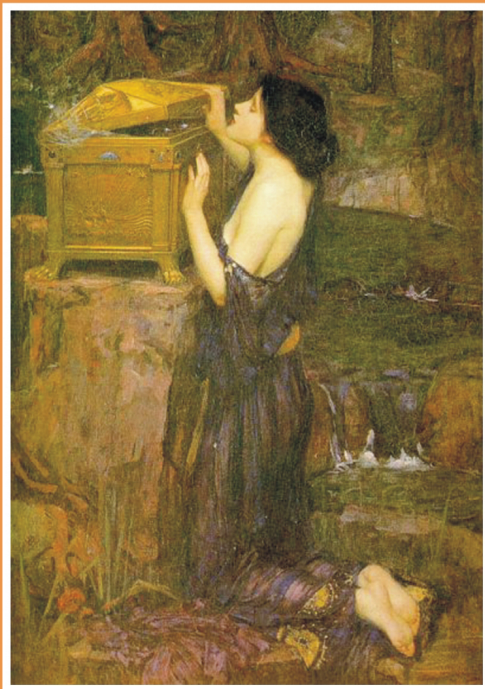

Pandora Könyvek 30.

Csíkány Andrea

**A PALÓC NYELVJÁRÁS
HAT KUTATÓPONTJÁNAK LEXIKOLÓGIAI
VIZSGÁLATA**

különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre

Eger, 2012

Csikány Andrea

A PALÓC NYELVJÁRÁS HAT KUTATÓPONTJÁNAK
LEXIKOLÓGIAI VIZSGÁLATA

különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre

Pandora Könyvek

30. kötet

Csikány Andrea

**A PALÓC NYELVJÁRÁS HAT KUTATÓPONTJÁNAK
LEXIKOLÓGIAI VIZSGÁLATA**

különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre

Sorozatszerkesztő:

Prof. Dr. Mózes Mihály

A 2012-ben megjelent kötetek:

***Balásné Szalai Edit: A tárgyas szó szerkezetek a magyar és a mordvin nyelvben
(25. kötet)***

***Németh István: Az osztrák út. Ausztria a 20. században
(26. kötet)***

**Ian Roberts: Összehasonlító mondattan. Fordította: Dalmi Gréte, Szalontai Ádám
(27. kötet)**

**Angelika Reichmann: Desire – Narrative – Identity
(28. kötet)**

**Bednaries Gábor: A kétséges faggatása. Kulturális párbeszéd kísérletek
(29. kötet)**

Csikány Andrea

A PALÓC NYELVJÁRÁS HAT KUTATÓPONTJÁNAK LEXIKOLÓGIAI VIZSGÁLATA

különös tekintettel a hangtani és alaktani jelenségekre

Líceum Kiadó
Eger, 2012

Lektorálta:

Zimányi Árpád

főiskolai tanár

A borítón

John William Waterhouse: *Pandora* (1896)
című festményének részlete látható

ISSN: 1787-9671

ISBN 978-615-5250-15-6

A kiadásért felelős
az Eszterházy Károly Főiskola rektora
Megjelent az EKF Líceum Kiadó gondozásában
Igazgató: Kis-Tóth Lajos
Felelős szerkesztő: Zimányi Árpád
Műszaki szerkesztő: Nagy Sándorné
Borítóterv: Kormos Ágnes

Megjelent: 2012-ben

Készítette: az Eszterházy Károly Főiskola nyomdája
Felelős vezető: Kérészy László

Köszönetnyilvánítás:

Ezúton mondok köszönetet adatközlőimnek, továbbá az anyaggyűjtésben segítőimnek, valamint dr. Kiss Jenőnek mindazért a szakmai és emberi segítségért, amellyel munkám megírásához hozzásegítettek.

Tartalom

1. Bevezetés.....	9
2. A szlovákiai magyar nyelvhasználat.....	11
2.1. A nyelvhasználat és a norma	11
2.2. A kétnyelvűség és a kettősnyelvűség	11
2.3. A mentális lexikon, a kódváltás és a nyelvjárás	12
2.4. A beszélők és a nyelvjárás	15
2.5. A nyelvi attitűd.....	16
3. Az anyaggyűjtésről.....	17
3.1. Beszámoló a gyűjtésről	17
3.2. A magyar nyelvjárások atlasza.....	24
3.3. Gyűjtések a mai Szlovákia területén	25
3.4. Az új magyar nemzeti nyelvatlasz.....	25
4. A kutatóterületről.....	27
4.1. A palóc népről	27
4.2. A nyelvjárások és nyelvváltozatok, a palóc nyelvjárás	28
4.3. A kutatópontok és szociológiai jellemzői	28
5. Állapotvizsgálat	30
5.1. Hangtani jelenségek a lexémákban	30
5.1.1. A magánhangzók rendszere az 50-es években	30
5.1.2. A magánhangzók rendszere ma	36
5.1.3. A mássalhangzók rendszere az 50-es években:	38
5.1.4. A mássalhangzók rendszere ma.....	38
5.1.5. Hangtani változások	39
Összegzés	70
5.2. Alaktani jelenségek	71
5.2.1. Alaktani jelenségek az 1950-es években	91
5.2.2. Alaktani jelenségek ma.....	92
6. Összegzés	100
7. Hivatkozott szakirodalom.....	104
8. Felhasznált irodalom	111
9. Mellékletek.....	114

1. BEVEZETÉS

Dolgozatomban a szlovákiai középpalóc nyelvjárásokat vizsgálom azzal a céllal, hogy róluk állapot- és változáisleírást adjak.

A szlovákiai magyarság a Kárpát-medence második legnagyobb kisebbsége (Lanstyák 2000: 45). A magyarul beszélők nyelvére hatással van a szlovák nyelv, de a magyar köznyelv is formálja. Kutatásuk, helyzetük feltárása több okból is időszerű tudományos feladat.

Ez a dolgozat a nyelv jelenben való működését, illetőleg változási tendenciáit vizsgálja, többek között a következő kérdésekre keresve választ: a felföldi/felvidéki beszélő a nyelvjárási elemeket használja-e, vált-e kódot, illetve a magyar köznyelv lexémái befolyásolják-e nyelvjárási kiejtését, szókincsét.

A címben megjelölt téma szívügyem, mert szlovákiai magyar, palóc vagyok. A dialektológiai tanulmányokkal, a palóc nyelvjárás kutatásával a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetemen Zelliger Erzsébet tanárnő és Hegedűs Attila tanár úr óráin találkoztam. Nyelvészeti érdeklődésemnek megfelelően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktori Iskolájában a Magyar Nyelvtudományi Doktori Program Szociolingvisztika/Dialektológia Alprogramjában folytattam PhD-tanulmányaimat dialektológiai hangsúllyal, ahol ledoktoráltam. A szülőföldemmel való tudományos foglalkozás ösztönző lehetősége mellett az is erősítette szándékomat, hogy a szakirodalomból megtudtam: a szlovákiai magyar nyelvjárások kutatása elmaradt a többi, a Magyarországgal szomszédos államokban folyó nyelvjárástani kutatásoktól. A szűkebb témakör, a követéses változásvizsgálat mellett témavezetőm, Kiss Jenő tanár úr javaslatára döntöttem, aki ezeknek a vizsgálatoknak ígéretes voltát, többirányú hasznosságát gyakorta hangsúlyozta. Utólag is megerősített az az örömdetes tény, hogy az utóbbi 11 évben föllendülőben van a szlovákiai magyar nyelvjárások kutatása, elsősorban a Nyitrai Konstantín Egyetemen Sándor Annának és a köréje csoportosuló dialektológusoknak köszönhetően, azaz Menyhárt Józsefnek és Presinszky Károlynak, valamint a nyitrai vendégtanári éve alatt Medvesalján kutatásokat végző Cs. Nagy Lajosnak. Vizsgálatommal a magyar dialektológia azon ágához kapcsolódtam, amely ma már – az *Új magyar nyelvjárási atlasz* munkálatainak köszönhetően – az egész magyar nyelvterületre kiterjed. Ennek keretében a vizsgálati területemre eső újatlaszos kutatópontokon (Bolyk, Csáb, Gice, Magyarhegymeg, Zsip és a magyarországi Ludányhalászi) elvégeztem az újatlaszos kérdőívvel is a gyűjtéseket. (A hangrögzítéses anyag az MTA–ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoportjának az archívumában van.)

Kutatómunkámban kettős feladatot kellett elvégeznem. Egyrészt szinkrón gyűjtést kellett folytatnom a terepen, a kijelölt kutatópontokon, hangrögzítő ké-

szülékek segítségével a helyszínen rögzíteni az adatközlők válaszait. Az így gyűjtött korpusz megfelel az egyidejűség szigorú követelményeinek, hiszen az első és utolsó gyűjtés között mindössze 3 év telt el, 2003 januárjától 2006 májusáig. Ez a kutatás az állapotleírás része. Másrészt el kellett végezni a nagyatlász adatok (gyűjtési idő: 1953–1958) és a fél évszázaddal későbbi új adatok összevetését, kontrasztív vizsgálatát. Természetes, hogy az anyaggyűjtés, amely igencsak idő- és energiaigényes volt, a vizsgálat fontos része. A gyűjtéssel kapcsolatos tapasztalatokról éppen ezért hiteles tájékoztatást illik adni. Erre törekedtem én is. Kézenfekvő feltételezés, hogy az elmúlt mintegy fél évszázadban voltak változások a nyelvjárások azon részlegeiben is, amelyek a nagyatlaszon alapuló követéses vizsgálattal elérhetők, ill. megállapíthatók. Mivel azonban csupán néhány, a nagyatlasz adatain alapuló követéses vizsgálat jelent meg e tárgykörben, minthogy tehát idevágó részletes vizsgálatok nincsenek, a részletekre vonatkozó hipotézisek felállításától eltekintek.

Dolgozatom témája középső palóc nyelvjárások lexikológiai célzatú tanulmányozása olyan régióban, ahol a palócok és szlovákok együtt élnek. Az itt élők palócosan beszélnek, de nyelvjárásukat a szlovák államnyelv és magyar köznyelv is alakítja. A leletmentés szándéka is vezetett, mert a kutatópontok nyelve változik, és öregedik a lakosság.

A dolgozat célja az állapot- és változáisleírás, összevetni *A magyar nyelvjárások atlasza* korábbi gyűjtéseinek adatait saját gyűjtésű korpuszommal. Állapotleírás, amelynek alapjául a 2003–2006 közötti években kérdőívek segítségével a helyszínen rögzített nyelvjárási adatok szolgálnak. S változásvizsgálat is, *A magyar nyelvjárások atlasza* (Deme–Imre: 1968–1977) és újabb gyűjtéseim adatainak az egybevető elemzésével. Vizsgálatom a magyar dialektológia ma különösen időszerű azon vonulatába tartozik, amelynek célja a követéses kutatások elvégzése azzal a szándékkal, hogy egyrészt friss anyag gyűjtésével a jelenlegi nyelvjárási állapotról, a korábbi adatokkal, mindenekelőtt pedig a nagyatlasz adataival való egybevetéssel pedig a nyelvjárások körében zajló változásokról adhassunk megbízható leírást.

Hipotéziseim: **1.** A középpalóc beszélők nyelvét a szlovák államnyelv és a magyar köznyelv befolyásolja, **2.** a palóc nyelvjárások adatközlőinek attitűdje az évek során módosult saját nyelvjárásukhoz és a köznyelvhez való viszonyukban egyaránt, **3.** a beszélők nyelvjárása az 50-es évekbeli gyűjtésekhez képest módosult, főleg a szókincs vonatkozásában, **4.** az alaktani és hangtani sajátságokban is lehetnek változások a korábbiakhoz képest a fiatalabb és középkorú beszélőknél, mivel hatással van rájuk a magyar köznyelv, **5.** a legidősebb generáció nyelvhasználatára archaikusabb, a középkorosztály még ismerheti a táji jellegű szavakat, a fiatal korosztály beszéde a köznyelv felé módosult, bizonyos táji jellegű kifejezések a nyelvhasználatból kiveszőben lehetnek.

2. A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVHASZNÁLAT

2.1. A nyelvhasználat és a norma

A felföldi magyar beszélő nyelvét a szlovák és a magyar nyelv normái egyaránt befolyásolják, mert ebben a közösségben egyszerre két nyelv van jelen (Zimányi 2002a: 78–79). A beszélők regionális köznyelven és/vagy nyelvjárásban beszélnek (Jakab 1998a: 30).

Ismert tény, hogy a nyelvelsajátítás több szakaszú folyamat. Az anyanyelv-változatot az adott beszélőközösség határozza meg, ezt később az egyén változtathatja, jobbíthatja, de nem tökéletes elsajátítása zavart is okozhat, ami azt jelenti, hogy ha anyanyelvjárását nem tanulja meg, más nyelvváltozatok elsajátítása is nehézséget okozhat. Ha viszont az anyanyelv elsajátítása természetesen folyik, a mellette megtanult nyelvek könnyen elsajátíthatók lesznek. Többen szüleik vegyes házassága miatt kétnyelvűek. Minden esetben azonban meg kell tanulni a többség nyelvét, de az anyanyelvről sem szabad megfélekedni. A határon túl a magyarok a nyelv kontaktusváltozatait beszélik, s ez akkor is igaz, ha pl. szlovákul nem beszélnek, mert a hatás megjelenik a nyelvükön (Kontra 2003a: 301), pl. hívok a barátomnak telefonon, kulcs a szobától. Mindig a kontextus határozza meg, hogy mi számít kontaktusjelenségnek. A szlovák hatás mellett ott van a nyelvjárási hatás is.

2.2. A kétnyelvűség és a kettősnyelvűség

Általában elmondható, hogy kétnyelvűk azok a beszélők, akik az eredményes kommunikációban a mindennapi társas érintkezés során két különböző nyelvet használnak (H. Varga 2002: 182–183).

A kétnyelvűség: (bilingvizmus) két vagy több nyelvet tudását jelenti (Trudgill 1997: 33). A kétnyelvűség tehát két nyelv kapcsolatának, két nyelv kapcsolata pedig két etnikum, ill. tagjaik kapcsolatának a közvetlen következménye (Kiss 2002: 211).

Az adatközlők nyelvhasználatát a diglosszia, kettősnyelvűség is jellemzi (Trudgill 1997: 20, Kiss 2002b: 140), hiszen amellett, hogy a regionális magyar köznyelvet használják, bizonyos adatközlők nyelvjárásban beszélnek. A köznyelv az egész rendszer középpontjában áll, s a többi általában ehhez viszonyítva ítélik meg (Tolcsvai Nagy 1998: 56). Ilyen a standard és pl. a regionális nyelvváltozat váltakoztatása, amit vagy az elsődleges nyelvjárás mellett tanul meg a beszélő, vagy az iskolai oktatásban (Ferguson 2002: 125–134). Az emberek nagy része két- és kettősnyelvű egyaránt (Kiss 2002: 138–140), mindkettő a

nyelvi kontaktus következménye, s fő kategóriái is megegyeznek. Legfőbb különbsége: hogy a kétnyelvűség esetében különböző nyelvi rendszerek élnek egymás mellett, és általában erős az államnyelv dominanciája, s a kettősnyelvűség esetében egyazon nyelv két változatának, többnyire persze valamely nyelvjárásnak és a köznyelvnek az egymás mellett éléséről van szó. Így a két nyelv ismerete és használata két külön grammatikai és lexikális rendszer mentális birtoklását jelenti. A kettősnyelvűnél első helyen van az anyanyelvjárás, mint elsődleges nyelvváltozat, a standard másodlagos formaként él, s van egy kevert, illetve átmeneti forma (Kiss 2002: 141). A közép-szlovákiai adatközlők két- és kettősnyelvűek egyezsere.

Amennyiben a beszélő nem ismeri kellő mértékben nyelvét, nyelvi hátrányos helyzetbe kerül. Meg kell értetni mindenkivel, hogy nincs jobb vagy rosszabb nyelv, nyelvváltozat van. Annál gazdagabb egy beszélő, minél több nyelvet és nyelvváltozatot ismer (Sándor 2002: 121–122). Mivel a határon túli régiók nyelve bizonyos elemeiben eltér az anyaországitól, ezért ezek a nyelvek elszigeteltségüknél fogva nyelvjárásiasabbak és regionálisabbak lesznek. Sokan a beszélők közül nem is ismerik anyanyelvük más változatát, csak a nyelvjárást.

2.3. A mentális lexikon, a kódváltás és a nyelvjárás

Egy államon belül, ahol az államnyelv dominanciája erős, a társadalmi érintkezésben elkerülhetetlen lesz a kódváltás (vö. Kiss 1995: 210, Wardhaugh 2002: 78), kódváltogatás, kódkeverés, kölcsönzés (Trudgill 1997: 37), esetleg nyelvcseré is létrejöhet. A szlovákai magyarok nyelvhasználatára jellemző a kódváltás, kódkeverés, ezt kutatásaim is bizonyítják (vö. Csikány 2005a: 163–174, Csikány 2005b: 146–152, Csikány 2005c: 151–157).

Kisebbségi helyzetben megfigyelhető, hogy a szlovákiai magyar nyelvváltozat archaikusabbnak tűnik a magyarországihoz képest. Ez főleg a szókinccsben jelenik meg. Az utóbbi években az emberek a falvakban és a városokban is nagyon zárkózottak lettek, otthon maradnak, s ritkán mozdulnak ki rendezvényekre. Pszicholingvisztikai megközelítésből nézve a nyelv verbális használatakor, az elhangzó beszéd során és megértésekor az ún. mentális lexikont aktiváljuk. A mentális lexikon Gósy Mária szerint nem azonos a szokásosan használt szókinccsel, a mentális lexikon emberi „szótároló” (Gósy 1999: 121). Itt tárolódnak a nyelvi beszédjelek, amely folyamat már az anyanyelv elsajátításával kezdődik. Egyfajta „agyi szótár” ez, amely az egyénhez kötődik és nem állandó (Gósy 1998: 189–201). A kétnyelvűség esetében két nyelv teljes rendszere egyszerre tárolódik. Amikor egy kétnyelvű egy magyar kommunikációs helyzet közben kódot vált, azért lehetséges, mert az adott nyelven éppen akkor a mentális lexikonból a másik nyelv elemei közül választja ki a megfelelőt. Így van ez a kettősnyelvűeknél is. A köznyelvi és nyelvjárási elemek tárolódnak együttesen. A felföldi beszélők esetében nem minden esetben beszélhetünk ilyen irányított

kódváltásról, hiszen magyarul, meghatározott kommunikációs színtereken beszélnek, nem mindig tudják aktiválni a keresett lexémát, vagy csak annak szlovák ekvivalensét (vö. Csikány 2006: 11–15). Bizonyos lexémák esetében, pl. *balkon* (magy.) – *erkély* – *balkón* (szlk.) nem tudják, melyik nyelvből való a lexéma, mert az agyi szótár ezt nem különíti el, hiszen a mindennapi kommunikációban megértik egymást, nem szükséges a kódváltás (Csikány 2006a: 113–122, 2006b: 123–126).

Bármilyen két nyelvről legyen is szó, bizonyos élethelyzetekben kódot kell váltani (Trudgill 1997: 37, Wardhaugh 2002: 92). A beszéd dekódolásáért, a beszédészlelésért, a beszédmegértésért a bal agyfélteke felelős (Gósy 1999: 29–32), tehát domináns szerepe van a kódváltásban, az emlékezésben. Ilyen emléképek a szavak, „szópárok” is. Kutatók megvizsgálták, hogy milyen folyamatok játszódnak le az agyban összefüggő beszédek hallgatásakor, a két- és többnyelvűek, a tapasztalt és kezdő szinkrontolmácsok esetében (G. Láng 2002: 29–30, G. Láng 2003: 47). A terhelés a gyakorlottabb tolmácsoknál oszlik meg jobban, a sok gyakorlat és tapasztalat, valamint az emlékezés működése miatt. A tolmácsoláskor/fordításkor is választás előtt áll a tolmács és a fordító, hogy pl. a Szlovákiában használt változatot alkalmazza-e vagy a magyarországit, s ki tudja-e választani a megfelelő lexémát (Csikány 2007: 114–120). Gyűjtésekkor gyakran azt kérdezték az adatközlők: „ahogy itthon mondjuk, vagy ahogy a tévében”, „melyiket mondjam? A nyelvjárási gyűjtéskor több adatközlő jelezte, hogy tudják a választ, de nem jut eszükbe a fogalom, tehát a „nyelvük hegyén volt” (Gósy 1999: 131). Az agyban gyakran nem a kívánt lexéma, hanem a „másik” jelent meg, a köznyelvi a nyelvjárást visszaszorítva. A lexémaválasztás aszerint történt, melyik nyelv domináns vagy melyik az aktívabb. A nehézséget az okozza, többnyire aszerint választ és vált kódot az adatközlő, ahogy meg tudja nevezni a fogalmat. A nők általában gyorsabban reagálnak, ha egy szót kell megtalálniuk. Gyűjtéskor azt tapasztaltuk, hogy a férfiak inkább nem mondták ki a keresett lexémát, ha nem voltak biztosak benne, míg a nők mondtak többet is. Pl. a szövés folyamatára a nők emlékeznek könnyebben, a szántásra a férfiak.

A lexikai előhívás problémája, azaz a „nyelvem hegyén van”-jelenség a fiatal korban ritkábban, idősebbeknél gyakrabban fordul elő. Amikor a beszélő egy szót keres, azaz a „nyelvem hegyén van”, felmerül az a kérdés, hogy megtalálja-e a keresett szót (Gósy 2004: 53–54). A szókeresés előtti szünetek pl. egyértelműen utalnak erre (Gósy 2004: 54), hogy a kezdő hang is megjelenhet, de a teljes szót nem találjuk. Ezt kísérhetik: *„Várj, egy pillanat, nem X, hanem Y, oh, igen, rögtön mondom, nem jut eszembe, nem megy, z betűvel kezdőgyik, régen mé’ tudtam, dolgoztunk is vele, szüleim pajtájában még vót, tudom-tudom, csak hagy gondolkoggyak...”* A nyelv archaikusabb elemeit csak az idősebbek őrzik emlékezetükben. Az idősebbek memóriája általában jobban archiválja a régebbi szavakat, s a fiatalok az újabb keletű szavakat ismerik, pl. nehezebben aktiválható lexémák: *mángorol, kévekötfő*; a szekér részei: *hámfa, fergettyű, juha, nyúj-*

tó. Az MNyA.-s gyűjtéskor ún. B-s adatokat is lejegyeztünk. Ezek lettek azok a lexémák, amelyeket az adatközlők a feltett kérdésre nem azonnal válaszoltak, hanem segítséggel. Három módon segítettünk: kimondtuk a lexéma kezdőhangját, hátha ez segít a mentális lexikonból aktiválni a kívánt elemet, elmondtuk, hogy máshol *x. y.*-nak mondják, tehát leggyakrabban a köznyelvi alakot mondtuk ki, és ebből az adatközlő rájött, hogy ő nem abban a formában ismeri, hanem *y. z.*, vagy kimondtuk a nyelvjárási lexémát, általában így: a „nagymamám *x. y.*-nak mondja”... és ebből az adatközlőnek eszébe jutott az, ahogy ő nevezi.

A számok azt jelzik, hogy a kutatóponton kinnél jelentek meg a lexéma-variánsok:

Csáb: *fenyőt*¹ (115): (7,10,11,16:*fenyűt*), *feleségem* (478): (7:*kedves feleségem*, 27 *szeretett feleségem*, 31:*szeretett feleségem*), *gácsér* (373): (14:*gács(r)*, *palacsinta* (407): (2:*pálacinki*), *konkoly* (15): (2,11,12:*konkó*), *jérce* (361): (15:*tojós*),

Bolyk: *ocsú* (192): (10,11:*ápróbúzà*), *járomszeg* (178): (12:*biztosító oldalszög*), *kukorékol* (362): (13:*kikirikúzik*), *ajaka* (497): (1,4,9,17:*piszléje*), *colstok* (269): *colostok*, (3,18:*mérőszálág*), *egyenként* (662): (9: *ápródonként*), *őrizte* (839): (12: *őrzötte*), *kiherélik* (399): (9:*miskārol*, *kiherélyik*), *zsindely* (202): (9,11,16,17:*sind(ly)*), *bagoly* (1011): (8,10,12:*bágó*), *gyümölcs* (87): (9:*termés*), *bíróhoz* (1067): (9,17:*bírónyi*), *Sándoréknál* (1122): (9,11,12:*Sándoréknyi*), *Sándorékhoz* (1124): (10,11:*Sándornyi*, 9,12:*S8ndornyi*), *fiú* (467): (1,6,9,16:*gyer(k)*, 9: „széna vagy szalma?”-*fiú értékes utód*, *lány nem annyira-gondolták régen*),

Magyarhegymeg: *meggyógyul* (570): (13:*felépül*), *meztelen* (528): (5:*mesztéláb*), *bagoly* (1011): (2,6,12:*bágó*), *Sándorékhoz* (1124): (10,11:*Sándornyi*, 12:*S8ndornyi*), *Sándoréknál* (1122): (5,10,11,12:*Sándoréknyi*), *Ferencnél* (1126): (5,15:*Ferinyi*), *Ferenchez* (1127): (12:*Ferinyi*),

Zsip: *csósz* (949): (3:*őrző*), *jászol* (1016): (15:*Betlehetmi jászój*), *konkoly* (15): (5-*en* *direkt rákérdezés után tudták*), *bíróhoz* (1067): (5,10,11,13,19:*bírónyi*),

Gice: *felhő* (606): (5:*beborúl*), *szár* (34): (7:*ízék*, *góré*, 10,20,32: *góré*, 21:*kóró*, 8,*kóré*), *szén* (231): (*fä*, *villány*, *gāz*), *öcsém* (465): (6:*öcskös*, 16,32,33:*öcsi*), *fütyül* (554): (5:*süvit*, 6:*süvőt*), *sótalan* (698): (6,17,26,31,32,33: *sájtálán*), *függöny* (212): (6,12,17,21,29:*fírhàng*), *bíróhoz* (1067): (10, 21, 26,31,32,34: *bírónyi*, 4,5,6,7:*bír<nyi*), *pünkösdkor* (1107): (8,12,31,34: *pünkösdr,,*), *behunyja* (1159): (19:*behuntà*, 33:*behuntà*),

¹ A falu neve után következik az MNyA. lexémája, majd sorszáma, ill. a lexémavariációk, az adatközlők sorszámaival.

Ludányhalászi: *levél (a kukoricáé) (36): (1,6,11,12:sās), ocsú (192): (11,12,33,35:ocsó), galambdúc (305): (9,12:gālāmbhāz), toll (1096): (18:pihe), csalán (77): (7,34:csana), zsindey (202): (11:sind(j), baglyok (1013): (10:bagók, 6:bágók), estétől reggelig (1063): (35:regvelig), fürödni (915): (6:fürödnyi).*

Az adatokból látható, a fiataloknak többet kellett segíteni a lexéma előhívását illetően, hiszen ők általában már csak hallomásból ismerik ezeket.

2.4. A beszélők és a nyelvjárás

Az identitáskialakításban nagy szerepe van az iskoláztatás nyelvének, mert az általa közvetített nyelven és kultúrán keresztül erősíti és fejleszti az anyanyelvet. Zelliger Erzsébet (2004: 59) szerint is támogatni kell a nyelvjárásban való kommunikációs lehetőségeket mert az életforma megváltozásával a nyelvi változások is felgyorsulnak, nagy az emigráció. Míg a köznyelvben kodifikált normák vannak, addig a nyelvváltozatokban nincs hivatalosan előírt szabály. Azokat a mindenkori beszélőközösség alakítja a mindennapi beszédben. Kiss Jenő (2004a: 230) a nyelvjárásművelésen nem azt érti, hogy a bennük tartott változásokat kell pl. elősegíteni, inkább a tévtanok leépítésén van a hangsúly, a róluk való vélekedés megváltoztatásán. Több tévhit él, van aki azért nem tartja szükségesnek, mert a köznyelven mindent ki tudunk fejezni, így nincs szükség rájuk, vagy úgyis csak lenézik a nyelvjárásban beszélőt, vannak, akik az „anyanyelv legtisztább formájának” (Kiss 2004a: 230) tartják. A nyelvjárásban beszélő viszont sok esetben már nem is tudja, hogy mi a helyes és helytelen (Kiss 2002a: 30).

Ahhoz, hogy egy ember a társadalomban nyelviileg versenyképes maradjon, meg kell tanulnia a köznyelvet. Az iskoláknak a kettősnyelvűség-nevelésre kellene összpontosítaniuk (Kiss 2002c: 234). Palóc vidéken tapasztaltam, hogy többen nem akarnak palócosan beszélni, mert az nem köznyelvi forma, s szerintük szégyellni való. A magyar nyelvjárásokat beszélők megértik egymást, még ha ejtésbeli, hangtani vagy szókincsbeli különbségek vannak is (Imre 1988: 331, Hegedűs 2005: 7). A nyelvjárásban beszélők egy csoportba tartoznak, ezen a nyelven értik meg magukat, s ez az első nyelv, amelyet szüleiktől elsajátítottak, s abban a formában, ahogy tanították őt. A nyelvjárás a kultúra hordozója, s nyelvjárásban születnek palóc területen is irodalmi művek (vö. Kiss 2000: 19, Csikány 2010a: 108–117).

Ha a fiatalnak az elsődleges nyelvváltozata a nyelvjárási anyanyelve, azon fog tudni a legbiztosabban kommunikálni, azt választja (Kiss 1992: 38). A falu lakosságára is ez igaz, hiszen ezen a nyelven értik meg egymást.

Sándor Anna megállapítja (2002a: 30–35), hogy Szlovákiában negatívan állnak a nyelvjárásban beszélőkhöz (Sándor 2004: 207), azt is, hogy a nyelvcsere összefügg a nyelvjárásvesztéssel (Sándor 2004a). Nagy az asszimiláció, a beszé-

lők gyakran mondják: „*Inkább mondom szlovákul, hamarabb megérted*”. Nyelvjárásgyűjtés közben küldetésünk is volt: megerősíteni adatközlőinket abban, hogy bátran használják anyanyelvjárásukat, s tanítsák meg unokáikat is.

2.5. A nyelvi attitűd

A kisebbségek saját nyelvüket általában lenézik, így van pl. az anyanyelvjárással is, amelyet „csúnyának” tartanak pl. a médiában hallott magyar nyelvvel ellentétben. A népi szemléletben, a nyelvről való hétköznapi gondolkodásban ott van a helyes-helytelen felismerése. Tehát, a beszélők tudják, hogy melyek variáció a „helyesebb” vagy az általuk „szébbnek” tartott forma.

A nyelvi attitűd fogalma a nyelvhasználóknak a különböző nyelvekkel, nyelvváltozatokkal, nyelvi jelenségekkel szembeni beállítottságát, ahhoz való viszonyát jelenti. A felföldieknél a szlovák nyelv hatása erős. A felföldi iskolákban használt kifejezések nem egyeznek meg mindig a Magyarországon használt magyar kifejezésekkel: pl. Szlovákiában: *iskolai év* – Magyarország: *tanév*, Szlovákiában: *osztálynapló* – Magyarország: *törzskönyv* (Szabó Mihály 2005: 120–121).

A vegyes házasságoknak a nyelvcsere fő színtere, az anyanyelv itt már nem az anya nyelve, hanem a domináns államnyelv. Ez a jelenség nemcsak a családon belül jelenhet meg, hanem a városokban, falvakban, ahol a településre is hatással vannak az odaköltözések.

Sokan a nyelvjárási ejtésüket szégyellik, főleg Magyarországon járva. Az egyik adatközlőt palóc kiejtése miatt érte sérelem, s nem értették őt, mert „palóc szavakat használt”, voltak, akik megkérdezték tőle, hogy honnan jött, mert furcsa a kiejtése. Több adatközlőt is ért ez ügyben atrocitás, s nem tudtak szakszerűen védekezni, nem tudták elmondani, hogy a nyelvjárási ejtés semmivel sem alacsonyabb fokú, mint a standardé. Több adatközlő – akik magyarországi egyetemeken tanultak, vagy csak turistaként ott jártak – elmondták, hogy néhány magyarországi ember nem értette, miképpen és hol lehetett külföldön ilyen jól megtanulni magyarul, s még a magyar irodalmat is ismerni, s voltak, akik azt sem tudták, hogy a határon túl is élnek magyarok.

3. AZ ANYAGGYŰJTÉS RŐL

3.1. Beszámoló a gyűjtésről

„Gyűjteni, gyűjteni, gyűjteni! Megragadni a pusztulót, menteni a veszendőt, feltárni a jelent, melyben a múlt és jövő ölelkezik” – írja Bárczi Géza (1980: 364), hiszen a „jó gyűjtés évszázadok múlva is becses anyag marad” (Végh 1992: 184), mert őseink hagyatéka ott van elrejtve a padlások rejtekén. Nyelvjárást gyűjteni napjainkban jelentősen nehezebb, mint kb. ötven-hatvan évvel ezelőtt. A megfelelő, szakszerű, tehát módszeres nyelvjárásgyűjtésre napjainkban éppen ezért még nagyobb figyelemmel kell lennünk (vö. Imre 1858: 372, Kiss 1981: 7, Juhász 1999: 231, Zelliger 2002a: 303–307).

A gyűjtés munkálatainak kezdete, a kutatópontok kijelölése. 2003 februárjától több középpalóc községet meglátogattam, hogy felmérjem, hol lehetne gyűjteni. Rokonoktól, ismerősöktől, polgármesterektől, papoktól kérdezősködtem a faluban élőkéről. Így alakítottam ki a kutatópontok rendszerét. A helyiek ismerete fontos támpont volt.

A korábbi középpalóc kutatópontokat listára vettem: Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip és a nyugati palóc határról Csáb, és a keleti palóc határról: Gice, valamint egy magyarországi kontrollcsoportot: Ludányhalászi. A próbagyűjtés 2003-ban Bolykon történt, ahol a gyűjtési tapasztalatok és eredmények bebizonyították: hasonlóképpen kell eljárni, ami a gyűjtési módszereket illeti, mint ahogy Kálmán Béla és Imre Samu is tették a 40-es, 50-es évek gyűjtéseinél. Bolyk nyelve bizonyos lexémák esetében megváltozott, egyes kifejezések használta archaizálódott (Csikány 2006d: 13–21).

A korábbi gyűjtések ideje, Kálmán Béla és Imre Samu gyűjtései. Bolyk: 1958. szept. 26–29., Magyarhegymeg: 1954. ápr. 17–20., Zsip: 1958. szept. 25–28., Csáb: 1954. nov. 18–22., Gice 1958. szept. 30–okt. 3., Ludányhalászi: 1953. márc. 21–23.

A kutatópontok kiválasztásának szempontjai és a hálózat sűrűsége. Bárczi Géza (1944: 13) a nyelvatlasz előkészítési munkálatainál írja, hogy a tervbe vett hálózat 15–21 km körül legyen. Nem csak kis falvakat kell felkeresni, mert ott esetleg már csak egy-két család tartja az ősi elemeket, de nagyobb falvakat is.

Az újabb kutatópontokat a középpalóc területen aszerint igyekeztem kijelölni, hogy azok kb. egyforma távolságban legyenek egymástól, és így a lakosságnak a kor, az iskolázottság, a nem szerinti megoszlása körülbelül megfelelően a már korábbi kutatópontokénak. Új kutatópont lett három város: Losonc, Füle,

Rimaszombat, s az öt régi, nagyatlászbeli kutatópont mellett 7 új falu is megjelenik: Bussa, Vilke, Ragyolc, Síd, Medveshidegkút, Gesztete, Várgede. Az utóbbiak elemzése, bemutatása egy későbbi dolgozat tárgya lesz majd.

A kutatópontok számozása. A régi kutatópontok számozását meghagytam: Csáb (Čebovce): MNyA/16, Bolyk (Boľkovce): MNyA/17, Magyarhegy (Dolné Zahorany): MNyA/18, Zsip (Žip): MNyA/19, Gice (Hucín): MNyA/20, Ludányhalászi H4.

A kérdőívről. Deme László (1975: 67) írja a MNyA. kérdőívéről, hogy a gyűjtés két kérdőív segítségével történt: *Első rész* és *Második rész* címen, amit a gyűjtők egymás közt csak „nyelvtani” és „szóföldrajzi” résznek hívtak, s ez a megnevezés rátapintott a különbségre. A kérdőfüzetekbe írták a gyűjtés helyét és az adatközlők adatait, valamint a kérdések után a kapott lexémákat.

A kutatás kezdetén az a kérdés merült fel, hogy az összes MNyA.-s kérdést ki kell-e kérdezni, vagy csak a kérdések mondjuk 1/3-át, mert az adatközlők már nem mindent ismernek. Minden kérdés megmaradt, hiszen nem lehetett tudni, hogy területenként mivel nem foglalkoznak már az emberek, és ebből kifolyólag mely lexémákat ismerik, vagy felejtették el. S így komplexebb képet kaphatunk a régióról, hiszen nemcsak nyelvjárási elemeket használnak az adatközlők.

A kérdőív két részből áll: **a)** ugyanazokat a kérdéseket tartalmazza, amit a MNyA., szám szerint 1162-t, pontosan abban a formában, ahogy a nagyatlászban is olvashatók, **b)** 20 A-val jelzett kérdést, a *Palóc kutatás* kérdőíveiből (Balogh–Pelle 1972). Az **a)** részben a MNyA. kérdései egymás után következnek. A kérdőív **a)** része így 5-féle kérdést tartalmazott: **1.** olyan kérdéseket, ahol a kérdező mondatra kellett válaszolni, **2.** a kérdés mellett kép is segítette az adatközlőt, **3.** a kérdés mellett mutatóssal is lehetett segíteni az adatközlőnek, **4.** csak mutatóssal segített a gyűjtő, **5.** csak kép vagy rajz volt. A kérdőív **b)** részében csak kérdező mondat volt, nem volt más segítség. A tapasztalat azt mutatta, hogy a képes, mutogató kérdéseket sokkal jobban kedvelték az adatközlők, mint a „csupasz” kérdéseket. Ilyenkor a pihenők, megszakítások beiktatása volt szükséges, vagy lehetett interjú készíteni. A Balogh Lajostól kapott képeket aszerint válogattam, ahogy a nagyatlász jelzi, hogy „Van kép”, vagy „Rajzról”. Ezek voltak azok a kritériumok, melyek alapján a 2003–2006-os adatközlő látott-e a képet/rajzot, vagy sem.

A magnófelvételekről. Fontos, hogy a gyűjtő türelmes legyen. Balogh Lajos (1981: 192) tanulmányában azt hangsúlyozta, hogy a gyűjtéseknél korábbi időkben csak parasztembereket kérdeztek vagy énekeltettek, hogy a falura jellemző anyagot gyűjtsenek.

Korábban is rögzítették a gyűjtők az adatokat kazettára (Hajdú 2008), pl. a keleti és a nyugati palóc területen Balogh Lajos, Kovács István, Végh József (1972, 1973: ezeket Balogh Lajos jegyezte le). Érdekes, hogy az adatközlők megéreztek, mesélniük kell pl. a kendertermesztésről, mert egyikük visszakérdezett (a kérdező Kovács István volt), hogy „Szóval kérdés nekű?” (ti. így mondja

folyamatosan?). S igen, az adatközlő csak mesélt és mesélt... Az MNyA. kérdezős gyűjtése közben nem készült hanganyag, csak később². Több kutató is gyűjtött anyagot magnóval, s tapasztalataikról be is számoltak (vö. Posgay 1979: 5, Balogh 1979: 35, Kiss 1999a: 286).

2003–2006-ban is készültek magnófelvételek. Itt a karácsony, a húsvét, az ünnepek, a szokások, néhány esetben munkafolyamatok (szövecs, sütés) tematikában szóaltattuk meg az adatközlőket. Főleg a húsvét és a karácsony voltak azok a témák, amelyekről az emberek szívesen beszéltek. Az idősebbekkel általában jobban szót lehetett érteni, mert ott nagyszülő-unoka viszony alakult ki, s szívesen meséltek. Az idősebbek szívesen emlékeznek a régi dolgokra, s nagyon sajnálják, hogy az, ami régen volt, már nincs, vagy már nem olyan: pl. a húsvéti sonka íze régen, vagy a mákosguba karácsonykor, vagy már nem tartanak össze az emberek, „nem járnak össze énekelni és beszélgetni”.

A gyűjtési nehézségekről. A 2003–2006-os éveket nézve sokkal jobb volt tavasszal, kora ősszel, nyáron gyűjteni, mint télen. Itt nemcsak a közlekedés, hanem az adatközlők miatt is, akik hamarabb szenteltek a hosszú napfényes naptól rám időt, mint télen, amikor keveset van világos a nyárhoz képest. Általában az idősebbek emlékezésnek fogták fel a kérdéseket, a középkorúak „tanultak belőle” – így mondták, mert kíváncsiak voltak azokra a válaszokra is, amelyekkel múltjukról már nem tudtak, s a fiatalok nagy része tanulásnak vette, s örült azoknak, amiket ismert. A városokban sokkal nehezebb volt megtalálni a keresett adatközlőket, holott a „kínálat” nagyobbak tűnt. A falvak családias hangulatúak, így egyszerűbb volt gyűjteni, mert mindenki mindenkit ismer, hamar elterjedt a híre, hogy gyűjtés folyik a faluban. Egy idő után már megismertek az emberek és előre köszöntek, kérdezték, hogy „még mindig járok és gyűjtök?”, vagy „már régen nem láttuk, hogy van?”. Szeretettel gondolok én is az adatközlőkre, mint ahogy tapasztaltam, ők is rám.

Az anyaggyűjtés módszere

A gyűjtők. Deme László és Imre Samu részletesen beszámolnak a nyelvtanulási gyűjtési munkálatairól, a követett módszerekről (vö. Deme–Imre 1975). A

² Ludányhalászi hanganyaga: Hajdú Mihály (szerk.) és mtársai. (Forrás: Magyar nyelvjárási hangoskönyv VI. Szövegek). A magnófelvételt Vég József készítette 1961-ben. Az adatközlő: Süllei Pál, r. kat., 69 éves.

Csáb, Bolyk, Magyarhegyemeg, Zsíp, Gice hanganyaga: (Forrás: MNyA.: NYTI_MC_mnya.htm, Gyűjtő: Kovács István, NYTI_CD_146, 147, 148, 149, 150, 151, NYTI_MG_368A, B-373A, B). A felvétel készítésének ideje: 1968: Csáb: április 18., Bolyk: május 8., Magyarhegyemeg május 7., Zsíp május 4., Gice május 5. A gyűjtő, Kovács István kérdezteti az adatközlőket. Nem az MNyA.-s kérdések hangzanak el. Kovács István segíti az adatközlőt, ha másfajta szófordulatot szeretne hallani, a várt és vizsgált jelenség szerint. Biztatja az adatközlőt: „Mondja, ahogy szokták”, s dicséri is, pl. „Úgy van”.

nagyatlaszos tapasztalatokat messzemenően figyelembe véve fogtam hozzá a gyűjtéshez magam is.

2003-ban a gyűjtést egyedül kezdtem. Minden adatközlőt személyesen szerettem volna megkérdezni, de láttam, hogy ez lehetetlen lesz, a gyűjtés minimum 5-6 évig tartana. Így a gyűjtéshez segítségre volt szükségem. Kollégák, diákjaim, a család voltak azok, akik gyűjtőmunkámat segítették. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani nekik: kiscsoportvezető-társam, a húgom Gémesi Csikány Katalin, a gyűjtők: Béres Zsuzsanna, Bodor Erika, Bodor Krisztina, Bodor Szilvia, Bódi Dorottya, Bombor Marianna, Bombor Zsuzsanna, Brocko Monika, Csintalan Erika, Csintalan Katalin, Deák Éva, Dósa Annamária, Erdélyi Anita, Erdélyi Krisztina, Gál Katalin, Graca Enikő, Jakubec Domina, Juhász Zsuzsanna, Juhász Barbara, Juhász Pál, Kelemen Nikoletta, Kovács Katalin, Krahulec Szabina, Magtamas Demecs Anita, Mihály Gyula, Mihály Valéria, Molnár Marianna, Mäsiar Dušan, Mäsiar Dušanné, Nagy Ildikó, Nagy Katalin, Oravecz Ingrid, Pahorelec Veronika, Pelle Veronika, Sinka Iveta, Szarvas László, Tóth Orsolya, Vas Vilmos, Varga Henrietta, Zólyomi Éva.

A gyűjtők képzettsége és felkészítése. Laikus gyűjtőimet a gyűjtés előtt felkészítettem. Összehangolásuk sikerrel járt. A gyűjtésekre Losoncról indultunk autóval vagy busszal. A fent említett nehézségeken kívül elfogadtatni volt nehéz magunkat. Nem emberileg, mert ismerősökön, rokonokon keresztül jutottam/jutottunk el egyik házból a másikba. Nyelvileg is meg kellett találni a közös hangot. Kódot kellett váltanunk, mert ha nem így tettünk volna, csak a köznyelvi adatokat hallottuk volna vissza bizonyos adatközlőktől. Fontos volt palócosan beszélni, mert még így is „szebben” beszéltünk szerintük, mint ők, „úgy, mint a tévében”. Voltak, akik éppen ezért segítettek, mert tudták, hogy nem vagyunk helybeliek, ezért mindent el kell mondani nekünk, mindennel meg kell ismertetni minket. Nehézséget okozott az is, hogy ma már nagyon kevés ember enged be otthonába, mert félnek, a házuk kapujával együtt szívüket is bezárták. Más lehetett gyűjteni régen, amikor az emberek nyitottabban voltak, s a tájszók és a tárgyak részei voltak az életüknek. Más lehetett akkor, amikor az adatközlőknek nem csak a képekről kellett felismerni az egyes tárgyakat, hiszen ott voltak körülöttük, azok voltak a munkaeszközeik, és akkor nem kellett ezeket a tárgyakat a pajtából, padlásról porosan, összetörve mint a szülők hagyatékát előhúzni.

Az adatközlők kiválasztása. Az adatközlők kiválasztása sosem könnyű, de annál fontosabb feladat. Végh József írja (1991: 634), hogy nem fontos földműves adatközlőket keresni, azokat kell, akik a területen nyelvszokásában a leghívebbek, akik a lehető legkevésbé vannak kitéve a külső hatásoknak.

Miután többedszerre sikerült a megfelelő adatközlőket kiválasztani és felkérni, a másik nehézséget a gyűjtési időpont egyeztetése jelentette. Általában az idősebbek értek rá jobban. A megkérdezett adatközlők száma 521 fő.

Ami a kategorizációt illeti: Hegedűs Attila generáció szerinti csoportosítását egy kis módosítással veszem alapul (Hegedűs 2002a: 201–214): első generáció:

a legidősebbek, második generáció: a 30–60 évesek, harmadik generáció: 10–30 évesek. Kutatópontonként úgy terveztük, hogy 36 adatközlő áll rendelkezésünkre. A kritériumok a következők voltak: kor szerinti eloszlásban: 0–29 év, 30–59 év, 60–100 év. (Az alsó korhatár 11 év lett, mert ügyes gyerekekre leltünk. A felső korhatárt valóban nem lehetett betartani, hiszen ma már ritka a 100 éves ember, bár akad, de nem biztos, hogy értelme is olyan jó állapotban van. Így lett a felső korhatár 91 év. A műveltséget illetően szintén három kategória jelent meg: általános műveltségű (általános iskolát végzett, még nem érettségizett), középfokú végzettségű (érettségizett), felsőfokú végzettségű adatközlő (akinek legalább BA/BSc végzettsége van). E szempontok szerint választottam ki az adatközlőket úgy, hogy az egyes kategóriákat két nő és két férfi képviselje. A nehézséget az növelte, hogy az emberek bizalmatlanabbak lettek, mint az MNyA. gyűjtése idején.

Az adatközlők regisztrálása. Az adatközlőktől az 1162 + 20 kérdést mindenkitől egyesével kérdeztük ki. Az adatközlőktől felvettük az adatokat, és minden pontosan rögzítettünk, s minden adatközlő kapott egy sorszámot, hogy visszakereshetők legyenek az adatok.

Az anyaggyűjtés módja. Az anyaggyűjtés célzott mintavétellel történt, ami azt jelenti, hogy meghatározott nyelvjárási jelenségeket keres a gyűjtő előre eltervezett adatközlőktől (Balogh 2001: 163.) A gyűjtés aktív (tudatosan keresett szót kerestünk) és passzív (a gyűjtő az interjúk során nem befolyásolta a beszélgetés menetét) is volt. Az adatgyűjtés a hagyományos kérdőíves módszerrel történt. Kerek kérdező mondatok hangzottak el, hogy a gyűjtés reprezentatív legyen. Kérdés történt rámutatással is, amikor keresett tárgy ott volt a közeli körben. Képek és rajzok is segítettek a gyűjtést, amikor helyi tárgyak megnevezését kerestük.

A válaszokat a kérdőívbe rögzítettük, mint a kérdőívfüzetbe Kálmán Béla és Imre Samu is tették, kézírásos följegyzéssel (Balogh 2001: 158), speciális tudományos célú hangmegjelöléssel. A válaszokat ellenőriztük, hogy valóban arra a dologra gondol-e a kérdező és az adatközlő is. Ezeket segédkérdésekkel tudtuk nyomon követni. Pl. 535. *szeplős*, s a válaszok: *pattanásos, anyajegy*. Itt mutató következett, s az arc részre „rajzoltunk” képzeletbeli pöttyöket. Vagy: 46. *tejeskukorica: csöveskukorica, csemegekukorica, magyar kukorica*. Itt is vissza kellett kérdezni, hogy „azt, amelyiket megfőzik?”: válasz: *teljeskukorica, csemegekukorica*.

A kérdés problémái. A kérdések hiányosságairól már Deme László és Imre Samu is beszámol (vö. Deme–Imre 1975: 182–194), bemutatva a problémás kérdéseket, magyarázatot fűzve hozzájuk. A kérdések abban a formában hangzottak el, mint a MNyA. kérdései.

Az adatközlők gyakran kommentálták a kérdéseket: pl. a *cékla* esetében, hogy ők bizony disznóöléskor nem szokták ezt készíteni, vagy: a *kasza* részeit kritizálták, hogy rossz a rajz, mert ezen a vidéken a kaszának nem két *kacsa* van,

hanem csak egy. Ezek értékes néprajzi információk, amiket jegyeztem. Problémát jelentettek a csak képes kérdések, amelyekhez hozzá kellett néha fűzni valamit, pl. a 98. *naspolya* esetében, mert nem nagyon ismerik a növényt. A *kocsi* részeivel is ez volt a helyzet, igényelték a segítséget. Az adatközlők a képes vagy mutogatós kérdéseket szerették a legjobban, és előszeretettel meséltek közben a régi időről is. Ezek a beszélgetések a passzív megfigyelésekhez és a szociolingvisztikai interjúkhoz nyújtottak fontos adatokat. Kevésbé szerették a morfológiai jellegű kérdéseket, vagy amikor mondatokat kellett befejezni.

Kérdéstípusok. A kérdőívben hat kérdéstípus szerepel: **1.** csak kérdés van (6. *gabona*), **2.** kérdés és kép/rajz is van (2. *búza*), **3.** kérdés és mutogatás van (49. *morzsol ...kukoricát*), **4.** csak kép vagy rajz van (66. *zeller*), **5.** csak mutogatás/utánzás van (505. *könyök*, 558. *köp*), **6.** be kellett fejezni a gondolatot (1111. *kertbe*) (vö. Csikány 2006: 113–116).

Ami a kérdezés nehézségeit illeti, a kérdéstípusok szerint haladva érintem őket, szemléltetésül kiemelve egy-egy tipikus esetet. Általános tapasztalatként említem: hasznos volt előre tájékozódni arról, hogyan nevezik a keresett fogalmakat a kutatópontokon. Nem célravezető ugyanis úgy tenni, hogy a gyűjtőnek fogalma sincs a helyi megnevezésekről.

1. Csak kérdés van (pl. a 18-as *aranka*): ezen esetekben nincs semmi külön segítség az adatközlő számára. A gyűjtő várja a választ, esetleg megismétli a kérdést néhányszor. Több adatközlő nézett „butá”-nak, amikor „azt sem tudtam”, hogy a 88-as kérdésre *alma* a válasz. Célba ezen esetekben általában a következő típusú kérdésekkel jutottunk: *Juli néni/Józsi bácsi, Maga/Őn ezt hogy nevezi? Vagy: Régen hogyan mondták? Gyermekkorában hogy mondták?*

2. Kérdés és kép/rajz is van (pl. a 21-es *hajdina*): több esetben is segített a kép, más esetekben viszont az sem segített. Olyan is volt, hogy a kép az adatközlőt összezavarta, de olyan is, hogy az adatközlő mind a nyelvjárási, mind a köznyelvi megnevezést meg tudta mondani. Ilyenkor mondhatja magát szerencsésnek a gyűjtő. A *mogyoró* (111-es) képe érdekes asszociációkat váltott ki, mert a mogyorót harangvirágnak látják, mivelhogy az előbbivel nem találkoznak (boltokban is csak kiszemezett mogyoróval).

3. Kérdés és mutogatás van (498. *gége*): ezeket a típusú kérdéseket az adatközlők nagyon szerették, kudarcélményünk itt nem volt.

4. Csak kép vagy rajz van (96. *őszibarack*, 98. *naspolya*): a képek néha nem voltak egyértelműek az adatközlőknek. Az őszibarackot szilvának is nézték, mert a fekete-fehér kép/rajz nem mindenki számára volt elegendő útmutató. A 98-as *naspolyát* sokan nem is ismerik, mert ezen a vidéken nem nagyon terem (a biológusok, biológiatanárok ismerik viszont). Ennél a képnél, illetőleg az ilyen típusúaknál magyarázattal kellett segíteni az adatközlőt, azaz a gyűjtőnek tájékozottnak kellett lennie a kérdés tárgyából. A 64-es *sütőtök* az adatközlők egy része számára *dinnye* volt, s érdekes asszociációkat váltottak ki a *kocsi*, a *szekér*, az *eke* részei, főleg néhány rimaszombati fiatalnál, mert itt nem volt körülíró

kérdés, csak kép (pl. 150. *hámfa*, 151. *felhérc*, 124. *ekegerendely*, 125. *csoroszlya* stb.)

5. Csak mutogatás/utánzás van (512. *gyűrűsujj*, 515. *csípő*): ezeket adatközlő és adatgyűjtő egyaránt kedveli.

6. Voltak kiegészítendő kérdések is, ti. a morfológiai kérdések: 1113. *kertetek*, 1112. *kertiünk*. Ezeket nehezen oldottuk meg sok esetben, főleg az idősebbek úgy élték meg, mint egy vetélkedőműsort, vagy nosztalgiáztak a régi iskolás időkre emlékezve. A tapasztalat azt mutatta, ha az ehhez hasonló kérdéskörnél az első kérdésre (amely mondjuk nominatívuszi alakot kér: 706. *okos*) az adatközlő tudja a választ, akkor már könnyebben jött a többi válasz is. Ha nem, akkor bizony nehezebben. Sok esetben az első válasz meg is született, de a hozzá tartozó kérdésnél (pl. 707. *okosan*) nem a ragozott formát mondja az adatközlő, hanem valami teljesen más adatot: például: *ügyesen*, *aranyosan*.

Voltak olyan kérdések is, amelyek mára aktualitásukat veszítették. Ilyenkor mindig hozzá kellett fűzni a kérdéshez: „régén ezt hogy mondták”. Példák: 213. *szalmazsák*: *Mi az, amin az ágyban fekszünk, ami a lepedő alatt van?*, 217. *párnatok*: *Mi az, amibe a tollat teszik?*, 231. *szén*: *Mit használnak a városban fűtésre?*, 235. *kályhacső*: *Mi az, amin a füst kimegy?*, 236. *kályha*: *Mi az, amiben télen az iskolában tüzelnek?* (Amennyiben az újabb inséges időket nézzük, lassan újra aktuálisak lesznek a kérdések.)

A gyűjtők és a kérdések aktualitását nézve módosítani kellett más szempontból is: például a *vője* (1146.) adatot keresve nőnemű gyűjtők esetében át kellett írni a kérdést, vagy aktualizálni kellett a szituációra, ha addigra sikerült megismerni a családot, s behelyettesíteni vagy átírni a neveket: *Önnek az én férjem (ha egy családtag lennénk) mi lenne? Nem a menyee, hanem....* Vagy amikor fiataloktól kérdeztünk: **a)** fiútól: *Te mije leszel a jövődő feleséged apjának?* **b)** lánytól: *A Te jövődő férjed mije lesz édesapádnak?*

Élmények, tapasztalatok. Örültem, hogy találkozhattam azokkal a még élő adatközlőkkel, akik annak idején Kálmán Béla és Imre Samu kérdéseire válaszoltak. Ők örömmel emlékeztek. Nagyon tanulságos munkák a dialektológiai gyűjtések, mert a keresett adatok mellett a gyűjtő rengeteg embert megismer, s ez életre szóló tapasztalat. Mivel minden ember más, életútjaik is mások. Ezek az életutak is megdöbbenőek, szívszorongatóak. A szomorúság mellett találni mosolygós embereket is, akik tanácsaikkal intenek, óvnak az élet útjain, s megosztják tapasztalataikat.

Az adatközlők és gyűjtők is úgy nyilatkoztak, hogy fontos pont volt ez az életükben, mert megismerték elődeik szokásait, életük történetét, amiket ebben a rohanó világban hajlamosak vagyunk nem észrevenni. A gyűjtések szép és szomorú emlékeket idéztek föl az adatközlőkben, de hálások voltak, mert volt, aki meghallgatta őket. Főleg a magányos idősebbek, akik minden látogatónak örültek.

Az adatok feldolgozása. Az adatok feldolgozása 2007-től 2009-ig történt. Minden kérdőívből feldolgoztam az adatokat, hogy egy lexéma szóvariánsai

egy-egy kutatópontról egy helyen és átláthatóak legyenek. 2009 augusztusától 2010 márciusáig történt az adatok rendszerezése. Óriási korpusz lévén közel 600 ezer adat gyűlt össze. Ezt így ebben a formában egy tudományos munkában nem lehet bemutatni, hatalmas adathalmazról lévén szó. Ezért csak a hat MNyA.-s kutatópont vizsgálata kerül előtérbe, de egyelőre nem az összes MNyA.-s kérdés, hanem a kiválasztott lexémák.

3.2. A magyar nyelvjárások atlasza

A nyelvatlasz megalkotásakor Kálmán Béla és Imre Samu legfontosabb teendőként a szókincs összegyűjtését tartották, mert „az az egyik legveszendőbb és még a legtöbb kiaknázatlan kincset rejtő anyag népnyelvünknek” – írja Kálmán Béla (1941: 139). Nem célom a nyelvatlasz bemutatása, csupán néhány határon túli vonatkozás megemlítése. A gyűjtőmunkák a határon túlra is kiterjedtek, ahol Kálmán Béla és Imre Samu gyűjtöttek, így a szlovákiai kutatópontok száma 26 lett (Imre 1960: 393). Csak 1950–60 között zárultak le a gyűjtések belföldön is külföldön is (Kálmán 1994: 106). Az MNyA.-nak 395 kutatópontja lett, ebből 327 magyarországi, szomszédos országokból 68 (Nyíri 1970: 448). A térképlapok többnyire szóföldrajzi jellegűek, valamint hangtaniak és alaktaniak. Az 1162 térképből 617 (53%) lexikai, 356 (31%) morfológiai és 189 (16%) fonetikai jelzetű (Balogh–Deme–Imre 1980: 7).

A régi adatközlők névsorát a Nyelvtudományi Intézetben tárolt *Kérdőfüzetek* tartalmazzák (Imre 1950): Bolyk: Demecs Erzsébet, 19 éves /65 (Kálmán Béla feljegyzése szerint a gyűjtés ide: 1958. szeptember 26–29, „fiatalasszony”), Magyarhegymeg: Bodor Mihály, 23 éves /74 éves (1954. április 16–20), Ifj. Bárczi István, Zsip, 23 éves /70 éves (1959. szept. 25–28. Kálmán Béla „jó” adatközlőnek minősíti. „nem beszél, de tudja, tanult ember”. (vö. Csikány 2008: 85–90), Ludányhalászi: Nagy Károly, 12 éves /65 éves, Tözsér Katalin, 11 éves /64 éves, Márton Aranka, 12 éves /65 éves, Mester Jenő, 11 éves /64 éves. Konklúzióként el tudom mondani, hogy a vizsgált adatok estében, több szót általában már alig ismernek az adatközlők. A névbeli tájszavak esetében pl.: *zsámoly*: *sāmlyi*, *sāmli*, *hokedli*, *kisszék*, *tutyi*: *māmusz*, *pápucs*, *kockatészta*: *sifl’i*, *háluská*, vagy a jelentésbeli tájszavak esetében pl.: *szege*: *kezdő*, *vége*, *végi*, *csücske*, *pad*: *lócá*, *pád*, *morzsolószerék*, *hosszúszék*, *fápád*, *talicska*: *fűrök*, *tálígá*, *kocsi*, *tályigá*, *tálicská* (vö. Csikány 2007b. 178–185).

Bolykon Demecs Erzsébet, 19 éves /65 éves, az, akivel sikerült mind a 66 jelzett adatot végigkérdezni és megvizsgálni. Szinte mindenre emlékszik, amit kérdeztem tőle. (vö. Csikány 2006d. 13–21). Saját magához képest néhány alaki, vagy alaktani változás jelenik meg a lexémákban: pl. régen *villāmlík*, ma: *villāmlík*, *kāvics* – *kávics*, *sunká* – *sonká*, vagy lexémaszintű, *petró* – *petróleum*, *sinkózik* – *csúszkál*, *núdli*, *begyerő* – *núdli*.

3.3. Gyűjtések a mai Szlovákia területén

A nagyatlász gyűjtési munkálatai bizonyos (cseh)szlovákiai kutatópontokon is folytak. A gyűjtéseket magyarországi kutatók, a nagyatlász munkatársai végezték. Imre Samu és Kálmán Béla 1952-ben, november 24-én járt először Csehszlovákiában, Prágában (Imre–Kálmán 1953: 229). Pozsonyba a delegáció november 26-án érkezik, ahol 7 községet vesznek fel a kutatópontok közé: Hodos, Izsap, Vága, Nagyhind, Nyitragerencsér, Zsitvabesenyő, Nagyölved. Imre Samu és Kálmán Béla elégedett a gyűjtéssel, az adatközlőkkel, a hivatalos szervek is az előre megbeszéltek alapján támogatást nyújtottak. A gyűjtők (Imre–Kálmán 1954: 213–221, Imre–Kálmán 1954a: 501–506) a Magyar Nyelv hasábjain közli az összegyűjtött tájszóanyagot. Imre Samu és Kálmán Béla (1955: 503) második, ill. harmadik útját eredményesebbnek értékeli. További 10 községben jártak: Magyarhegymeg, Csucsom, Jánok, Nagyszalánc, Deregyő, Csütörtök, Barslédec, Bajka, Csáb, Magyarböd. Az adatokat nem elemzik, mert az MNyA. adataira hivatkoznak. Azonban említik, hogy Magyarhegymeg és Csáb is olyan kutatópont, ahonnan kevés adata volt eddig a nyelvtudománynak, s most már lesznek adatok.

Imre Samu és Kálmán Béla (1955: 504) a megfigyelt tényeket regisztrálja, nem ad részletes elemzést: Magyarhegymegről azt írják, hogy palóc jellegű, megegyezik Karancsalja nyelvének jellemzőivel. Csáb nyelve azonos a Balassagyarmat környéki palóc nyelvjárással (Imre–Kálmán 1955: 509–510). Különböző eltéréseket nem tapasztalnak, mint a hasonlított helyeknél látták, ezért nem részletezik. Következő szlovákiai útjuk 9 kutatópont anyagát öleli fel: Bolyk, Gice, Tornagörgő, Réte, Sókuszelőce, Zsip, Palást, Ebed, Martos. Úgy válogatták a kutatópontokat, hogy behálózák a szlovákiai magyar lakta területeket (Imre–Kálmán 1960: 124).

3.4. Az új magyar nemzeti nyelvatlasz

Kiss Jenő az Új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról ír 2006-ban (Kiss 2006: 129, majd később: vö. Kiss 2008: 1, Kiss 2009: 196–203). Fontosnak tartja a magyar nyelvterületen meghatározott szempontok alapján szinkrón regionális felmérések elvégzését. Ezeket célszerű összehasonlítani a MNyA. adataival, megállapítandó, hogy milyen változások történtek a magyarság körében, és milyen a beszélők attitűdje a nyelvjárásukhoz. A hagyományos paraszti gazdálkodás megszűnt, mert megváltozott a társadalom. Amikor az MNyA.-t gyűjtötték, még volt paraszti gazdálkodás, a falvat uraló nyelvváltozat a nyelvjárás volt (Kiss 2006: 130). 1975-ben lezárultak az MNyA. ellenőrző gyűjtései, s máris egy olyan nyelvváltozatról beszél Deme László, ami már „elmúlt”, mert a hagyományos paraszti gazdálkodásban élő akkori fiatalok mostanában érik el

nyugdíjas korukat, egyre kevesebb az az adatközlő, akik a hagyományos paraszti gazdálkodásról közvetlen tapasztalatokon nyugvó, tárgyi és nyelvi ismeretei vannak, s egyre jobban szégyellik a beszélők a nyelvjárásukat (Kiss 2010: 185).

Vizsgálatom az Új magyar nyelvjárási atlasz folyamatban levő munkálataihoz, tehát az MTA–ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoportjának tevékenységéhez is kötődik (vö. Kiss 2006; <http://umnya.elte.hu>., Kiss 2009: 187–194).

Korábban sokkal könnyebb volt gyűjteni, mert az adatközlőknek nem csak képekről kellett felismerni az egyes tárgyakat, hiszen ott voltak körülöttük, az volt a munkaeszközük, hiszen akkor nem kellett ezeket a tárgyakat a pajtából porosan, összetörve, mint a szülők hagyatékát előhúzni (Csikány 2006e. 116).

Az új gyűjtést a következő falvakban végeztük Csáb, Bolyk, Magyarhegy-meg, Zsip, Gice, Ludányhalászi, Sókszelőce, éspedig 2009. február 17. és március 25. között (Csikány 2010: 95–102). Gyűjtőtársaim: Bodor Szilvia, Bodó Melinda, Dósa Annamária, Gémesi Csikány Katalin, Juhász Barbara, Juhász Pál, Varga Henrietta.

Az Új magyar nyelvjárási atlasz (újatlasz) kérdései két nagy részből állnak. A kérdések nagyrészt megegyeznek a nagyatlasz kérdéseivel, számuk: 220. A kérdések első felét ismét a puszta kérdések teszik ki, szám szerint 158. Ennyi kérdés (szemben a nagyatlaszbeli 1162-vel) már nem sok egyszerre az adatközlőknek, annál is inkább, mert utána következik a „felüdülés”, azaz a képek mutogatásával történő kérdezés (159–220-ig). A kérdéskörök csoportosítva vannak, s meggyorsították, nagyban segítették a gyűjtést. A második rész a nagyatlaszban nem szereplő szociolingvisztikai kérdésekből áll, amelyeknek a segítségével vizsgálható az adatközlők (nyelvi/nyelvjárási) attitűdje (221–235.), a köszönésformák (236–251.), a grammatikai ítéletek (252–255.), szemantikai kérdések (256–263.) és mondatnapi kérdések (264–268). Könnyebbség ez a korlátozott mennyiség a lelkes adatgyűjtőnek, de legfőképp az adatközlőnek, aki nem fárad el a válaszol-gatásban. Marad kedve a végén mesélni a karácsonyról, a húsvétről, a kenderfel-dolgozásról, a disznóölésről, a párválasztásról és az esküvői és a lakodalmi szo-kásokról, a pünkösdi és a farsangi hagyományokról, vagy a katonaság idején megélt eseményekről, a kitelepítésekről és általánosságban az életükről. A dia-lektológiai gyűjtések nagyon tanulságosak, mert a keresett adatok mellett a gyűj-tő sok embert ismer meg, s ez életre szóló tapasztalatot is jelent. A gyűjtések szép és szomorú emlékeket idéztek elő az adatközlőkben, de hálások voltak, mert volt, aki meghallgatta őket, s aki nagy érdeklődéssel figyelt mindenre. Fő-leg a magányos idősebbek örültek minden látogatónak.

Az újabb (újatlaszos) gyűjtéseknél nem volt szükség pihenők beiktatására a korábbi gyűjtésekkel szemben. A kérdések, a képek és a beszélgetések nem fá-rasztották ki az adatközlőket. Így az anyaggyűjtések ideje jóval kevesebb lett, mint korábban volt. Írni sem kellett az adatokat, a diktafonok mindent rögzítet-tek, csak az adatközlőkre kellett figyelni, s ez nagy élmény volt.

4. A KUTATÓTERÜLETRŐL

4.1. A palóc népről

Liszka József *A szlovákiai magyarok néprajza* (2002) című munkájában részletes leírást ad a palóc kultúráról. Ezt most én nem részletezem. Ma már a világ globalizálódik, ezért bizonyos jelenségek, ételek, italok, szokások, ruhadarabok általánosulni látszanak. A folklór az, amely a „nép tudását” jelenti (Liszka 2002: 22). A *palóc* szó eredetéről a mai napig viták folynak, de lengyel és orosz források szerint valamelyik keleti népet jelöltek a *polovec* szóval, s ez ragadt rá a mai népcsoportra. A népcsoportról, nyelv- és névhasználatáról többen is írtak (vö. Csáky 1984: 460, Csáky 2001: 11, Szeder 2005: 48, Borovszky 1988: 1–8, Tóth 1987, Vörös 2004, Cs. Nagy 2003).

Megvizsgáltam én is (Csikány 2007a: 116–121), hogyan használják ma az öltözködéssel kapcsolatos tájszavakat az adatközlők. A válasz: familiáris helyzetben. A fiatalabb generáció gyakrabban javítja ki nagymamáját, hogy nem *lajbit* vesz fel, hanem *mellényt*. Az unokák tudatukban a jelölt tárgyakhoz két lexémát kapcsolnak, mert még ismerik mindkét fogalmat. A nagyon fiatalok is *lajbit* mondanak, ám hozzáteszik, hogy „magyarosan *mellény*”. Az öltözködéssel kapcsolatos lexémák használata attól függ, hogy hordják-e még ezeket a ruhadarabokat az emberek. Amennyiben viselik, vagy közül csak egy-egy ruhadarabot vagy kiegészítőt, szimbólummá válik. A *pendelyt*, *pantallót*, *fejkötőt* már nem hordanak mindenütt, s a nadrágra sem varrnak *ülepet*. A XX. században a gyűjtés idején a paraszti életmód szerint öltözködtek az emberek, ma a fiatalabbak, azonban már más divatot követnek. Néhány vidéken még él a népi viselet, mely ünnepi és hétköznapi lehetett. Zsipen és Magyarhegymegen a ruhákat ünnepek vagy kulturális események alkalmával hordják.

Ahhoz, hogy egy nép életét, gondolkodását megértsük, érdemes megérteni a szokásait, hiedelmvilágát is (Csikány 2009: 179–186). Az egyik legkonzervatívabb terület a palóc, amely a hiedelmeket őrzi (Manga 1968: 149). Manga János szerint Mikszáth Kálmán alapozta meg a palócok hírét *A jó palócok* (1881) című kötetével. A palóc ember babonás – olvashatjuk Mikszáth Kálmánnál is pl. a *Galandáné asszonyomban*, hisz az ördögben, a rémlátomásokban. Ma is hisznek az ott lakók a hiedelmekben, de sajnos, még a vallásosak is.

4.2. A nyelvjárások és nyelvváltozatok, a palóc nyelvjárás

A palóc nyelvjárás jellegzetességeiről többen írtak (vö. Imre 1971a: 60, Imre 1971: 353, Kálmán 1951: 26–27, Balogh 1989: 341, Kiss 2000: 7, Kiss 2001: 282).

Tehát: dunántúli (csallóköziek beszélik), palóc (Szlovákia déli része a Vág folyótól a Hernádig) és az északkeleti (Szlovákia legkeletibb része) (Jakab 1998b: 41–42), amelyek még helyi nyelvjárásokra oszlanak (pl. keleti, közép-, nyugati palóc nyelvjárás). A szlovákiai nyelvjárások peremnyelvjárások, így a Trianon előtti időben is jellemző volt a nyelvi konzervativizmus és a kontaktushatások megléte, s az elszakadás után ez még erősödött, ezért fontossá vált, hogy szlovákiai viszonylatban is szülessenek kutatások (Presinszky 2008, Menyhárt 2008). Megállapítható, hogy keleten Gice után egy nyelvjárásziget van, Cso-csom – Čučma 21 – nyelvsziget, aztán Tornagörgő (Hrhov) 22 – keleti, Jánok (Janík) 23 – Hernád vidéki, Magyarböd (Bidovce) 24 – nyelvsziget, Nagyszalánc (Slanec) 25 – abaúji ő-ző, Deregnyő (Drahňov) 26 – átmeneti, tehát a keleti térség igen változatos (vö. Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 147).

4.3. A kutatópontok és szociológiai jellemzői

A 26 MNyA.-s szlovákiai kutatópont közül 6-on gyűjtöttem: keleti palóc: Gice; középpalóc: Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi; nyugati palóc: Csáb.

Terjedelmi okok miatt a helységnevek eredetét és történelmét nem írom le (vö. Angyal 2011), csak a lakosság és a házak számát, valamint nemzetiséghez való hovatartozásukat jegyzem. Keletről nyugat felé haladok az MNyA. számozása szerint:

Bolyk, MNyA/17: Losonci járás, Nógrád. 669 lakos, magyar: 487 fő, 72,80%, szlovák: 169 fő, 25,26%, katolikus: 85,95%, protestáns: 4,63%, nő: 337 fő, férfi: 332 fő, házak száma: 181 (Gyurgyík 2002: 11)³

Csáb, MNyA/16: Nagykürtösi járás, Hont megye, 1056 lakos, magyar: 760 fő, 71,97%, szlovák: 285 fő, 26,99%, katolikus: 95,97%, protestáns: 1,52%, nő: 510 fő, férfi: 513 fő, házak száma: 396 (Gyurgyík 2002: 12)

Magyarhegymeg, MNyA/18: Rimaszombati járás, Gömör-Kishont megye, 206 lakos, magyar: 193 magyar, 93,69%, szlovák: 13 szlovák, 6,31%, katolikus: 99,03%, protestáns: 0,97%, nő: 111 fő, férfi: 95 fő, házak száma: 83 (Gyurgyík 2002: 12).

³ Az adatok a 2001-es népszámlálási adatok alapján és a <http://www.statistics.sk/mosmis/run.html> egyeztetésével (Gyurgyík 2002: 7–14, sz. n. 2001).

Zsip, MNyA/19: Rimaszombati járás, Gömör-Kishont megye, 238 lakos, magyar: 233 fő, 85,28%, szlovák: 5 fő, 12,99%, katolikus: 36,36%, protestáns: 2,16%, nő: 133 fő, férfi: 105 fő, házak száma: 50 (Gyurgyík 2002: 12)

Gice, MNyA/20: Nagyrőcei járás, Gömör-Kishont megye, 781 lakos, magyar: 207 fő, 26,50%, szlovák: 149 fő, 19,08%, katolikus: 18,95%, protestáns: 4,87%, nő: 398 fő, férfi: 383 fő, házak száma: 179 (Gyurgyík 2002: 12)

Ludányhalászi, MNYA H4: Nógrád, Magyarország, 1605 lakos, magyar: katolikus: 1372 fő, protestáns: 38 fő, nő: 799 fő, férfi: 806 fő, házak száma: 436, háztartások száma 532.⁴

⁴ A Központi Statisztikai Hivatal adatai

5. ÁLLAPOTVIZSGÁLAT

A hangrendszert először a régebbi gyűjtéskor és elemzésekkor észlelt jegyek alapján írom le, majd a változások vizsgálata következik.

5.1. Hangtani jelenségek a lexémákban

5.1.1. A magánhangzók rendszere az 50-es években

A fonémarendszerek összehasonlítása

Középső tömb: Bolyk, Magyarhegyem, Zsip, Ludányhalászi. A fonéma-rendszer nagyrészt 8:8-as. Jellemzi a nyelvjárási *ā* és *ā̄*. A többi magánhangzó hangszíne jórészt megegyezik a köznyelvi ejtéssel. Az *ā* hangszíne illabiális, s párja a labiális hosszú *ā̄*, amely a középső palócban egészen *ó*-ig záródhat. A magánhangzók között megtalálható a zárt *ē*, a hosszúk között az *ē̄* (Juhász 2001a: 282), pl. *embēr, mēntem, kēz, jēg* (Szabó 1999: 120). Balogh Lajos is vizsgálta a palóc nyelvjárást, és adatai alapján az *ē* fonémát a *hēt, jēg* szavakban őrizi a nyelvünk (Balogh 1989: 347). Az *ē*-ző nyelvváltozatot a határokon innen és túl több millió magyar beszéli (Imre 1982: 287). Imre Samu a nyelvatlasz adatai alapján kiszámolta, hogy a 334 köznyelvi *e* fonémából a középpalócságban 130-140 realizálódik, ami kb. 40%, az Észak-Dunántúlon 25%, Nyugat-Dunántúlon 29%. Az eltérés jelentős. A nyelvatlasz adatai az egész nyelvterületen megmutatják, hogy olyan helyek is vannak, ahol az *e*-zés és *ē*-zés együtt megvan. Imre Samu (1968: 192–193) szerint az *ō*-zés az *e* vagy *ē* terhére történik. A középpalóc nyelvjárásban pl. kétféle *é* található. Az *e*-vel váltakozó szavakban az *é* egészen nyílt *ē*, az *ē*-vel váltakozóban és nem váltakozóban *é*: *jēg-jeget, ēn-engēm, négy-nēgyed, vér-vērēs* (Kálmán 1966: 80–82). De az *ē* fonéma *kēz, jēg, fēl* típusú szavakban jelenik meg. A nyelvatlaszban *ē̄* vagy *ē̄̄* formában jelenik meg (Imre 1971: 51). Ami a megterheltséget illeti, az *ō*-zés vagy *e*-zés, vagy *í*-zést kell említeni: *kéz, kék, vér, kíz, kík, vír, ember, embör, veder, vödör*. A palóc elszórtan *uo, üö, iē* diftongusokat tartalmaz, amelyek általában *ó, ő, é*-nek hangzanak, keleten pedig *ou, öü, ei* vannak. A hangszín a palócban az *a* labiális vagy illabiális voltára utal, az *e* nyíltsági fokára: *ε ~ e ~ ε̄ ~ ǟ ~ ǟ̄* (Kálmán 1994: 29–32). Magánhangzó-fejlődés és -kiesés: a palócságban az *-ért, -ig* rag előtt rövid magánhangzót találunk: *faért ment, öt óraig...* Az egytagú igéhez nem járul a múlt időben kötőhangzó: *futtam, süttél, sütte*.

A palóc a legillabiálisabb nyelvjárástípus, sok benne az illabiális *i*-zés: *kilső*, *siket*, *pispek*, s az illabiális *ë*-zés is, akkor, amikor a köznyelvben *ö*-zés lenne *sër*, *vödër*, *sëpër*, *bëgre*, *csëpp* (Kálmán 1994: 80–81). A palóc őrzi az *i*-zést is, pl. Ludányhalásziiban a köznyelvi *ü*, *ű* helyén *i*, *í* hallható: *kilső*, *rihes*, *hívës*, *kõmíves* (Balogh 1989: 357). Balogh Lajos továbbá megállapítja, hogy az *-ul*, *-ül* igeképzők magánhangzója is egy fokkal nyíltabb: *meggyógyol*: Ludányhalásziiban, *kitisztól*: Magyarhegymegen. A *-k*, *-m*, *-d*, *-l* igei személyrag előtt a kijelentő mód jelen idejében általában zárt a kötőhangzó: *észék*, *észëm*, *észël*, *észéd*, múlt időben és felszólító módban: *ëttem*, *ëtted*, *ëgyem*, *ëgyed*. Az *l*, *r*, *j* előtt a rövid magánhangzó jellemző: *tehen*, *vereb*, *level*, *kötél*. Hangsúlytalan helyzetben, főleg a többesjel után a tárgyrag előtt gyakran zárt, rövid magánhangzók találhatók: *áblákokot*, *hāzokot*. (Kálmán 1994: 80–81). Kvantitatív szempontból az *í*, *ú*, *ű*, *ő*, *ó* változatlan, az *l* kiesése azonban megnyújtja az előző magánhangzót: *nyóc*, *zód*. A köznyelvi *ú*, *ű* helyén gyakori az *ó*, *ő*: *gyűró*, *feső*, *odó*. Az *i*-zés és *ö*-zés nem jellemző, csak néhány asszociatív példában: *őköt*, *tövöstő* 'tövestől'. Az *l* előtti illabializáció nincs meg: *pëndël*, *ebédël*. Ez a nyelvjárás szereti az illabiális megoldásokat: *fël*, *sëpër*, *vödër* (Juhász 2001a: 282).

Nyugati tömb: Csáb. A fonémarendszer 8:7-es, a hosszú *ē* csak polifonémikus értékben használatos: *ēmëgy*. Erős zárt *i*-zés jellemzi: *níz*, *szíp*, *kënyír*. A köznyelvi *í*, *ú*, *ű* helyett megjelenő rövid magánhangzók ritkák. Az *á* fonéma labiális típusú, tehát *ā*, de nyíltabb a nyugati palócban, egyes esetekben a köznyelvnek megfelelő illabiálisabb változat is él (Juhász 2001a: 284).

Keleti tömb: Gice. A fonémaállomány 8:7-es, megvan a zárt *ë*, de hiányzik az *ē*. Az *e-ë* ellentét hiányzik, ebből következik, hogy az egységes *e* fonéma zártsági foka igen erős, változatai között akár középső nyelvvállású *ë ~ ě ~ ě* is lehet. Az *a* fonéma illabiális *ā*, az *á* labiális típusú: *ā*, de az *ā* realizációja kisebb-nagyobb nyíltsági és labializációs ingadozásokat mutat. Nincs meg az *l* előtti asszociatív *ö*-zés: *viszël*, *csípël*, a *söpör* – *seper* – *sëpër* közül is az illabiálisabbak élnek. Az *l*, *r*, *j* nyújtó hatása erősebb, mint a palóc többi területén (Juhász 2001a: 285).

Az MNyA. adatai és a 2003–2006-os gyűjtés összehasonlítása

A továbbiakban használatos rövidítések:

a) Cs – Csáb, B – Bolyk, M – Magyarhegymeg, Zs – Zsip, G – Gice, L – Ludányhalászi

b) (k) – van kép, (r) – rajz, (m) – mutatással, kövér betű – ÚMNyA.-s kérdések, normál betű – MNyA.-s kérdések, F – fonetikai, M – morfológiai, L – lexikai kérdés

~ ugyanaz, – nincs, † kihalt, ↓ visszaszorulóban, arch., ritka, ↑ terjedőben, neol., # ritkán használt alak, nagyon kevés adatközlő mondta, tartalmazza az archaizmusokat, de neologizmusokat is (egy-egy lexéma esetében kikövet-

keztethető). Ez a jelölés ezt jelzi, hogy elszórtan jelenik meg a kutatóponton a nyelvi alak.

□ amikor az MNyA. lapjain megjegyzésként még van más adat

MNyA.-s jelek: [] ...újabb alak, neologizmus a kutatóponton, < > ...ritkán használt alak, () ...régies alak a kutatóponton, archaizmus)

nyelv- állás	Veláris		Palatális	
	illabiális	labiális	labiális	illabiális
felső	ĩ: nem jelenik meg	u⁵: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L ú: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L	ü: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L ű: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L	i: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L í: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L
közép- ső	H: nem jelenik meg	o: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊Ló ó: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L	ö: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L ő: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L ’: –◊–◊Cs –◊–◊B –◊–◊M – ◊–◊Zs ◊↓◊G ◊†◊L	(: ◊↓◊Cs ◊↓◊B ◊↓◊M ◊↓◊Zs ◊↓◊G ◊↓◊L é: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L ?: ◊↓◊Cs –◊–◊B ◊↓◊M ◊↓◊Zs ◊↓◊G ◊†◊L
alsó	I: nem jelenik meg O: nem jelenik meg	a: –◊–◊Cs – ◊#◊B –◊#◊M –◊–◊Zs –◊–◊G –◊†◊L #: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊↓◊L <: ◊†◊Cs ◊†◊B ◊†◊M ◊↓◊Zs ◊↓◊G ◊†◊L		e: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊◊L #: –◊–◊Cs ◊†◊B #◊#◊M ◊◊Zs – ◊#◊G –◊–◊L „: –◊–◊Cs –◊–◊B –◊–◊M ◊◊Zs ◊◊G –◊–◊L
legalsó	á: –◊–◊Cs –◊#◊B – ◊#◊M –◊–◊Zs –◊– ◊G –◊†◊L tm: ◊◊Cs ◊◊B ◊◊M ◊◊Zs ◊◊G ◊↓◊L			

⁵ Jelölések: ◊ **régén**, ◊ **ma**, – nincs, † kihalt, ↓ visszaszorulóban, † terjedőben, # ritkán használt

A, á: A kutatópontokon az illabiális veláris *ā* a labiális veláris *ā* az MNyA. gyűjtése idején megvolt, és megmaradt mára is, hiszen egyik jellemzője a palóc nyelvjárásnak: *mādār*, *māgos*⁶. A kutatópontokon megfigyelhető, hogy a zártabb képzésű *ā* is megjelenik, nagyrészt azért, mert megvolt régen is, s az idősebb vagy középkorú adatközlők gyakran beszélnek zártabb szájjal: *mādār*. Ludányhalászáiban visszaszorulóban van az *ā*, *ā*, a köznyelvi labiális *a*, illabiális *ā* a jellemzőbb, amely terjedőben van, s a fiatalabbak és az iskolázottak ejtésére jellemző.

1031	197	madár F	1. <i>mādār</i> : Cs M Zs G L 2. <i>mādār</i> : B G <i>mādār</i> : Zs	1. <i>mādār</i> : Cs B M Zs ↓G ↓L 2. <i>mādār</i> : #Cs B M Zs G <i>madár</i> : ↑L
709	198	magas F	1. <i>māgos</i> : Cs B M Zs L 2. <i>māgás</i> : #Cs #B #M #Zs G ↑L	1. <i>māgos</i> : #B #M #Zs #G ↓L 2. <i>māgás</i> : Cs B M Zs G ↓L <i>magas</i> : ↑L

E, é: Az MNyA. adatai jelzik a *ē* meglétét. Gyűjtésemben azt tapasztaltam, hogy *e*-zés és *ē*-zés váltakozva jelenik meg. Főleg az idősebb adatközlőknél jelenik meg általában, vagy az olyan középkorú, ill. fiatal adatközlőknél, akik alacsonyabb iskolázottságúak. Bolykon és Magyarhegymegen visszaszorulóban van, s a köznyelvi alak él jobban. Nem minden lexéma esetében jelenik meg a zárt *ē*-t. Az *ē* Zsipen és Gicén őrződött meg: pl. *fēcске*.

708	65	egyenés F	1. <i>ēgyēnēs</i> : G 2. <i>ēgyēnēs</i> : B M Zs#G <i>īgyēnēs</i> : Cs <i>īgēnēs</i> : Cs L <i>ēgyēnēs</i> : #G	1. <i>ēgyēnēs</i> : ↓B ↓M Zs #G #L 2. <i>ēgyēnēs</i> : #Cs G <i>egyenés</i> : ↑Cs ↑B ↑M ↑Zs ↑L <i>ēgyēnēs</i> : ↑Cs
633	82	fecske L	1. <i>fēcске</i> : Cs 2. <i>fecske</i> : B M G L 3. <i>fēcске</i> : Zs	1. <i>fecske</i> : ↑Cs B M G Zs L 2. <i>fēcске</i> : ↓Cs 3. <i>fēcске</i> : ↓Zs #G

⁶ A hangszínáryalatokkal nem fogok részletesen foglalkozni, mert a pontos meghatározáshoz, nem elég a fül, a műszeres vizsgálat szükséges.

Az *é* esetében nincs szóeleji *ę̃*, kihalt, s csak Zsipen volt jellemző. Megvan, de visszaszorulóban van az: *é* pl. *könyér* Csábon, s nincs meg Ludányhalászipban. S jellemző a kutatópontokon a köznyelvi illabiális *e*, *é* őrzése. S az *ē* fonéma *kēz*, *jēg*, *fēl* típusú szavakban még mindig előfordul. Bolykon volt, most nincs, Zsip ma is őrzi, s Gicén 1-2 esetben hallottunk *ē-t*. Néhány esetben hallani ma is diftongust: Gicén: *húsvéit*.

694	72	édes F	1. <i>édēs</i> : Cs B M Zs G L <i>édēs</i> : Zs <i>ídēs</i> : L <i>édēs</i> : Cs G <i>ę̃édēs</i> : Zs	1. <i>édēs</i> : ↓Cs ↓B ↓M ↓Zs G ↓L <i>édes</i> : Cs B M Zs #G ↑L
-----	----	--------	---	---

1029	158	kenyér F	1. <i>könyér</i> : Cs L 2. <i>könyér</i> : B M G 3. <i>könyér</i> : B Zs	1. <i>könyér</i> : ↓Cs 2. <i>könyér</i> : Cs B M Zs G L 3. <i>könyér</i> : #G <i>kenyér</i> : Cs B M Zs G L
------	-----	----------	--	--

498	97	gége L	1. <i>gége</i> : Zs 2. <i>gége</i> : #Cs 3. <i>lékcső</i> : #Cs 4. <i>gígá</i> : B M Zs G <i>gígá</i> : Zs <i>gégē</i> : ↑B <i>gégá</i> : L <i>gęgá</i> : Cs	1. <i>gége</i> : ↑Cs ↑B ↑M Zs ↑G ↑L 2. <i>gége</i> : ↓Cs 3. <i>lékcső</i> : #Cs 4. <i>gígá</i> : B M Zs G #L <i>gígājá</i> : B #Zs G <i>gégéje</i> : #Zs ↑G
-----	----	--------	---	---

I, í: Az illabiális palatális *i*, *í* ejtése az MNyA. gyűjtése idején is megegyezett a köznyelvi ejtéssel: *ing*, *íny*. Nem tapasztalni ma sem más ejtést.

1082	125	ing F	1. <i>ing</i> : Cs B M Zs G L	1. <i>ing</i> : Cs B M Zs G L
------	-----	-------	-------------------------------	-------------------------------

496	135	íny L	1. <i>íny</i> : Cs L 2. <i>ín</i> : B M Zs G	1. <i>íny</i> : Cs B #M ↑Zs ↑G L 2. <i>ín</i> : ↓B ↓M ↓Zs ↓G #L
-----	-----	-------	---	---

O, ó: A labiális veláris *o*, *ó* ejtése az MNyA. gyűjtése idején is megegyezett a köznyelvi ejtéssel: *bokor*, *disznó*. Nem tapasztalni ma sem más ejtést. Néhány lexéma esetében Zsipen és Gicén őrződik az *ó*, *disznó*, a többi kutatóponton ma már nem hallani. Diftongust sem gyakran, csupán Zsipen 1-2 adatközlőnél.

945	25	bokor F	1. <i>bukor</i> : Cs B M L 2. <i>bokor</i> : Zs G	1. <i>bukor</i> : Cs ↓B †M #L 2. <i>bokor</i> : †Cs †B †M Zs G †L
-----	----	---------	--	---

985	55	disznó F	1. <i>disznó</i> : B M Zs G L 2. <i>disznó</i> : Cs B Zs G L <i>gyisznó</i> : Cs <i>disznő</i> : M <i>disznőq</i> : Zs	1. <i>disznó</i> : Cs B M Zs G L 2. <i>disznó</i> : ↓Zs ↓G <i>disznóo</i> : #Zs
-----	----	----------	--	--

Ö, ő: A labiális palatális *ö, ő* ejtése az MNyA. gyűjtése idején is megegyezett a köznyelvi ejtéssel: *bő, gyövök*. Gicén, Ludányhalásziban volt *ő*, amit ma már csak Gice őriz, de itt is visszaszorulóban van. A diftongus sem jelenik meg gyakran, régen pl. Zsipen: *bőő*, ma Gicén: *bőüre, gyűszőü*, Zsipen, Gicén: *csőü*.

724	34	bő F	1. <i>bő</i> : Cs B M Zs L 2. <i>bő</i> : G L <i>bőő</i> : Zs	1. <i>bő</i> : Cs B M Zs G L 2. <i>bő</i> : ↓G
-----	----	------	---	---

780	144	jövök M	1. <i>gyühök</i> : Cs 2. <i>gyüvök</i> : Cs L 3. <i>gyövök</i> : B M Zs G <i>gyölök</i> : L	1. <i>gyühök</i> : ↓Cs 2. <i>gyüvök</i> : Cs 3. <i>gyövök</i> : ↓B ↓M ↓Zs ↓G #L <i>jövök</i> : †Cs †B †M †Zs †G †L
-----	-----	---------	--	---

U, ú: A labiális, veláris *u, ú* ejtése az MNyA. gyűjtése idején is megegyezett a köznyelvi ejtéssel: *hosszú, kukoricá*. Az időtartam lehet félhosszú *ű*, de ma már inkább rövidek hallani a megfelelő lexémákban: *hosszu*. Zsip őrizi még, Bolyk már nem.

690	117	hosszú F	1. <i>hosszú</i> : Cs B M L 2. <i>hosszu</i> : Zs 3. <i>hoszú</i> : G <i>hosszű</i> : # B	1. <i>hosszú</i> : Cs B M Zs †G L 2. <i>hosszu</i> : #Zs 3. <i>hoszú</i> : ↓G <i>hosszu</i> : †G
-----	-----	----------	--	--

31	181	kukorica L	1. <i>kukoricá</i> : Cs B M Zs G L 2. <i>kukuricá</i> : G <i>kukyricá</i> : G <i>kukqricá</i> : G	1. <i>kukoricá</i> : Cs B M Zs G L 2. <i>kukuricá</i> : G <i>kukorica</i> : †L
----	-----	------------	---	---

Ü, ú: A labiális, palatális ü, ű ejtése az MNyA. gyűjtése idején is megegyezett a köznyelvi ejtéssel: *gyűszű, küpül*. Magyarhegymegen volt félhosszú ü, *küpül*, mely mára már nem jellemző. A hosszú ű lerövidült bizonyos lexémáknál: *gyűszü*, régen pl. Gicén volt rövid ü hallható, ma Magyarhegymegen néhány esetben.

924	106	gyűszű F	1. <i>gyűsző</i> : Cs B M G L 2. <i>gyűszü</i> : #G 3. <i>gyűszű</i> : #Zs G <i>gyűsző</i> : Cs B M Zs	1. <i>gyűsző</i> : Cs †B #M ↓Zs G #L 2. <i>gyűszü</i> : #M 3. <i>gyűszű</i> : #G <i>gyűszű</i> : Cs †B †M Zs ↑G †L <i>gyűsző</i> : #G
398	177	köpül L	1. <i>köpöl</i> : Cs 2. <i>köpő</i> : Cs 3. <i>küpül</i> : #Cs 4. <i>köpül</i> : G 5. <i>köpő</i> : L 6. <i>küpül</i> : B Zs <i>küpü</i> : B M <i>küpül</i> : M	1. <i>köpöl</i> : Cs 2. <i>köpő</i> : #Cs 3. <i>küpül</i> : B M Zs #L 4. <i>köpül</i> : G 5. <i>köpő</i> : #L 6. <i>küpül</i> : Zs <i>köpül</i> : Cs B M Zs L <i>köpül</i> : G

Összehasonlítva a palóc kutatópontok magánhangzórendszerét az MNyA.-val megegyező eredményekre jutottam. Egyetlen esetben tapasztaltam módosulást, Gicén, ahol azelőtt nem volt *ē*, s most két női adatközlőnél megjelent. Az egyik iskolába jár egy másik faluba, 15 éves, a másik dolgozni egy harmadik faluba, 45 éves. Nincsenek egyesén ági rokonsági viszonyban. Mindketten magyarok, s mindkettőt én kérdeztem ki. Ez eddig nem volt jellemző Gicére. Most is csak 2 adatközlő esetében: *dēr*, *lēk*, *jēg* lexémáknál. Mivel csak ebben az esetben fordul elő, a keleti és nyugati tömb fonémaállománya továbbra is 8:7-es.

5.1.2. A magánhangzók rendszere ma

Változások az előzmény - következmény viszonylatban

Középső tömb: Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi. A fonéma-rendszer ma is 8:8-as, a tömböt még mindig jellemzi a nyelvjárási *ā* és *ā̄*. Az *ā* hangszíne illabiális, s párja a labiális hosszú *ā̄*. Ludányhalásziban jelenik meg a köznyelvi *a*, *á*, s zárt *e* is van. A faluban az alapműveltségű fiatalok, alapműveltségű középkorúak, alapműveltségű idősebbek őrzik még túlnyomórészt a palócos kiejtést. A többiek köznyelvi, regionális köznyelvi kiejtést használnak. Bolykon is hallani néhány fiatal kiejtésében néhány lexéma esetében *á*-t, de

elvétve. De ezek a fiatalok tudnak kódot váltani, így magyarországi környezetben a köznyelvi ejtést használják. A többi magánhangzó hangszíne általában megegyezik a köznyelvi ejtéssel. A magánhangzók között megtalálható a zárt *ē*: *hētēs, dērējje* a hosszúk között az *ē kēz, hēt, jēg* szavakban őrizi a nyelvjárás, bár kihalófélben van ez a jelenség. Ami a megterheltséget illeti, az *ō*-zést, *e*-zést vagy *i*-zést kell említeni: *kéz, kék, vér – kíz, kík, vír, s ember – embör, veder – vödör*, amelyek visszaszorulóban vannak. Az iskolázottabb emberek tudják, hogy kódot kell váltani, és csak familiáris helyzetben használják, az idősebbek vagy az általános műveltségüektől hallottunk ebben a formában adatokat. A palóc elszórtan *uo, üö, iē* diftongusokat tartalmazott régen, amelyek általában *ó, ő, é*-nek hangzott, ma már a közép-palócban nagyon elvétve hallani csak, Zsipen és keleten még többet: *ou, öü, ei*.

A palóc a legillabiálisabb nyelvjárástípus, sok benne az illabiális *i*-zés: *kilső, siket, pispek*, s az illabiális *ē*-zés is, akkor, amikor a köznyelvben *ō*-zés lenne *vödör, sēpēr, bēgre*. A palóc őrizi az *i*-zést is, a köznyelvi *ü, ű* helyén *i, í* hallható: *kilső, riheš, hívēs, kōmíves*. Az *-ul, -ül* igeképzők magánhangzója is egy fokkal nyíltabb: Ludányhalásziban: *meggyógyol*, Magyarhegymegen: *kitisztól*, ami ma már visszaszorulóban van. A *-k, -m, -d, -l* igei személyrag előtt a kijelentő mód jelen idejében általában zárt a kötőhangzó: *észēk, észēm, észēl, észēd*, múlt időben és felszólító módban: *ētem, ētēd, ēgyem, ēgyed*. Ez még általános a közép-palócban, de már nagyon sok adatközlő tudatosan nem használja, mert nyelvjárásinak tartják.

Az *l, r, j* előtt a rövid magánhangzó jellemző: *tehen, vereb*, amely még ma is megjelenik. Hangsúlytalan helyzetben, főleg a többesjel után a tárgyrag előtt gyakran zárt, rövid magánhangzó még megtalálható, persze nem olyan gyakorisággal, mint régen: *āblākokot, hāzokot*.

Az *i, ú, ű, ő, ó* használati gyakorisága változatlan, az *l* kiesése továbbra is megnyújtja az előző magánhangzót: *nyóc, ződ*. Ez az egyik olyan jelenség, amelyet a fiatalabbak is használnak, tehát általános elterjedtségű ma is. (Természetesen ismerik a köznyelvi formát is.) A köznyelvi *ú, ű* helyén gyakori az *ó, ő*: *gyūrő, feső, odó*. Az *i*-zés és *ō*-zés nem jellemző, csak néhány asszociatív példában: *ōköt, tövöstő*. Ez a nyelvjárás szereti az illabiális megoldásokat: *fēl, sēpēr, vödēr*.

Nyugati tömb: Csáb: A fonéma-rendszer 8:7-es, a hosszú *ē* ma már ritkán megjelenő fonéma: *ēmēgy*. Erős zárt *i*-zés jellemzi: *níz, szíp, kēnyír*. A köznyelvi *i, ú, ű* helyett megjelenő rövid magánhangzók ritkák. Az *ā* fonéma labiális típusú, tehát *ā*, de nyíltabb a nyugati palócban, esetekben a köznyelvnek megfelelő illabiálisabb változat is él itt is.

Keleti tömb: Gice: A fonémaállomány 8:7-es, megvan a zárt *ē*, de hiányzik az *ē*. Az *e-ē* ellentét hiányzik, ebből következik, hogy az egységes *e* fonéma zártági foka igen erős, változatai között akár középső nyelvvállású *ē ~ ě ~ ě* is lehet. Az *a* fonéma illabiális *ā*, az *á* labiális típusú: *ā*, de az *ā* realizációja kisebb-

nagyobb nyíltsági és labializációs ingadozásokat mutat. Nincs meg az *l* előtti asszociatív *ö*-zés: *viszél, csípél, a söpör – seper – sēpēr* közül is az illabiálisabbak élnek. Az *l, r, j* nyújtó hatása erősebb, mint a palóc többi területén.

5.1.3. A mássalhangzók rendszere az 50-es években:

Középső tömb: *Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi.* A palóc nyelvjárások mássalhangzórendszere egy kivétellel megegyezik a köznyelvvél. A többlet az *ly*: *lyuk, folyó* (Balogh 1989: 358). Az *ly*-ezés jelen van: *gólyá, hállyá, fordullyon.* Van, hogy a mássalhangzók geminálódnak: *ollyán, őszönn, vízess* (Kálmán 1994: 80–81).

Nyugati tömb: *Csáb:* Itt ritka az *ly*-ezés, *l*-ezés van. A névszókban ritkán *ll*-es megoldás van: *bellebb, killebb* (Juhász 2001a: 284).

Keleti tömb: *Gice:* Az *ly* fonémát nem ismerik, a *j*-zés még a köznyelvi mértéket is meghaladja: *tájigá, jāny* (Juhász 2001a: 286).

5.1.4. A mássalhangzók rendszere ma

Változások az előzmény-következmény viszonylatban

Középső tömb: *Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi.* A mássalhangzórendszer tartalmaz a köznyelveken kívül ma is *ly*-t is: *lyuk, folyó*, de a *luk* is megjelenik. Az *ly*-ezés napjainkig jelen van: *gólyá, hállyá*, s itt a legerősebb: *selyem, ollyan, olyan, Mihály.*

Nyugati tömb: *Csáb:* Van *ly*-ezés és *l*-ezés is: *lyuk, mosolyog, hállyá, de hájjá, Károj, bágoj.* Az *ll*-ezés pl. a *luk, jászol* lexémák esetében jelenik meg. Régen volt *ollán*, ma már kihalt.

Keleti tömb: *Gice:* Az *ly* fonéma is megjelenik, ritkán: *lyuk, mosolyog, vőfély* lexémákban, de *fojó, műhej*, a 9-es és 12-es adatközlőknél. A 9-es asszony 75 éves, 52 éve itt él, ide jött férjhez, a 12-es férfi 66 éves, két évig volt távol szülőfalujától. Nem jellemző általánosan a kutatópontra. Az *j*-ezés is gyakori: *hájjá, hájá, bágoj*, de az *l*-ezés is: *jászol.*

A mássalhangzók a palócban a köznyelvvél általában azonosak, és köznyelvi ejtésűek. Plusz fonéma az *ly*, amit a nyelvjárás nyugati, középső tömbje őriz, s a keletiben is megjelenik, de csak ritkán. Így kimondható, hogy Csáb és Gice is ismerte az *ly* fonémát. Vannak lexémák, amelyeket ma is *ly* fonémával használnak, vagy néhány adatközlő ebben a formában ismer: *lyuk, gereblye, pehely, mosolyog.*

5.1.5. Hangtani változások

Az anyagközlésben, az adatok csoportosításában a szlovákiai magyar dialektológiai tankönyv csoportosítását követem (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 87–105, Presinszky 2008: 51–107). A gyűjtést 2003–2006-ban a nagyatlasz összes (tehát 1162) kérdésének a kikérdezésével végeztem el, így kutatópontjai-mon mindenütt elvégezhető a teljes követéses változásvizsgálat. Ahogy azonban a bevezetőben írtam, nem a teljes, összegyűjtött anyag alapján végzem itt besorolásokat, csupán 328 kiválasztott lexéma alapján Az MNyA.-s gyűjtésből származó adatokat aláhúzással jelzem. Ha a Kérdőfüzetben más adat is be van jegyezve, mint a nagyatlaszban, akkor ezeket aláhúzással, dőlt betűvel jelölöm hagyományos zárójelben közlöm. A többi jel megegyezik az MNyA. jelölésével. A nagyatlaszos adatok után saját gyűjtésű adataim következnek

Magánhangzók

I. A zárt-nyílt tendencia

Palóc területen a zárt tendencia erősebb, mint a nyílt tendencia. Az Ipolytól kelet felé gyengébb, de azért megjelenik minden kutatóponton.

I/A zárt tendencia

1. Zárt *i*-zés: a) hangsúlyos helyzetben *é* helyén

Csáb: *kéve*⁷ (180): kívē, kíve, *kíve*, *kívē*, *kíve*, *kész* (719): kísz, *kísz*, *kelés* (956): killis, *killis*,

Bolyk: *gége* (498): gígá, gígájá, *gígá*,

Magyarhegymeg: *kéve* (180): kívē, *kívē*, *gége* (498): gígá, *gígá*, *hüvely (babé, borsóé)* (54): hívely, *hívej*, *hívely*,

Zsip: *kéve* (180): kíve, *kíve*, *kívē*, *kíve*, *tányér* (250): tānyír, *tānyír*, *gége* (498): gígá, *gígá*, *hűvös* (693): hívēs, *híves*,

Gice: *szíszeg* (370): szíszēg, *szíszeg*, *hüvely (babé, borsóé)* (54): hívej, *hívej*, *hívej*, *tányér* (250): tānyír, *tānyír*, *tānyír*, tānyír, *gége* (498): gígá, *gígá*,

Ludányhalászi: Ludányhalásziban nem volt a *gége* esetében *i*-ző alak, csak *gégá*, az újabb kutatásoknál van: *gígá*.

b) Hangsúlytalan helyzetben, szó belsejében:

Csáb: *hűvös* (693): hívēs, *hívēs*, *kelés* (956): killis, *killis*,

⁷ A köznyelvi adat után következik az MNyA. sorszáma, ezután aláhúzva az MNyA.-s adat, majd a gyűjtésem adatai.

Bolyk: *kőkény* (112): kikíny, *kikíny*, *tányér* (250): tānyír, *tānyír*,
Magyarhegymeg: *tányér* (250): tānyír, *tānyír*, *kelés* (956): kilis, *kilis*,
Zsip: *vőlegény* (470): vőőlegíny, *vőlegíny*, *kelés* (956): kilis, *kilis*,
Gice: *kőműves* (929): kőműves, *kőműves*, *kőműves*, *görény* (619): gēríny,
gōrhíny, *gēríny*, *gōríny*, *gōrhíny*, *gēríny*, *gēríny*, *gōríny*, *kelés* (956): kilis, *kilis*,
kéve (180): kívě, *kívě*, *kíve*, *kívě*, *kývě*,
Ludányhalászi: *kőkény* (112): kikíny, *kikíny*, *kikíny*, *tányér* (250): tānyír,
tānyír, *kelés* (956): kilis, *kilis*,

Csábon az újabb gyűjtéseknél a *felesígēm* és a *veríjték* lexémáknál is megjelent az *í*-zés.

c) Hangsúlytalan helyzetben, szóvégen:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

d) Képzőben, toldalékok előtt:

Csáb: *hetenként* (1025): hetenkint, *hetenkint*, *kötény* (444): kötíny, *kötíny*

Bolyk: *kötény* (444): kötíny, *kötíny*

Magyarhegymeg: *hetenként* (1025): hetenkint, *hetenkint*,

Zsip: –

Gice: –

Ludányhalászi: *hetenként* (1025): -

Bolykon volt: *hetenkint*, *hetenkint*, *inník*, s *hetenkint* Zsipen, Gicén és Ludányhalásziban kötíny, de ma már nem jelenik meg. De a *kötíny* ma megjelenik Magyarhegymegen és Gicén is.

e) Jelben, toldalékok előtt:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

Az MNyA.-ban egyetlen példa volt *míGy* Ludányhalásziban, de kihalt.

f) Ragban:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

2. Zárt ë-zés

A palóc nyelvjárásokban a köznyelvhez viszonyítva többletfonéma a zárt *e*. A palócra nagyon jellemző.

Csáb: *perje* (79): përnye, *përje*, *përnye*, *cseresznye* (95): csërësnyë, <csërësnye>, *csërësnyë*, *csërësnyë*, *egyszer* (663): ëccër, *ëccër*, *reggel* (1064): rëgvë, rëggë, rëggel, *rëggel*, *petrezselyem* (57): pëtrëzselëm, *pëtrëzsejëm*, *pëtrëzselëm*, *pëtrëzselyëm*,

Bolyk: *polyva (a kukoricáé)* (45): pëlyvá, *pëjvá*, *pëlyvá*, *derekadat* (1047): dërëkádót, *dërëkádót*, *szekéren* (1042): szekeerën, *szekeerën*, *szekeerën*, *tyúkszem* (524): tyúkszëm, *tyukszëm*,

Magyarhegymeg: *polyva* (190): pëlyvá, *pëjvá*, *pëlyvá*, *teteje* (201): [tetejë], *tetejë*, *mekeg* (349): mekëg, <bekëg>, *mekëg*, *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*, *tëpëryű*,

Zsip: *penészes* (1094): penëészës, penészës, *penészës*, *penëiszës*, *penészës*, *szekéren* (1042): szekeerën, *szekeerën*, *sziszeg* (370): szíszëg, *sziszeg*, *szíszëg*,

Gice: *görény* (619): gërhíny, gëríny, *gëríny*, *gërhíny*, *göríny*, *söprű* (244): sëprőü, *sëprő*, *sëprő*, *sëprő*, *sëprű*, *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*, *tëpërtő*, *tëpërtőü*, *zsebe* (1150): zsebë, *zsebë*,

Ludányhalászi: *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*, *polyva (a kukoricáé)* (45): pëlyvá, *pëjvá*, *söprű* (244): sëprő, *sëprő*, *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*, *polyva (a kukoricáé)* (45): pëlyvá, *pëjvá*,

3. Zárt u-zás (a köznyelvi o helyén), ú-zás (a köznyelvi ó helyén):

Csáb: *csoda* (936): csudá, *csudá*, *bokor* (945): bukor, *bukor*, *bogár* (1035): bugār, *bugār*, *bogarat* (1036): bugárát, *bugárát*,

Bolyk: *csoda* (936): csudá, *csudá*, *bokor* (945): bukor, *bukor*,

Magyarhegymeg: *petróleum* (229): pëtrólëom, pëtrólyom, *pëtróleum*, *pëtróleom*, *pëtrólium*, *csoda* (936): csudá, *csudá*,

Zsip: *csoda* (936): csudá, *csudá*, *saroglyatartó* (147): sàrugjátártó, sàrogiátártóó, *sàruglyátártó*,

Gice: *kukorica* (31): kukuricá, kukuricá, *kukuricá*, *csoda* (936): csudá, *csudá*,

Ludányhalászi: *csoda* (936): csudá, *csudá*,

4. Zárt ü-zés és ű-zés (a köznyelvi ő, ő hanggal szemben):

Csáb: *fenyő* (114): fenyű, *fenyű*,

Bolyk: *köprü* (398): küprü, <küprü>, *küprü*,

Magyarhegymeg: *köprü* (398): küprü, küprü, *küprü*,

Zsip: *gyökere (a kukoricáé)* (37): gyükerë, *gyükerë*, *gyükerë*, *ösztoke* (132): üsztokë, üsztoke, *üsztoke*, *hétfő* (653): hetfü, hetfü, *hetfü*, *hetfü*,

Gice: *gyökere (a kukoricáé)* (37): gyükerë, gyükerë, gyükere, **hétfő** (653): hetfű, hétfű,

Ludányhalászi: *gyökere (a kukoricáé)* (37): gyükeri, gyükere, (gyükeri),

5. Zárt i-zés (a köznyelvi é, ő helyén)

a) Hangsúlyos helyzetben:

Bolyk: *görény* (619): girind, girind,

Magyarhegymeg: *görény* (619): girind, girind,

Zsip: *görény* (619): girind, girind,

Ludányhalászában, Csábon, Gicén nem volt.

b) Hangsúlytalan helyzetben:

Csáb: *kökény* (112): kökiny, kökiny, **legény** (468): leginy, leginy, **szegény** (718): szöginy, szeginy, **görény** (619): gërind, gërind,

Magyarhegymeg: *kukorékol* (362): kukoríkol, kikiríkol,

Bolyk, Zsip, Gice kutatópontokon nem volt.

Ludányhalászában a múltban nem volt, de ma van: *kikiny*.

c) Az -e, -je birtokos személyjelben:

Bolyk: *szíve* (1138): szívi, szíve, szíve,

Magyarhegymeg: *gyűrűje* (1135): gyűrőji, gyűrőji, **szíve** (1138): szívi, szívi,

Ludányhalászi: *gyűrűje* (1135): gyűrőji, gyűrőji,

Csáb, Zsip, Gice kutatópontokon nem volt.

d) Birtokos személyjel -t tárgyrag előtt:

Csáb: *testvérét* (1154): testvérit, testvérit

Bolyk: *testvérét* (1154): testvérit, 0

Magyarhegymeg: *testvérét* (1154): testvérit, testvérit, **teteje** (201): teteji teteji,

Ludányhalászi: **teteje** (201): teteji teteji, **testvérét** (1154): testvérit, testvérit,

Csábon és Bolykon volt *teteji*, *testvérit*, mára kihalt. Zsip, Gice kutatópontokon nem volt.

6. Zárt o-zás (köznyelvi a hanggal szemben):

a) Hangsúlyos helyzetben:

Bolyk: *patkány* (618): potkány, potkány,

Magyarhegymeg: *patkány* (618): potkány, potkány,

Zsíp: *patkány* (618): potykā, potykāny, pátkāny, <potkāny>, pátkāny, potkāny, **mondanak** (854): mondonāk, mondānāk, mondānāk, mondonāk, Csáb, Gice, Ludányhalászi kutatópontokon nem volt.

b) Hangsúlytalan helyzetben:

Csáb: **mondanak** (854): mondonāk, mondonāk,
Bolyk: **magas** (709): māgos, māgos,
Magyarhegymeg: **mondanak** (854): mondonāk, mondonāk,
Zsíp: **madarunk** (1033): mādārōnĕk, mādārōnĕk, **magas** (709): māgos, māgos,
Gice: **mondanak** (854): mondonāk, mondonāk, mondonāk, mondonāk,
Ludányhalászi: **magas** (709): māgos, māgos,

c) Kötőhangzóként:

Csáb: **unokájuk** (1155): unokājok, onokājok, **fájuk** (1058): fājok, fājok, **disznójuk** (988): gyisznójok, disznójok, disznójok,
Bolyk: **derekadat** (1047): dēřekādōt, dēřekādōt,
Magyarhegymeg: **unokájuk** (1155): onokājok, onokājok,
Zsíp: **mondanak** (854): mondonāk, mondonāk, **unokájuk** (1155): onokājok, unokājok, onokājok,
Gice: **fájuk** (1058): fājok, fājok,
Ludányhalászi: **unokájuk** (1155): onokājok, [unokājok], unokājok, **fájuk** (1058): fājok, fājok,

I/B nyílt tendencia

1. Nyílt o-zás (a köznyelvi u, ú helyén)

a) Szóban, hangsúlyos szótagban:

Csáb: **unokájuk** (1155): unokājok, onokājok,
Bolyk: **unokájuk** (1155): onokājok, (onokājuk),
Magyarhegymeg: **unokájuk** (1155): onokājok, onokājok,
Zsíp: **unokájuk** (1155): onokājok, onokājok,
Gice: **unokájuk** (1155): unokājok, onokājok,
Ludányhalászi: **unokájuk** (1155): –

b) Szuffixumban: -uk, -juk birtokos személyjelben:

Csáb: *unokájuk* (1155): unokājok, *onokājok*, *fájuk* (1058): fājok, *fājok*, *disznójuk* (988): gyisznójok, disznójok, *disznójok*,

Bolyk: *fájuk* (1058): fājok, *fājok*,

Magyarhegymeg: *fájuk* (1058): fājok, *fājok*, *unokájuk* (1155): onokājok, unokājok, *onokājok*, *onokājok*,

Zsip: *unokájuk* (1155): onokājok, unokājok, *onokājok*, *fájuk* (1058): fājok, *fājok*,

Gice: *rólok* (760): rólok, *rólok*, *disznójuk* (988): disznójok, disznójok, *disznójok*, *disznójok*, *unokájuk* (1155): unokājok, unokājok, *onokājok*, *onokājok*, *fájuk* (1058): fājok, *fājok*,

Ludányhalászi: *unokájuk* (1155): *onokājok*, [unokājok], *unokājok*, *fájuk* (1058): fājok, *fājok*, *rólok* (760): rollok, róllók, *rólok*,

2. Nyílt ó-zás (a köznyelvi u, ú helyén)

a) Az -ú végződésű melléknevekben:

Csáb: *savanyú* (695): sáványó, *sáványó*,

Magyarhegymeg: *savanyú* (695): sáványó, *sáványó*,

Ludányhalásziiban kihalt a *sáványó*, Csábon, Bolykon, Magyarhegymegen a *sáványó*. Gicén nem ismert a lexémavariáns.

b) Szóvégen főnevekben:

Csáb: *odú* (976): udó, odó, <odó>, *odó*,

Magyarhegymeg: *vályú* (951): válló, *vāló*, *válló*,

Zsip: *ocsú* (192): ocsó, ocsó, *ocsó*, *ocsuszú* (974): szó, *szó*,

Gice: *ocsú* (192): ocsó, *ocsó*, *ocsu*, *vályú* (951): vāló, *vāló*,

Bolyk, Ludányhalászi kutatópontokon nem jelenik meg.

c) A szótagzáró l asszociatív hatása az -ul képzőben:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

d) Az -ul, -stul ragban:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

3. Nyílt ő-zés (a köznyelvi ű helyén)

a) Szóban, hangsúlyos helyzetben:

Csáb: *köpül* (398): küpő, köpöl, *köpöl*, *küpő*,

Bolyk: -

Magyarhegymeg: *gyűrűsujj* (512): gyűrősúj, *gyűrő*súj,

Zsip: *megyünk* (772): mönök, mönök, *mönök*,

Gice: *gyűrűsujj* (512): gyűrősúj, *gyűrő*súj,

Ludányhalászi: *gyűrűsujj* (512): gyűrősúj, *gyűrő*súj,

b) Toldalékban: az -ük, -jük birtokos személyragban:

Gicén régen volt ritka használatú: *szívök* (1139), mára kihalt.

4. Nyílt ő-zés (a köznyelvi ű helyén)

a) Csak abszolút szóvégen és toldalékok előtt az ű-re végződő főnevekben:

Csáb: *fésű* (225): féső, *féső*, *söprű* (244): söprő, söprő, *seprő*, *séprő*, *söprő*, *töpor*tű (432): tépértő, *tépértő*, *sűrű* (691): sűrő, *sűrő*, *tetű* (978): tető, *tető*, *tetűk* (979): tetők, *tetők*, *tetyők*, *gyűrű* (1134): gyűrő, gyűrő, *gyűrő*, *gyűrűje* (1135): gyűrője, *gyűrője*,

Bolyk: *gyűrűje* (1135): gyűrője, *gyűrője*, *gyűrője*, *söprű* (244): séprő, séprő, *seprő*, *séprő*, *töpor*tű (432): tépértő, *tépértő*,

Magyarhegymeg: *töpor*tű (432): tépértő, *tépértő*, *tepertő*, *gyűszű* (924): gyűsző, *gyűsző*, *gyűsző*, *gyűrű* (1134): gyűrő, gyűrő, *gyűrő*, *gyűrő*, *gyűrő*, *gyűrűje* (1135): gyűrője, *gyűrője*, *gyűrője*,

Zsip: *söprű* (244): séprő, *seprő*, *séprő*, *séprő*, *séprő*, *töpor*tű (432): tépértő, *tépértő*, *tepertő*, *tépértő*, *keserű* (696): keserő, keserő, *keserő*, *gyűrű* (1134): gyűrő, *gyűrő*, *gyűrő*, *gyűrűje* (1135): gyűrője, *gyűrője*, *gyűrője*, *gyűrője*,

Gice: *söprű* (244): séprő, séprő, séprő, *seprő*, *séprő*, *töpor*tű (432): tépértő, *tepertő*, *tépértő*, *tépértő*, *tépértő*, *sűrű* (691): sűrő, sűrő, *sűrő*, *színű* (725): színő, *színő*, *gyűszű* (924): gyűsző, *gyűsző*, *gyűsző*, *gyűrű* (1134): gyűrő, *gyűrő*, *gyűrő*, *gyűrűje* (1135): gyűrője, *gyűrője*, *gyűrője*,

Ludányhalászi: *söprű* (244): söprő, *seprő*, *söprő*, *séprő*, *töpor*tű (432): tépértő, *tepertő*, *tépértő*,

b) Szótagzáró / asszociatív hatása az -ül képzőben, -stul, -stül ragban:

Csáb: *tövestül* (1133): tövestő, tövestől, tövestő,

Bolyk: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestől, gyökerestől,

Magyarhegymeg: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestő, tövestől,

Zsip: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestő, tövestől,

Gice: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestől, tövestől, tövestő, tövestő, tövestő,

Ludányhalászi: *tövestül* (1133): tövestő, tövestől, tövestő,

5. Nyílt a-zás (a köznyelvi o helyén)

Hangsúlytalan helyzetben:

Csáb: *disznója* (987): disznója, disznájá, *vakondok* (314): vákánd, vákánd.

Bolyk: *disznója* (987): disznója, disznájá,

Magyarhegymeg: *disznója* (987): disznója, disznájá,

Zsip: *disznója* (987): disznója, disznájá,

Gice: *disznója* (987): <disznájá>, disznájá

Ludányhalászi: *disznója* (987): disznója, disznájá,

Csak Csábon és Bolykon ritkán jelent meg a *vákánd*. Bolykon kihalt, Csábon él. Gicét kivéve egyik kutatóponton sem jelenik meg az MNyA. gyűjtése idején a *disznájá* alak, de ma minden kutatóponton elterjedt.

6. Nyílt ë-zés (köznyelvi i helyén)

a) Szóban, hangsúlyos szótagban:

Csáb: *liheg* (380): lehég, leheg, lehég,

Bolyk: -

Magyarhegymeg: -

Zsip: *istráng* (171): ëstrāng, ëstrāng, ëstrāng, ëstrāng,

Gice: *gida* (348): gëdó, gidá, gëdó, *istráng* (171): ëstrāng, ëstrāng, ëstrāng, ëstrāng,

Ludányhalászi: -

Bolykon volt, pl. *gëdó*, ma nincs meg. Magyarhegymegen volt, pl. *lehég*, *gëdó*, ma nincs meg. Ludányhalászi volt, pl. *gëdá*, ma nincs meg.

II. A labiális és illabiális tendencia

II/A labiális tendencia

1. Labiális *ö*-zés (a legerősebb) (a köznyelvi *i*, *e*, *ë* helyén)

a) Szóban, hangsúlyos/hangsúlytalan helyzetben:

Csáb: *ebédel* (391): ebédő, *ebédöl*, *ismerős* (717): ösmerős, ösmerős, ösmerős, *csepeg* (874): csöpög, *csöpög*,

Bolyk: *járomszeg* (178): járomszög, *járomszög*, *ismerős* (717): ösmerős, ösmerős,

Magyarhegymeg: *ismerős* (717): ösmerős, ösmerős,

Zsip: -

Gice: *rúdszeg* (177): középszög, *szög*, *ismerős* (717): ësmerős, ösmerős, ösmerős,

Ludányhalászi: *rühes* (712): rihës, *rühös*, *rihes*, *erdeje* (991): erdeji, *erdője*,

b) Illeszkedő *ö*-zés tövéghangzóban, csak *ö*, *ő* magánhangzót tartalmazó szavakban:

Csáb: *őket* (728): őköt, őköt,

Bolyk: *őket* (728): őköt, őköt,

Magyarhegymeg: *őket* (728): őköt, őköt,

Zsip: *őket* (728): őköt, őköt, őköt,

Gice: *őket* (728): őköt, őköt, őköt, őköt, őköt, őköt,

Ludányhalászi: *őket* (728): őköt, őköt, őköt,

c) Asszociatív *ö*-zés az *l* hatására:

Csáb: *énekel* (879): énekő, *énekő*.

Csak Csábon, sehol máshol nem jelenik meg.

d) *Ö*-zés toldalékban: *-hez* ragnak, *-hö*, *-hő* változata:

Csáb: *székhez* (1104): székhö, *székhö*, *székhöz*, *Erzsiékhez* (1125): <Erzsiékhö>, *Erzsiékhö*, *Erzsiékhö*,

Ludányhalászában volt *székhö*, ma nincs. A többi jelezett kutatóponton nem volt és ma sincs: *székhö*.

2. Labiális *ő*-zés (a köznyelvi *-er* helyén):

a) Hangsúlyos helyzetben:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

b) Szótagzáró *l* asszociatív hatására az *-el* igeképzőben és ragban:

Csáb: *énekel* (879): énekő, *énekő*, csak Csábon, sehol máshol nem jelenik meg.

3. Labiális *ü*-zés (a köznyelvi *i* helyén): *fűzet* – *fizet*

Csáb: *kifizetik* (895): kifizetyik, *kifizetik*,

Ludányhalászi: *kifizetik* (895): kifizetyik, *kifizetik*,

Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Gice kutatópontokon nem jelenik meg.

II. Az illabiális tendencia

1. Illabiális *i*-zés, *í*-zés:

Csáb: *hüvely* (*babé*, *borsóé*) (54): hively, <hívél>, *híveje*, *hívej*, *hível*, *kőműves* (929): kőmíves, *kőmíves*, *kőmíves*,

Bolyk: *gége* (498): gígá, *gígājá*, *gígá*, *tányér* (250): tānyír, *tānyír*,

Magyarhegymeg: *hűvös* (693): hívēs, *híves*, *süket* (721): siket, *siket*,

Zsip: *külső* (702): kilsőü, *kilső*, *kőműves* (929): kőmíves, *kőmíves*, *uborka* (65): iborká, *iborká*, *uborká*,

Gice: *hüvely* (*babé*, *borsóé*) (54): hívej, *hívej*, *hívej*, *hűvös* (693): hívēs, *hívēs*, *külső* (702): kilső, *kilső*, *kilső*, *rühes* (712): rihēs, *rihēs*, *rihes*,

Ludányhalászi: *külső* (702): kilső, *kilső*, *rühes* (712): rihēs, *rihes*, *hűvös* (693): hívēs, *híves*, *süket* (721): siket, *siket*,

2. Illabiális *e*-zés, *ë*-zés, *é*-zés:

Csáb: *mögé* (765): mégé, *mégé*, *pörkölt* (400): përkött, *perkölt*, *pörkölt*, *perkölt*, *görény* (619): gërind, *gërind*,

Bolyk: *istráng* (171): <ëstrāng>, *ëstrāng*, *polyva* (*a kukoricáé*) (45): pëlyvá, *pëjvá*, *pëlyvá*, *polyva* (190): pëlyvá, [pëjvá], *pëjvá*, *pëlyvá*, *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*,

Magyarhegymeg: *polyva* (190): pëlyvá, *pëjvá*, *pëlyvá*, *söprű* (244): sëprő, *seprő*, *sëprő*, *seprű*, *bögre* (251): bādok, *begre*, *töporityű* (432): tëpërtő, *tëpërtő*, *tepertő*, *tëpëryű*, *vörös* (714): vërēs, *veres*, *vödör* (1005): vëdër, *vëdër*, *veder*, *vödröt* (1006): vëdrët, *vedret*, *vëdrët*,

Zsip: *polyva(a kukoricáé)* (45): pělyvá, <pělvá>, pějvá, pělyvá, **söprű** (244): sěprǫ, [sěprǫ], *seprǫ*, *sěprǫ*, *sěprǫ*, *sěprǫ*, *sěprǫ*, *sěprǫ*, **tőpörtyű** (432): těpěrtǫ, těpěrtǫ, *tepertǫ*, *těpěrtǫ*, *těpěrtǫ*, *těpěrtǫ*, **möge** (765): měgěi, *měgě*, *megé*, **főköto** (958): fejköto, *fejköto*, **vödör** (1005): vědēr, *veder*, *vědēr*,

Gice: **söprű** (244): sěprǫ, *sěprǫ*, *sěprǫ*, *seprǫ*, *sěprǫ*, *sěprǫ*, **tőpörtyű** (432): těpěrtǫ, *tepertǫ*, *těpěrtǫ*, *těpěrtǫ*, *těpěrtǫ*, *těpěrtǫ*, **pörzsöl** (438): pěrsol, *perzsel*, *pěrsol*, *měgpěrsol*, *pörzsöl*, **hűvös** (693): hívēs, *hívēs*, **vörös** (714): vērēs, *veres*, *vērēs*, **möge** (765): měgě, *měgě*, *megé*,

Ludányhalászi: **tőpörtyű** (432): těpěrtǫ, *tepertǫ*, *těpěrtǫ*, *tepertyű*, **vörös** (714): vērēs, *veres*, **vödör** (1005): vědēr, *veder*, **vödröt** (1006): vědrēt, *vödröt*,

III. A rövid és hosszú magánhangzós tendencia

III/A rövid magánhangzós tendencia

1. Rövid u-zás:

Csáb: **búza** (2): buzá, *buzá*, **búzavirág** (14): buzávirāg, *buzávirāg*, **gúnár** (366): gunār, *gunār*, **húsvétkor** (1092): husvétkor, *husvétkor*,

Bolyk: **búza** (2): <buzá>, *buzá*, **gúnár** (366): gunār, *gunār*, **túlsó** (705): tulsó, *tulsó*, **Magyarhegymeg:** **gúnár** (366): gunār, *gunār*,

Zsip: **gúnár** (366): gunār, *gunār*,

Gice: -

Ludányhalászi: **galambduc** (305): <gálāmbduc>, *gálāmbduc*, *duc*, **gúnár** (366): gunār, *gunār*, **húgom** (463): hugom, *hugom*, **húsvét** (1090): husvét, *husvét*,

Bolykon, Magyarhegymegen, Zsipen, Gicén, Ludányhalásziban az MNyA.-ban nincs *huszás*, *huszát*, csak hosszú *ú*-s forma, ám az újabb gyűjtéseknél mindenhol megjelenik. Gicén pl. a *gyápu*, *hugom*, *buzávirāg* is ilyen lexémák, s Bolykon, Magyarhegymegen a *buzá*.

2. Rövid ü-zés:

Csáb: -

Bolyk: **fésű** (225): fēső, [fēsű], *fēsű*, *fēső*, *fēsű*,

Magyarhegymeg: **fésű** (225): fēső, fēső, <fiēső>, <fēsőü>, *fēső*, *fēsű*, *fēsű*

Zsip: **fésű** (225): fēsű, *fēsű*, *fēsű*,

Gice: **fésű** (225): fēsű, *fēsű*, *fēsű*,

Ludányhalászi: **fésű** (225): fēső, *fēsű*, *fēsű*,

3. Rövid o-zás:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

4. Rövid i-zés:

A kutatópontokon az MNyA. gyűjtése idején hosszú í-s változatok voltak, az újabb gyűjtéseknél a rövid i-s szóalak is előfordul.

Csáb: *színű* (725): színő, *szinű*, *vízi* (1053): vízi, *vizi*, *szívük* (1139): szívék, *szivük*,

Bolyk: *szívük* (1139): szívik, *szivük*,

Magyarhegymeg: *vízi* (1053): vízi, *vizi*,

Zsip: *kikisérem* (876): kikisérem, *kikisérem*, *kikisérem*, *szíve* (1138): szívé, *szíve*, *szívük* (1139): szívék, *szivük*,

Gice: *vízi* (1053): vízi, *vizi*, *szíve* (1138): szívé, *szíve*,

Ludányhalászi: *színű* (725): színő, *szinű*, *kikisérem* (876): kikisírtém, [kikisérem], *kikisérem*, *szíve* (1138): szívi, *szíve*, *szívük* (1139): szívik, *szivük*,

5. Rövid e-zés:

Csáb: *levél (a kukoricáé)* (36): level, *levele*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *hétfő* (653): hetfő, *hetfő*, *tehén* (1038): tehen, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Bolyk: *levél (a kukoricáé)* (36): level, *level*, *levele*, *leveli*, *kerék* (157): ke-rek, *kerek*, *veréb* (634): vereB, *vereb*, *vereb*, *hétfő* (653): hetfő, *hetfő*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Magyarhegymeg: *levél (a kukoricáé)* (36): level, *level*, *levele*, *kerék* (157): kerek, *kocsikerek*, *kerek*, *Göncölszekér* (614): göncölszeker, *göncölszeker*, *egér* (617): eger, *eger*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *hétfő* (653): hetfő, *hetfő*, *középső* (704): közepső, *közepső*, *tehén* (1038): tehen, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Zsip: *ökrös szekér* (141): szeker, *szeker*, *ökrös szekér*, *kerék* (157): kerek, *kerek*, *tehén* (1038): tehen, *tehen*, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Gice: *tenyér* (508): tereny, *tereny*, <tenyer>, *tenyer*, *egér* (617): eger, *eger*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *ökrös szekér* (141): szeker, *szeker*, *ökrös szekér*, *kerék* (157): kerek, *kerek*, *kocsikerek*,

Ludányhalászi: *tehén* (1038): tehen, *tehen*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*, *öccsée* (1153): öccsejé, *öccsée*, *öccsejé*,

6. Rövid *a*-zás:

Csáb: *fúért* (1055): fájé, fàé, fájé, fàért, *fúig* (1057): fäjig, fàig, fäjig, *apjáé* (1141): ápjàé, ápjàé,

Bolyk: *fúért* (1055): fájé, fàé, fájé, *fúig* (1057): fäjig, fàig, fäjig,

Magyarhegymeg: *fúért* (1055): fájé, fàé, fájé, fàér, *fúig* (1057): fäjig, fàig, fäjig, *apjáé* (1141): ápjàé, ápjàé, ápjàé,

Zsip: *fúért* (1055): fájé, fàért, fájért, fàé, fájé, *fúig* (1057): fäjig, , fàig, fäjig, *apjáé* (1141): ápjàé, ápjàé,

Gice: *fúért* (1055): fájé, fajer, fàért, fájért, fàé, fájé, *fúig* (1057): fàig, fàig, fäjig, *apjáé* (1141): ápjàé, ápjàé, ápjàé,

Ludányhalászi: *fúért* (1055): fäj, fájé, fájé, fàé, fájé, *fúig* (1057): fäjig, fàig, fàig, fäjig, *apjáé* (1141): ápjàé, apjaé, ápjàé,

III/A hosszú magánhangzós tendencia

1. A szótagzáró *l* kiesése miatt az időtartam nyúlik

1. Hosszú *ú*-zás:

Csáb: *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj,

Bolyk: *koldus* (925): kódús, kódus, kódús, *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj,

Magyarhegymeg: *koldus* (925): kódús, kódus, kódús, *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középúj, közepsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, gyűrűsúj, <hüvejkúj>, gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj,

Zsip: *koldus* (925): kódús, kódus, kódús, *kiderül* (610): kividúl, kitisztúl, kiderül, kitisztúl, *bajusza (szőlőé)* (103): bájúszá, bájúszá, *tollas* (1097): tolyús, <tolús>, tollús, tolús, *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, <nevendékkúj>, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj,

Gice: *koldus* (925): kódús, kódus, kódús, *kulcsot* (1128): kócsot, [kúcsot], kúcsot, kócsot, kócsot, *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középúj, középsőúj, középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, <hüvejkúj>, <gyűrűsúj>, <gyűrűsúj>, gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj,

Ludányhalászi: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, kúcsot, *mutatóújj* (510): mutatóújj, mutatóújj, mutatóújj, *középsőújj* (511): középsőújj, középsőújj, középsőújj, *gyűrűsújj* (512): gyűrűsújj, gyűrűsújj, *kisújj* (513): kisújj, kisújj,

2. Hosszú ű-zés:

Csáb: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves, fűves,

Bolyk: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves, fűves, *fűtyül* (554): süvőt, fűtyül,

Magyarhegymeg: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves, *fűtyül* (554): süvőt, fűtyül,

Zsip: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves, fűves, fűves, *tűkőr* (224): tűkőr, gyűkőr, tyűkőr, tűkőr, tyűkőr, *kiderül* (610): kividül, kitisztül, kiderül, kitisztül, *fűtyül* (554): süvőt, fűtyül,

Gice: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves, fűves, fűves, *tűkőr* (224): tyűkőr, tűkőr, tűkőr, tyűkőr, *köpül* (398): köpül, köpül, *fűtyül* (554): süvőt, fűtyül, *repül* (877): repül, repül, repül, repül,

Ludányhalászi: *fűvet* (82): fűvet, fűvet, *fűves* (83): fűves, fűves,

3. Hosszú í-zés:

Csáb: *szíszeg* (370): szíszog, szíszeg, szíszog,

Bolyk: *szíszeg* (370): szíszég, szíszég,

Magyarhegymeg: *szíszeg* (370): szíszég, szíszég, *kikisérem* (867): kikisírtém, kikisérem, kikisérem,

Zsip: *pípázik* (886): pípāzik, pípázik, *szíszeg* (370): szíszég, <szíszeg>, szíszég, *hüvely (babé, borsóé)* (54): hívely, hívej, hívej,

Gice: *szíszeg* (370): szíszég, szíszég, szíszeg,

Ludányhalászi: *szíszeg* (370): szíszog, szíszeg, szíszog,

4. Hosszú ó-zás:

Csáb: *nyolc* (675): nyóc, nyóc, *oldalborda* (501): ódāborda, ódāborda, ódālborda, ódālborda, *kolbász* (430): kóbāsz, kóbāsz,

Bolyk: *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódāl, ódāl, *oldalborda* (501): ódālborderā, ódālborderā, *nyolc* (675): nyóc, nyóc,

Magyarhegymeg: *nyolc* (675): nyóc, nyóc, *oldalborda* (501): ódālborderā, ódālborderā,

Zsip: *kulcsot* (1128): kócsot, kócsot, kóycsot, *oldalborda* (501): ódālborderā, ódālborderā, *nyolc* (675): nyóuc, nyolc, nyóc, nyóuc, *koldus* (925): kódús, kódus, kódús,

Gice: *oldalborða* (501): ódálbordá, ódálbordá, *nyolc* (675): nyóc, nyóc, *nyóuc*, *koldus* (925): kódús, kódus, kódús,

Ludányhalászi: *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódál, ódál,

5. Hosszú é-zés:

Csáb: *méhek* (1115): méhék, méhék,

Bolyk: *méhek* (1115): méhék, méhék, *méhei* (1116): méhéji, méhéji,

Magyarhegymeg: *méhek* (1115): méhék, méhék, *méhei* (1116): méhéji, méhéji,

Zsip: *méhei* (1115): mēhēji, mēihēji, méhéji, méhéi, mēihēji,

Gice: *méhek* (1115): méhék, méhék, *méhei* (1115): mēihēji, méhéji, méhéi, mēihēji,

Ludányhalászi: *méhek* (1115): méhék, méhék, *méhei* (1116): méhéji, méhéji,

6. Hosszú á-zás:

Csáb: *madaraim* (1034): mádarájim, mádaráim, mádarájim, mádárjaim,

Bolyk: *madaraim* (1034): mádarájim, mádaráim, mádarájim, mádárjaim,

Magyarhegymeg:-

Zsip: -

Gice: *madaraim* (1034): mádarájim, mádarájim, mádárjaim,

Ludányhalászi: -

Magyarhegymegen, Zsipen és Ludányhalászában nem volt és ma sincs hosszú á-zás. A *mádaráim* lexéma esetében az új gyűjtésnél jelenik meg hosszú á-zás a három kutatóponton.

IV. A palatális-veláris (magas-mély) tendencia

Az a, o helyén ě vagy i:

Csáb: *polyva (a kukoricáé)* (45): pělyvá, pějvá, pělyvá, **polyva** (190): pělyvá, pějvá, pělyvá, **Bolyk:** *polyva* (190): pělyvá, [pějvá], pějvá, pělyvá,

Magyarhegymeg: *polyva (a kukoricáé)* (45): pělyvá, pějvá, pělyvá,

Zsip: *polyva(a kukoricáé)* (45): pělyvá, <pělvá>, pějvá, pělyvá, **polyva** (190): pělyvá, pějvá, pějvá, pělyvá,

Gice: *karalábé* (67): kārēlābē, kārālābē, kārālābē, kārālābē, kārēlābē, kārēlābē, kārālābē, **polyva** (190): pějvá, pějvá, pēvá,

Ludányhalászi: *polyva (a kukoricáé)* (45): pělyvá, pejva, pějvá, **polyva** (190): pělyvá, pějvá, pejva, pějvá,

A szlovákiai kutatópontokon *kārelābé, kārēlābé, kārēlābé* alakok fordulnak elő az újabb gyűjtéseknél. Az MNyA. idején csak Csábon van: *kārēlāb*. Ez a szlovák hatás lehet, szl. *kareláb*.

Mássalhangzók

1. A ly fonéma

a) A köznyelvi helyesírásban *ly*-nal írt szavakban *ly*-t ejtenek:

Csáb: *konkoly* (15): *konkoly*, *konkoly*, *naspolya* (98): *<nāspolyā>*, *nāspolyā*, *kályha* (236): *kālyhā*, *kālyhā*, *kālyhā*, *műhely* (931): *mēhely*, *műhely*, *király* (933): *kirāly*, *kirāly*, *lyuk* (939): *lyuk*, *lyuk*, *foljó* (946): *foljó*, *foljó*, *selyem* (1007): *selyēm*, *selyem*,

Bolyk: *konkoly* (15): *konkoly*, *<konkol>*, *konkoly*, *hüvely* (*babé*, *borsóé*): *hívely*, *hüvelyē*, *hüvelyē*, *hüvelyē*, *tengely* (156): *tengēly*, *tengēly*, *kályha* (236): *kālyhā*, *kālyhā*, *kālyhā*, *kālyhā*, *gereblye* (276): *gereblyē*, *gereblyē*, *gereblye*, *bivály* (333): *bivāly*, *bivāly*, *pehely* (368): *pēhēly*, *pēhēly*, *ilyen* (734): *illyen*, *ilyen*, *műhely* (931): *műhely*, *műhely*, *műhely*, *műhely*, *király* (933): *kirāly*, *kirāly*, *lyuk* (939): *lyuk*, *lyuk*, *foljó* (946): *foljó*, *foljó*, *vőfély* (960): *vőfély*, *vőfély*, *selyem* (1007): *selyēm*, *selyem*

Magyarhegymeg: *konkoly* (15): *konkoly*, *konkoly*, *tengely* (156): *tengēly*, *tengēly*, *zsindely* (202): *sindēly*, *zsindēly*, *pehely* (368): *pēhēly*, *pēhēly*, *pulyka* (375): *pulykā*, *pulykā*, *derelye* (406): *dērēllyē*, *dērēllyē*, *derellye*, *király* (933): *kirāly*, *kirāly*, *krāly*⁸, *lyuk* (939): *lyuk*, *lyuk*, *foljó* (946): *foljó*, *foljó*, *vőfély* (960): *vőfē*, *<vőfély>*, *vőfēj*, *vőfély*, *selyem* (1007): *selyēm*, *selyem*, *selymet* (1008): *selymēt*, *selymet*,

Zsip: *selyp* (539): *<sēlyp>*, *selyp*, *golya* (623): *gólyā*, *gólyā*, *foljik* (884): *fo-lyik*, *foljik*, *Károly* (926): *Kāroly*, *Kāroly*, *lyuk* (939): *lyuk*, *lyuk*, *foljó* (946): *foljó*, *foljó*, *vőfély* (960): *vőfély*, *vőfély*, *selyem* (1007): *selyēm*, *selyem*, *selymet* (1008): *selymēt*, *selymet*, *bagoly* (1012): *bāgoly*, *bāgoly*, *baglyot* (1012): *bāglyot*, *bāglyot*, *baglyok* (1013): *bāglyok*, *bāglyok*, **Gice:** *gereblye* (276): *(gereblyē)*, *gereblye*, *vályog* (1156): *vālyog*, *vályog*,

Ludányhalászi: *pehely* (368): *pēhēly*, *pehely*, *pulyka* (375): *pulykā*, *pulyká*, *mosolyog* (550): *mosolyog*, *mosolyog*, *golya* (623): *gólyā*, *gójā*, *ilyen* (734): *illyen*, *ilyen*, *olyan* (735): *ollyān*, *ollyān*, *foljik* (884): *foljik*, *foljik*, *lyuk* (939): *lyuk*, *lyuk*, *foljó* (946): *foljó*, *foljó*, *selyem* (1007): *selyēm*, *selyem*, *selymet* (1008): *selymet*, *selymet*, *bagoly*,

⁸ A 8-as adatközlő szlovákul mondta, B adatként: *kirāly*

Az újabb gyűjtéseknél viszont – ha nem jelent is meg az MNyA.-ban – a következő lexémákban *ly*-t ejtenek: Csábon: *olyán, bágoly, báglyok, pëndely, gereblye, pehely*,

Bolyk: *zsindely, pendely, bágoly, báglyok, pëndely*,

Zsip: *tengely, pehely, vālyú*,

Gice: *pëtrëzselyëm, pëhëly, mosolyog, folyik, Károly, lyuk, vőfély, báglyok, Mihály, Mihályé*

Ludányhalászi: *pëndely, bágoly, báglyot*

b) A köznyelvi *l* helyén:

Csáb: *felhő* (606): félyhő, félyhő,

Bolyk: *ribizli* (108): ribizlyi, ribizli, ribizlyi, **kiherélik** (399): kiherélyik, *kiherélyik*, **villámlik** (607): villāmlík, villāmlyik,

Magyarhegymeg: *felhő* (606): félyhő, félyhő, félyhő, **villámlik** (607): villāmlyik, villāmlyik,

Zsip: *taliga* (133): tályigá, ekétályigá, tályigá, **kiherélik** (339): kiherélyik, *kiherélik, kiherélyik*,

Gice: -

Ludányhalászi: **kiherélik** (339): kiherélyik, *kiherélyik*,

c) A köznyelvi *lj* hangkapcsolat helyén:

Magyarhegymeg: *beljebb* (740): bellyebb, *bellyebb*,

Ludányhalászi: *beljebb* (740): bellyeBB, *bejjebb*,

Csábon, Bolykon, Zsipen, Ludányhalászában volt *bellyebb*, ma csak: *bejjebb*, Gicén nem volt.

2. Hasonulás:

A zöngétlen *h* a köznyelvtől eltérően viselkedik

Bolyk: *meghalt* (897): mëkhált, mëhhált,

Magyarhegymeg: -

Gice: **Ludányhalászi:** *meghalt* (897): mëhhált, 0

A *mëhhált* lexéma esete, mely Ludányhalászában kihalt, de Bolykon pedig előkerült, ahol ezelőtt nem jelent meg. Csábon és Zsipen nem jelenik meg.

3. A *r* + *l* mássalhangzó kapcsolat = *ll*-ben realizálódik:

Csáb: *tarló* (23): tálló, tálló, *tálló*, *parlag* (24): pállág, *pállág*, *sarló* (287): sálló, sálló, *sálló*,

Magyarhegymeg: *sarló* (287): sálló, sálló, sálló,

Zsip: *tarló* (23): tálló, tálló, tálló, *parlag* (24): pállág, pállág,

Ludányhalászi: *parlag* (24): pállág, pállág,

Bolykon régen, *tálló*, *sálló*, *pállág*, ma nincs meg. Gicén nem volt, ma *sálló*, *sállóu*,

4. A *r* + *s* *ss*-sé hasonul:

Csáb, Gice, Ludányhalászi nem volt, ma sincs. Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip volt: **borsó** (52): *bossó*, ma nincs.

5. A *d* + *l*, *d* + *n*, *n* + *l*, *g* + *n* *ll*, *nn*, *ny*-ben realizálódik:

Csáb: *házpadlás* (199): pállās, pállās,

Bolyk: *megnézzük* (863): (mënnézzük), *mennézzük*, *szégyenli* (887): szēgyëllyi, szēgyëllyi, szēgyëllyi, szēgyëlli,

Magyarhegymeg: *szégyenli* (887): szēgyëllyi, *szēgyelli*, *szēgyëlli*, *szēgyëllyi*, *megnézzük* (863): mënnézzük, mënnézzük,

Zsip: *megnézzük* (863): mënnézzük, mënnézzük,

Ludányhalászi: *szégyenli* (887): szēgyëllyi, *szēgyelli*, *megnézzük* (863): mënnézzük, <mënnézzük>, mënnézzük,

Gicén nem volt korábban, ma a *szēgyëlli* lexémában megjelent.

6. A szóvégi *-gy* (*hagy* – *hadd*) és a szóvégi *-z* (*az*, *ez*) mássalhangzó teljesen hasonul a következő szó első mássalhangzójához: *av vóna*, *hagy legyen*

Nem vizsgáltam rá adatot, mert nem volt a kérdések között.

7. A *-val*, *-vel* *v*-je nem hasonul:

Csáb: *kézzel* (1044): kēzvē, kēzvel, kēzvel, *lábbal* (1117): lābvāl, lābvāl,

Bolyk: *késsel* (258): kēsvel, <kēsvel>, kēsvel,

Magyarhegymeg: *kézzel* (1044): kēzvel, kēzvel,

Zsip: *kézzel* (1044): kēzvel, kēzvel, *lábbal* (1117): lābvāl, lābvāl, lābvāl,

Gice: *kézzel* (1044): kēzvel, kēzvel, kēzel, kēzvel, kēzel, *lábbal* (1117): lābvāl, lābāl, lābvāl, lābvāl, lābāl, lābāl,

Ludányhalászi: *kézzel* (1044): kēzvel, kēzvel, *lábbal* (1117): lābvāl, lābvāl, lābvāl,

Gice példája nagyon egyedi, ahol a *-val*, *-vel* *v*-je, kiesik: *kēzel*, *lābāl*. Giécre ugyanis jellemző, hogy a hosszú mássalhangzókat rövidíti néhány esetben. Ez ennek eredménye.

8. A határozó igenév -va/-ve képzője teljesen hasonul:

A nyugati palócra jellemző a szakirodalom szerint, de Csábon sem jelenik meg.

9. A meg igekötő g-je hasonul:

Csáb: *megkereszteli* (888): mëkkërësztöli, mëkkërësztëli, mekkereszteli, *megjelöli* (890): mëjje gyëzi, mejjelöli, mëjje löli,

Bolyk: *megdohosodik* (421): mëddohosogyik, mëddohosodik, *megkel* (422): mëkkel, mëkkel, *meg fogom verni* (837): mëvverëm, mëvverëm,

Magyarhegymeg: *megkereszteli* (888): mëkkërësztëlyi, mekkereszteli, mëkkërësztëli, mëkkërësztëlyi, *megfogta* (901): mëffogtá, mëffogtá, *megverte* (836): mëvverte, mëvvertë, mevverte, *meg fogom verni* (837): mëvverëm, mëvverëm, *megnézzük* (863): mënnëzzük, mënnëzzük, *megjelöli* (890): mëjjeddzi, mëjje gyëzi, mëjjeddzi, mëjje gyëzi,

Zsíp: *megmosakodik* (547): mëmmoszgyik, memmosakodik, mëmmosakodik, memmosákszik, mëmmosakogyik, *megverte* (836): mëvvertë, mëvvertë, *meg fogom verni* (837): mëvverëm, mëvverëm, *megkereszteli* (888): mëkkërësztëlyi, mëkkërësztëli, mëkkërësztëli, mekkereszteli, mëkkërësztëlyi, *megfogta* (901): mëffogtá, mëffogtá, *megpenészedik* (1095): mëppenészëgyik, mëppenészëdik, mëppenészëgyik,

Gice: *megkereszteli* (888): mëkërësztëli, mëkkërësztëli, mëkërësztëli,

Ludányhalászi: *megdohosodik* (421): mëddohosogyik, mëddohosodik, mëddohosodik, mëddohosodik, *megnézzük* (863): mënnëzzük, <mënnëzzük, mënnëzzük, *megjavult* (898): mëjjávolt, mejjavult, *megverte* (836): mëvvertë, mëvvertë,

Gicén az újabb gyűjtéseknél a mëmmoszgyik, és a mëjje löli lexémában is megjelent.

10. Palatalizáció és depalatalizáció

10/A Palatalizáció

a) A d, t, n, l palatalizációja:

Csáb: *dió* (101): gyijó, [gyivó], gyijó, *térd* (518): tërgy, tërgy, *térdel* (593): tërgyël, <tërgyëpöl>, tërgyël, tërgyël, *felhő* (606): fëlyhő, fëlyhő, *csépelni* (913): csépönyi, csépelnyi, *kötni* (914): kötnyi, kötnyi, *inni* (917): innyá, innyi, innyi, innyá, *rokon* (1069): rokony, rokony, *rokonok* (1070): rokonyok, rokonyok,

Bolyk: *dió* (101): gyijó, <gyijóu>, gyijó, *ribizli* (108): ribizlyi, <ribizli>, ribizlyi, *kiherélik* (399): kiherélyik, kiherélyik, *térd* (518): térgy, térgy, *térdel* (593): térgyepél, térgyepél, térgyepel, *villámlík* (607): villāmlík, villāmlyik,

Magyarhegymeg: *dió* (101): gyijó, <gyijóu>, gyijó, *ribizli* (108): ribizlyi, ribizlyi, *kiherélik* (399): kiherélyik, kiherélyik, kiherélyik, *vászon* (440): vāszony, vāszony, *térd* (518): térgy, térgy, *rokon* (1069): rokony, rokony, *rokonok* (1070): rokonyok, rokonyok,

Zsip: *taliga* (133): tályigá, ekétályigá, tályigá, *kiherélik* (339): kiherélyik, kiherélyik, *vonít* (377): vonít, vonyít, *vászon* (440): vāszony, vāszony, *térd* (518): térgy, térgy, *térdel* (593): térgyepél, térgyel, térgyepel, *szereti* (889): szeretyi, szeretyi, *kifizetik* (895): kifizetyik, kifizetyik, *tetű* (978): tetyű, tetyű, *tetűk* (979): tetyűk, tetyűk,

Gice: *öblögeti* (221): öblíti, öblíti, *vászon* (440): vāszony, vāszony, *térd* (518): térgy, térgy, *térdel* (593): térgyepél, térgyel, térgyepel, *megnő* (871): mēnnyő, mēnnyő, *szereti* (889): <szeretyi>, szeretyi, *tetű* (978): tetyű, tetyű, tetyű, *tetűk* (979): tetyűk, tetyűk, tetyűk, tetyűk, tetyűk, *tetves* (980): tetyves, [tetyves, tetyves,

Ludányhalászi: *kiherélik* (339): kiherélyik, kiherélyik, *térd* (518): térgy, térgy, *addig* (748): ággyig, ággyig,

b) A j-zés mint palatalizáció:

Csáb: -

Bolyk: *jászol* (1016): jāszoly, jāszoj,

Magyarhegymeg: -

Zsip: *jászol* (1016): jāszol, jāszoj, Betlehemi jāszoj, *jáslak* (1017): jāszojok,

0

Gice: *pendely* (443): pēndēl, pēndēj, pendej, *mell* (500): mej, mejj, mej

Ludányhalászi: *fejhő* (606): fēlyhő, fejhő,

Az MNyA. idején csak Zsipen jāszojok, és Gicén mej alakok j-ztek. Ma Bolykon, Zsipen: jāszoj, Cicén pendej, Ludányhalásziban fejhő lexémákban jelenik meg.

10/B: depalatalizáció

a) Az ly – j esete, l-ező alak lesz:

Csáb: *vályú* (951): vālló, vālú, vāló,

Bolyk: *pendely* (443): pēndēl, pendel, *vályú* (951): vālló, vāló, vāló, vālú,

Magyarhegymeg: *vályú* (951): válló, *vālú*, *vāló*, *válló*, *pendely* (443): *pënděl*, *pënděl*,

Zsip: *vályú* (951): vāló, <*vālú*>, *vālú*, *vāló*, *pendely* (443): *pënděl*, *pënděl*,

Gice: *pendely* (443): *pënděl*, *pënděl*, *vályú* (951): vāló, *vālú*, *vāló*,

Ludányhalászi: *vályú* (951): válló, *vālú*,

Bolykon, Magyarhegymegen és Gicén továbbá a *luk* lexéma is elterjedt.

b) Az -ny végű főnevek *n-ny* váltakozása, depalatalizációja:

Csáb:-

Bolyk: *íny* (496): ín, *ín*,

Magyarhegymeg: *íny* (496): ín, *ín*,

Zsip: *íny* (496): ín, *ín*

Gice: *íny* (496): ín, *ín*,

Ludányhalászi: *íny* (496): *íny*, *ín*,

Csábon *íny* régen és ma is, nem változott. A palóc vidéken jellemző.

A szótagzáró -l esete:

1. Szótagzáró *l* szó belsőségében:

a) Rövid magánhangzó + *l*: al típusú:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

b) Rövid magánhangzó + *l*: el típusú:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

c) Rövid magánhangzó + *l*: ol típusú:

Csáb: *kolbász* (430): kóbász, *kóbász*, *nyolc* (675): nyóc, *nyóc*, *oldalborda* (501): ódálborda, *ódálborda*, *ódálborda*, *ódálborda*,

Bolyk: *nyolc* (675): nyóc, *nyóc*, *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódál, *ódál*, *oldalborda* (501): ódálborda, *ódálborda*,

Magyarhegymeg: *nyolc* (675): nyóc, *nyóc*, *oldalborda* (501): ódálborda, *ódálborda*,

Zsip: *oldalborda* (501): ódálborda, *ódálborda*, *nyolc* (675): nyóuc, *nyóc*, *nyóuc*, *bepërëltük volna* (904): bepërëltük vóná, *bepërëltük vóná*,

Gice: *oldalborda* (501): ódálborda, *ódálborda*, *nyolc* (675): nyóc, *nyóc*, *nyóuc*, *koldus* (925): kódús, *kódus*, *kódús*,

Ludányhalászi: *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódál, ódál,

d) Rövid magánhangzó + l: öl típusú:

Csáb: *zöld* (715): zöld, zöld, *szemöldök* (490): szemöldök, szemöldök, szemöldök, *kölcsön* (743): kőccsön, kőcsön, kőcsön, kőccsön, *völgy* (947): vőgy, vőgy, *gyümölcs* (87): gyümölcs, gyümölcs, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szemöldök, szemöldök, szemöldök,

Bolyk: *bölcső* (262): bőcső, bőcső, *kölcsön* (743): kőccsön, kőcsön, kőcsön, *zöld* (715): zöld, zöld, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szemöldök, szemöldök, *gyümölcs* (87): gyümölcs, gyümölcs, gyümölcs,

Magyarhegymeg: *gyümölcs* (87): gyümölcs, gyümölcs, *bölcső* (262): bőcső, bőcső, *szemölcs* (523): szemölcs, szemölcs, *kölcsön* (743): kőcsön, <kőccsön>, kőcsön, *völgy* (947): vőgy, vőgy, *zöld* (715): zöld, zöld,

Zsip: *gyümölcs* (87): gyümölcs, gyümölcs, gyümölcs, *bölcső* (262): bőücsű, bőcső, bőcső, bőücsű, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szemöldök, szemöldök, szemöldök, *zöld* (715): zeöld, zöld, *kölcsön* (743): kőüccsön, kőücsön, kőcsön, kőcsön, kőccsön,

Gice: *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, *zöld* (715): zöld, zöld, zöld, *kölcsön* (743): kőcsön, kőcsön, *völgy* (947): vőgy, vőgy,

Ludányhalászi: *gyümölcs* (87): gyümölcs, gyümölcs, *bölcső* (262): bőcső, bőcső, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szemöldök, szemöldök, szemöldök, *szemölcs* (523): szemölcs, szemölcs, *zöld* (715): zöld, zöld, *kitől* (732): kitő, kitő, *kölcsön* (743): kőccsön, kőcsön, *völgy* (947): vőgy, vőgy,

e) Rövid magánhangzó + l: ul típusú:

Csáb: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, kócsot,

Bolyk: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, *koldus* (925): kódús, kódus, kódús,

Magyarhegymeg: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, *koldus* (925): kódús, <kóudús>, kódus, kódús,

Zsip: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, kócsot, kóucso,

Gice: -

Ludányhalászi: *kulcsot* (1128): kócsot, kúcsot, kúcsot,

Cicén az újabb gyűjtéseknél volt erre példa: *túsó*, *túsó* lexémákban.

f) Rövid magánhangzó + l: ül típusú:

Csáb: *külső* (702): kíső, 0

Bolyk, Magyarhegyemeg, Zsip, Gice, Ludányhalászi kutatópontokon nem jelenik meg.

g) Rövid magánhangzó + l: il típusú: *szíva-szilva*

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

h) Hosszú magánhangzó + l: ál típusú:

Csáb: *szálka* (273): szākā, szākā,

Bolyk: *szálka* (273): szākā, szākā,

Magyarhegyemeg: *szálka* (273): szākā, szākā,

Zsip: *szálka* (273): szākā, szākā,

Ludányhalászi: *szálka* (273): szākā, szākā, szākā,

Gicén a múltban nem jelent meg, az újabb gyűjtéseknél: szākā, szākā.

i) Hosszú magánhangzó + l: él típusú, az l eltűnik a szó belsejéből:

Csáb: *nélkül* (766): nékū, nékül, nékū,

Bolyk: *nélkül* (766): nékū, <nēkū>, nékül, nékū,

Magyarhegyemeg: *nélkül* (766): nékū, nékül, nékū,

Zsip: *nélkül* (766): nékū, nékül, nékū,

Gice: *nélkül* (766): nékū, nékū, nékül, nékül, nékū,

Ludányhalászi: *nélkül* (766): nékū, nélkül, nékül, nékū,

2. Szótagzáró l szó végén

a) Rövid magánhangzó + l egy szótagú szavak végén:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

b) Rövid magánhangzó + l több szótagú szavak végén:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

c) Hosszú magánhangzó + l főnevekben:

Csáb: *fél* (660): fē, fēl, fē,

Bolyk: *fél* (660): fē, fē, fēl, fē,

Zsip: *fél* (660): fél, *fē*,

Ludányhalászi: *fél* (660): fél, *fē*, *fē*,

Magyarhegymegen és Gicén nem volt és ma sincs *l* nélküli változat.

d) Hosszú magánhangzó + *l* igékben:

Csáb: *egyél* (808): ëgyé, *ëgyé*, *egyé*, *tegyél* (815): tëgyé, *tëgyé*, *lőnél* (820): lőné, *lőné*, *lőné*, *kapál* (881): kápā, *kápā*,

Bolyk: *egyél* (808): ëgyé, <ëgyē>, *ëgyé*, *egyé*, *tegyél* (815): tëgyé, tëgyé, *tëgyé*, *tegyé*, *lőnél* (820): lőné, *lőné*,

Magyarhegymeg: *néztél* (864): nészte, *nészte*, *beszélsz* (857): beszész, *beszész*, *beszész*, *beszéltém* (858): beszétem, *beszétem*, *beszétem*,

Zsip: *egyél* (808): ëgyel, *ëgyé*, *egyé*, *beszélsz* (857): beszész, *beszész*, *beszész*, *beszéltém* (858): beszétem, *beszétem*, *beszéltém*, *beszétem*, *mesél* (878): mesél, *mesél*, *mesé*,

Az újabb gyűjtésnél Gicén: *egyé*, *tegyé*, *lőné*, Ludányhalászában *csúszká*, *csúszká* alakok jelennek meg.

e) Az *-l* képző szóvégen:

Csáb: *eszel* (801): esző, *esző*, *viszel* (810): visző, *visző*, *viszöl*, *énekel* (879): énekő, *énekel*, *énekő*,

A többi kutatóponton nem jelenik meg.

f) Az *-l* rag szóvégen, az igei személyrag tűnik el:

Csáb: *egyél* (808): ëgyé, *ëgyé*, *egyé*, *tegyél* (815): tëgyé, *tëgyé*, *lőnél* (820): lőné, *lőné*, *lőné*,

Bolyk: *egyél* (808): ëgyé, <ëgyē>, *ëgyé*, *egyé*, *tegyél* (815): tëgyé, tëgyé, *tëgyé*, *tegyé*, *lőnél* (820): lőné, *lőné*,

Magyarhegymeg: *egyél* (808): ëgyé, *egyél*, *ëgyé*, *egyé*, *tegyél* (815): tëgyé, *tëgyé*, *tegyé*, *néztél* (864): nészte, *nészte*,

Ludányhalászi: *egyél* (808): ëgyé, *egyé*, *ëgyé*, ëgyé, *tegyél* (815): tëgyé, tëgyé, *tëgyé*, *tegyé*, *lőnél* (820): lőné, *lőné*, *lőné*, *néztél* (864): nészte, *nészte*, *nészte*, *ettél* (803): ëtté, ëtté, *etté*,

Zsipen és Gicén csak az új gyűjtésnél jelennek meg ezek a szóalakok: *egyé*, *tëgyé*, *tegyé*, *lőné*

-ból/-ből, -tól/-től, -ról/-ről:

Csáb: *bírótól* (1066): bírótó, *bírótó*, *az asztalról* (1072): áz ásztáró, *áz áasztálró*, *áz áasztálró*, *áz áasztárró*, *házból* (1102): hāzbó, *hāzbó*, *kertből* (1109): kerbő, *kerbő*, *kerbő*, *kertből*, *Sándoréktól* (1123): Sāndoréktó, *Sāndoréktó*,

Bolyk: *az asztalról* (1072): áz asztárró, áz asztárró, áz asztálró, áz asztárró, *az asztaltól* (1074): asztáltó, asztáltó, asztáltó, *az asztalhoz* (1075): asztálho, asztálho, *tejből* (1081): tejbő, tejbő, *Mihálytól* (1088): Mihálytó, Mihálytó,

Magyarhegymeg: *tejből* (1081): tejbő, tejbő, *házból* (1102): hāzbó, hāzbó, *kertből* (1109): kerbő, kerbő, *az asztalról* (1072): áz asztárró, áz asztálró, áz asztárró,

Zsip: *fáról* (1056): fāró, fāról, fāró, fāró, *bírótól* (1066): a) bírótó, bíróto, bíróqónqó, bíróqónó, b) bírótó, bíróto, bíróto, bíróto, *tejből* (1081): tejbő, tejbő, *házból* (1102): hāzbó, hāzbó, hāzbó, *kertből* (1109): kerbő, kerbő, *az asztalról* (1072): áz asztárró, áz asztárró, áz asztálró, áz asztárró, *az asztaltól* (1074): asztáltó, asztáltó,

Gice: *fáról* (1056): fāró, fāról, fāró, fāró, *bírótól* (1066): bíróto, bíróto, bíróto, bíróto, *az asztalról* (1072): áz asztárró, áz asztálró, áz asztárró, áz asztárró, *tejből* (1081): tejbő, tejbő, *Mihálytól* (1088): Mihājtó, Mihājtó, Mihājtó, *házból* (1102): hāzból, hāzbó, hāzbó, hāzból, hāzból, *kertből* (1109): kerbő, kerbő, kerbő,

Ludányhalászi: *tejből* (1081): tejbő, tejbő, *fáról* (1056): fāró, fāról, fāró, fāról, fāró, *bírótól* (1066): bíróto, bíróto, bíróto, *az asztalról* (1072): áz asztálró, az asztálró, áz asztálró, áz asztárró, *Mihálytól* (1088): Mihālytó, Mihālytó, Mihālytó, *házból* (1102): hāzbó, házból, házból, házból, *kertből* (1109): kerbő, kerbő,

-ná/-né, -nál/-nél:

Csáb: *az asztalnál* (1073): asztálnā, asztálnā, asztálnā, *bírónál* (1068): bíró, bíró, bíró, *Sándoréknál* (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā,

Bolyk: *az asztalnál* (1073): asztálnā, asztálnā, asztálnā, *Sándoréknál* (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā,

Magyarhegymeg: *az asztalnál* (1073): asztálnā, asztálnā, *az asztaltól* (1074): asztáltó, asztáltó, *Sándoréknál* (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, *bíró*, *nál* (1068): a) bírónā, b) bírónā, bírónā,

Zsip: *bírónál* (1068): bíró, bíró, bíró, bíró, *Sándoréknál* (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sāndoréknā, *Ferencnél* (1126): Feriné, Ferencné, Feriné,

Gice: *bírónál* (1068): bíró, bíró, bíró, bíró, *Sándoréknál* (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sāndoréknā, *Ferencnél* (1126): Ferencné, Ferencné, Ferencné,

Ludányhalászi: *az asztalnál* (1073): asztálnā, asztalnā, asztálnā,
Sándoréknál (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sándoréknā, **Ferencnél** (1126):
Fēriné, Ferinél, Ferencné, Feriné,

-stul/-stül:

Csáb: *tövestül* (1133): tövestő, tövestő,
Bolyk: *tövestül* (1133): tövöstő, 0
Magyarhegymeg: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestő,
Zsip: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestő,
Gice: *tövestül* (1133): tövöstő, tövestül, , tövestő, tövestő, tövöstő,
Ludányhalászi: *tövestül* (1133): tövestő, tövestő,
 Bolykon nem jelenik meg az újabb gyűjtéseknél.

Határozószók:

Csáb: *belül* (739): belő, belő, *kívül* (738): kívő, kívő,
Bolyk: *kívül* (738): kívő, kilső
Magyarhegymeg: *belül* (739): belő, belű,
Zsip: *belül* (739): belő, belű, belül,
Gice: *belül* (739): belő, belő, belű, belő,
Ludányhalászi: *belül* (739): belő, belül,
 Ludányhalászában volt, ma nincs.

3. A szótagzáró *l* asszociatív hatásai

a) Csak nyújt:

Csáb: *völgy* (947): vőgy, vőgy, *nyolc* (675): nyóc, nyóc,
Bolyk: *nyolc* (675): nyóc, nyóc, *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódal, ódal, *oldalborda* (501): ódalbordá, ódalbordá, *bölcső* (262): bőcső, bőcső, *kölcsön* (743): kőccsön, kőcsön, kőcsön, *zöld* (715): ződ, ződ, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtött káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szemődök, szēmődök *gyümölcs* (87): gyümőcs, gyümőcs, gyümőcs,

Magyarhegymeg: *gyümölcs* (87): gyümőcs, gyümőcs, *bölcső* (262): bőcső, bőcső, *szemölcs* (523): szemőcs, szemőcs, *kölcsön* (743): kőcsön, <kőccsön>, kőcsön, *völgy* (947): vőgy, vőgy, *zöld* (715): ződ, zöld, *nyolc* (675): nyóc, nyóc, *oldalborda* (501): ódalbordá, ódalbordá,

Zsip: *nyolc* (675): nyóuc, nyóc, nyóuc, *zöld* (715): zeöld, ződ, ződ, *töltött káposzta* (402): tőtöt káposztá, tőtött káposztá, tőtöt káposztá, *szemöldök* (490): szēmődök, szemődök, szēmődök, *oldalborda* (501): ódalbordá, ódalbordá,

Gice: *töltött káposzta* (402): tőtöt kăposztă, *tőtött kăposztă*, *tőtöt kăposztă*, *szemöldök* (490): szēmöldök, *szemöldök*, *zöld* (715): zōD, *zōd*, *zōd*, *kölcsön* (743): kőcsön, *kőcsön*, *völgy* (947): vőgy, *vőgy*, *oldalborda* (501): ódălbordă, *ódălbordă*, *nyolc* (675): nyóc, *nyóc*, *nyóuc*, *koldus* (925): kódús, *kódus*, *kódús*,

Ludányhalászi: *gyümölcs* (87): gyümőcs, *gyümőcs*, *bölcső* (262): bőcső, *bőcső*, *töltött káposzta* (402): tőtöt kăposztă, *tőtött kăposztă*, *tőtöt kăposztă*, *szemöldök* (490): szēmöldök, *szemöldök*, *szemöldök*, *szemölcs* (523): szemőcs, *szemőcs*, *szemőcs*, *zöld* (715): zōd, *zōd*, *kitől* (732): kitő, *kitő*, *kölcsön* (743): kőccsön, *kőcsön*, *völgy* (947): vőGy, *vőgy*, *oldal (a szekéré)* (143): kocsiódăl, *ódăl*,

b) Nyújt és nyíltabbá tesz *ul* > *ó*:

Csáb: *túlsó* (705): túsó, *túsó*,

Bolyk: *túlsó* (705): túsó, *túsó*, 0

Magyarhegymeg: *túlsó* (705): túsó, *túlsó*, *túsó*,

Zsip: *túlsó* (705): túsó, *túsó*,

Gice: *túlsó* (705): tulsó, *túsó*, *túsó*,

Ludányhalászi: *túlsó* (705): túsó, 0

Ludányhalásziiban és Bolykon az újabb kutatásoknál nem jelenik meg.

c) Nyújt és nyíltabbá tesz *ül* > *ő*:

Csáb: *tövestül* (1133): tövestő, *tövestő*,

Bolyk: *tövestül* (1133): tövöstő, 0

Magyarhegymeg: *tövestül* (1133): tövöstő, *tövestő*,

Zsip: *tövestül* (1133): tövöstő, *tövestő*,

Gice: *tövestül* (1133): tövöstő, *tövestő*, *tövestő*, *tövöstő*,

Ludányhalászi: *tövestül* (1133): tövestő, 0

Ludányhalásziiban és Bolykon az újabb kutatásoknál nem jelenik meg.

d) Nyújt és labializál szó végen a palócban: *el-ely* > *ő*:

Csáb: *eszel* (801): esző, *esző*, *viszel* (810): visző, *visző*, *viszöl*,

A többi jelölt kutaponton nem jelennek meg ezek az alakok.

Hangátvetés és hangkivetés

a) Szavakban:

Csáb: *őszibarack* (96): őszibáráksz, *őszibáráksz*, *comb* (517): bonc, *bonc*

Bolyk: *talál* (566): tănāl, *tănāl*, *comb* (517): bonc, *bonc*

Magyarhegymeg: *talál* (566): tànāl, tànāl, tànā, *csalán* (77): csànā, csànāl, csànāl, csànā, *comb* (517): bonc, bonc

Zsip: *talál* (566): tànāl, tànāl, *csalán* (77): csànā, csànāl, csànāl, csànā, *comb* (517): bonc, bonc

Gice: *csalán* (77): csànā, csànāl, csànāl, csànāl, csànāl, csànāl, csànā, *talál* (566): tànāl, tànāl, *comb* (517): bonc, bonc

Ludányhalászi: *talál* (566): tànā, tànāl, tànāl, *csalán* (77): csànā, csànā, *comb* (517): bonc, bonc

b) A r + t, -ért ragmorféma végéről:

Csáb: *fúért* (1055): fājé, fàé, fājé, *pénzért* (1129): pízé, pénzé, pézé, pízé, pénzér,

Bolyk: *fúért* (1055): fājé, fàé, fājé, *pénzért* (1129): pézé, pénzé, pézé, pénzér,

Magyarhegymeg: *fúért* (1055): fājé, fàé, fājé, fàér, *pénzért* (1129): pézé, pénzé, pézé, pénzér, péndzé,

Zsip: *fúért* (1055): fājé, fājért, fàé, fājé, *pénzért* (1129): pézé, pénzé, pénzér, pézé,

Gice: *pénzért* (1129): pénzé, pénzér, pénzé,

Ludányhalászi: *fúért* (1055): fàjé, fàjé, fàjé, fàé, fàjé, *pénzért* (1129): pízé, pízé, pénzér, pénzé,

c) Szókezdő mássalhangzó hiánya:

Csáb: *jérce* (361): érce, érce,

A többi kutatópontokon nem jelenik meg ez az alak.

A mássalhangzónyúlás és -rövidülés

a) Mássalhangzónyúlás

aa) Magánhangzóközi helyzetben:

Csáb: *szőlő* (102): szöllő, szöllő,

Bolyk: *szőlő* (102): szöllő, szöllő, *élesztő* (418): éllesztő, éllesztő, élesztő, *éllesztő*, *egyenként* (662): ëggyënkint, eggyenként, ëggyënként,

Magyarhegymeg: *szőlő* (102): szöllő, szöllő, *kérődzik* (335): kérőddzik, kérőddzik,

Zsip: *szőlő* (102): szőlőü, szőlőö, szöllő, szöllőü, *kérődzik* (335): kéirőddzik, kérőddzik, kérőddzik, kéirőddzik,

Gice: –

Ludányhalászi: *szőlő* (102): szöllő, szöllő, *kérődzik* (335): kérőddzik, kérőddzik,

Csábon az újabb gyűjtéseknél volt *róllám*, *tánított*, Gicén az újabb gyűjtéseknél volt: *szöllő*, *szöllőü*,

bb) Abszolút szóvégen:

Csáb: *egy* (661): ëggy, (ëggyik, kettő...csak számolásban), *eggy*, *ëggy*, *oko-san* (707): okossán, okossán,

Bolyk: *lősz* (817): lősz, lőssz, *egy* (661): ëggy, *eggy*, *ëggy*,

Magyarhegymeg: *egy* (661): ëggy, *eggy*, *ëggy*, *lősz* (817): lősz, lőssz,

Zsip: *egy* (661): ëggy, *eggy*, *ëggy*,

Gice: -

Ludányhalászi: *egy* (661): ëGGy, *eggy*, *ëggy*,

Gicén az újabb gyűjtéseknél volt: *egy*, Zsipen *lápöss*.

b) Mássalhangzó-rövidülés:

Csáb: *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj, *hanyatt* (544): hanyát, hanyát, *ithon* (737): ithon, ithon,

Bolyk: *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj, *ithon* (737): ithon, ithon,

Magyarhegymeg: *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középúj, középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, gyűrűsúj, <hüvejkúj>, gyűrűsúj, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj, *ithon* (737): ithon, ithon, *lőtem* (819): lőtem, lőtem, lőtem,

Zsip: *mutatóújj* (510): mutatóúj, mutatóúj, *középsőújj* (511): középsőúj, középsőúj, középsőúj, *gyűrűsújj* (512): nevetlenúj, <nevendékkúj>, gyűrűsúj, *kisújj* (513): kisúj, kisúj, *könnyű* (686): könnyű, könnyű, *ithon* (737): ithon, ithon,

Gice: *dinnye* (30): dinye, dinye, dinye, dinye, dinya, *zeller* (66): zələr, zələr, *zeler*, *függöny* (212): fügöny, fügöny, *villa* (256): vilá, vilá, *villāmlik* (607): vilāmlik, vilāmlik, *szárazság* (612): szārāsāg, szārāsāg, *kedd* (654): ked, ked, *egy* (661): ëgy, ëgy, *egyszer* (663): ëcër, ëcër, ecer, *kettő* (665): kető, kető, *szebb* (683): szëB, szëb, szëb, *legszebb* (683): lekszëb, lekszëb, lekszëb, *innám (tár-gyas)* (799): inām, inām, inām, inām, *innék (ő)* (800): inà, inà, inà, *ettem* (802): ëtem, ëtem, etem, *ettél* (803): ëtel, <ëtél>, ëtel, *enném (alanyi)* (805): ënék, ënék, *adja* (831): ágyá, ágyá, *adjátok* (832): ágyātók, ágyātók, *adta* (833):

átá, átá, **adhatjuk** (834): áthátjuk, áthátjuk, **tanítja** (861): tánityá, tánityá, tánityá, tánicsá, **tanítsa** (862): tánijá, tánicsá, tánicsá, tánijá, tánicsá, tánicsá,

Ludányhalászi: mutatóujj (510): mutatóújj, mutatóújj, mutatóújj, **középsőujj** (511): középsőújj, középsőújj, középsőújj, **gyűrűsujj** (512): gyűrűsújj, gyűrűsújj, **kisujj** (513): kisújj, kisújj,

Affrikálódás

a) Explozív ty-zés, gy-zés:

Csáb: tükör (224): gyűkör, gyükör, gyükör, **jövök** (780): gyühök, gyüvök, gyüvök, gyühök, **jössz** (781): gyüssz, gyüssz, **jön** (782): gyün, gyün, **jönnek** (783): gyünnek, gyünnek, **jöttek** (784): gyüttek, gyüttek, **jönne** (785): gyünne, gyünne,

Bolyk: dió (101): gyijó, <gyijóu>, gyijó, **jövök** (780): gyövök, gyövök, **jössz** (781): gyössz, gyössz, **jön** (782): gyön, gyön, **jönnek** (783): gyönnek, gyönnek, **jöttek** (784): gyöttek, gyöttek, **jönne** (785): gyönné, gyönné,

Magyarhegymeg: dió (101): gyijó, <gyijóu>, gyijó, **jövök** (780): gyövök, gyövök, **jössz** (781): gyössz, gyössz, **jön** (782): gyön, gyön, **jönnek** (783): gyönnek, gyönnek, **jöttek** (784): gyöttek, gyöttek, **jönne** (785): gyönné, gyönné,

Zsíp: jövök (780): gyövök, gyövök, **jössz** (781): gyössz, gyössz, **jön** (782): gyön, gyön, **jönnek** (783): gyönnek, gyönnek, **jöttek** (784): gyöttek, gyöttek, **jönne** (785): gyönné, gyönné,

Gice: jövök (780): gyövök, gyövök, **jössz** (781): gyössz, gyössz, **jön** (782): gyön, gyön, **jönnek** (783): gyönek, gyönek, **jönnek**, gyönnek, gyönnék, **jöttek** (784): gyötek, gyötek, gyöttek, gyötek, gyöttek, **jönne** (785): gyöné, gyönne, gyöne, gyönné, gyöné,

Ludányhalászi: jövök (780): gyüvök, gyölök, gyövök, **jössz** (781): gyüssz, gyössz, gyüssz, **jön** (782): gyün, gyön, gyün, **jönnek** (783): gyünnek, gyönnek, **jöttek** (784): gyüttek, gyöttek, **jönne** (785): gyünné, gyönné,

b) A rj helyén rny:

Csáb: borjú (992): bornyú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, bornyújá, bornyújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, bornyújá, **borjas** (997): bornyás, bornyás,

Bolyk: borjú (992): bornyú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, <bornyá>, bornyá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, bornyá,

Magyarhegymeg: *borjút* (993): bornyút, *bornyút*, *kisbornyút*, ***borjúk*** (994): bornyúk, *bornyúk*, ***borja (a gazáé)*** (995): bornyújá, bornyá, *bornyá*, ***borja (a tehéné)*** (996): bornyújá, bornyá, *bornyá*,

Zsip: *borjú* (992): bornyú, *bornyú*, ***borjút*** (993): bornyút, *bornyút*, ***borjúk*** (994): bornyúk, *bornyúk*, ***borja (a gazáé)*** (995): bornyújá, <bornyá>, *bornyá*, *bornyújá*, ***borja (a tehéné)*** (996): bornyújá, bornyá, *bornyá*, *bornyújá*, ***borjas*** (997): bornyás, *bornyás*,

Gice: *borjú* (992): bornyú, *bornyú*, ***borjút*** (993): bornyút, *bornyút*, ***borjúk*** (994): bornyúk, *bornyúk*, ***borja (a gazáé)*** (995): bornyújá, <bornyá>, *bornyá*, *bornyújá*, ***borja (a tehéné)*** (996): bornyújá, <bornyá>, *bornyá*, *bornyújá*, ***borjas*** (997): bornyás, *bornyás*,

Ludányhalászi: *borjú* (992): bornyú, *bornyú*, ***borjút*** (993): bornyút, *bornyút*, ***borjúk*** (994): bornyúk, *bornyúk*, ***borja (a gazáé)*** (995): bornyújá, bornyá, *bornyújá*, *bornyá*, ***borja (a tehéné)*** (996): bornyújá, bornyá, *bornyá*, ***borjas*** (997): bornyás, *bornyás*,

17. A mássalhangzó-torlódás feloldása

Német és szláv jövevényszavakban gyakori a mássalhangzó-torlódás, s ezt a magyarban általában feloldják (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 104): *kaplnka* – *káplonka* – *kápolna*, *vrkoč* – *varkoc*, *hajfonat*. Imre Samu (1971: 269) szerint sem okvetlenül következik be a mássalhangzó-feloldás. Tehát gyakoriak a szlovákiai magyaroknál a torlódások, mert nem okoz gondot kimondani a lexémákat.

18. A mássalhangzó-fonémák változatai

a) Zöngétlen média: a szó végén a zöngés zár- és réshangok elvesztik zöngéjüket: Ma már ezek nincsenek meg, így csak néhányat sorolok fel, ahol megvoltak.

Magyarhegymeg: *meghalt* (897): *mëGhalt*

Gice: *zöld* (715): *zõD*,

Ludányhalászi: *derakadat* (1074): *dërëkàD*, *megy* (771): *mëGy*, *méssz* (770): *míGy*, *méGy*, *zümmög* (643): *zümmöG*, *görény* (619): *gírinD*,

Csáb, Bolyk, Zsip kutatópontokon nem jelenik meg.

b) A *ch* (λ) fonetikai variánsáról: a *ch*, amely a köznyelvben a *h* allofonjaként ismert. A szlovákiai magyarok az idegen szavakban is ejtenek *ch*-t, ahol a magyarországi beszélők *h*-t használnak: *pech*, *pszichológia*, *technika*. A szlovák kölcsönszóban is ott van: *chripka-influenza*

Csáb: *juh* (342): ju, *juh*,

Bolyk: *juh* (342): ju, *juh*,

Magyarhegymeg: *juh* (342): ju, *juh*, *juch*,

Zsip: *juh* (342): ju, *juh*,

Gice: *méh* (384): méh, méhe, *méhe*, *méh*, *méh*, *méih*, *méh*, *juh* (342): ju, *juh*, *juch*,

Ludányhalászi: *juh* (342): ju, *juh*,

c) Egyéb változatok: az enyhén palatalizált változatok:

Csáb: *marharépa* (59): burgongyijá, burgongyijá, *burgongyi*, *burgongyi*,

Bolyk: *marharépa* (59): burgongyijá, *burgongyi*

Magyarhegymeg: *marharépa* (59): burgongyijá, burgongyijá, *burgongyi*,

Ludányhalászi: *marharépa* (59): burgongyijá, *burgongyi*,

Csábon: *disznó* (985): gyisznó, *ma disznó*. A régebbi szóalak eltűnt. Nyelvtörténeti adatok is mutatják a palatalizált alak meglétét, pl. *konkoly* – a szláv *l'* a hangmegfelelője, az oklevelekben is így van (Paizs–Bácsi–Benkő 1955: 11.). Zsipen és Gicén nem jelenik meg.

Összegzés

A középső tömbben: az *l* + *j* helyén: *hállya*, néhány szóban az *j* helyén *ny* áll: *bornyú*, *varnyú*. Az egész területen jellemző a *d*, *t*, *n*, *l* palatalizált ejtése, főleg az *i* előtt: *szeretyi*, *gyijó*, *kenyi*, a *d*, *t*, *l*, *n* mássalhangzók az *i* és *ü* előtt palatalizálódnak: *gyinnye*, *szeretyi*, *tyűkör*, *tetyű*, *ütyi*, s van, hogy a mássalhangzók geminálódnak: *ollyán*, *őszönn*, *vizess*.

A nyugati tömbben: az *l* palatalizációja *i* hatásra ritka, csak ott inkább, ahol a nyugati és középső tömb határosak. A *meg*- igeikötő *g*-je nem vesz részt teljes hasonulásban, a köznyelvhez hasonlóan viselkedik: *mëkhäl*, *mëglät*, sőt a *g* kiesik, a *mëhhäl*, *mëllät* formák is megjelennek.

A keleti tömbben: A *t*, *d*, *l*, *n* az *i* előtt nem a palatalizálódik, a főnévi igenév alakja is *-ni* alakú. A *mevver* típusú teljes hasonulások ritkábbak. A szótagzáró *l* kiesése az *-ol*, *-öl* hangkapcsolatra korlátozódik: *vót*, *főd*.

5.2. Alaktani jelenségek

Az alaktani változások tárgyalásakor Sándor Anna, Menyhárt József, Presinszky Károly munkájára támaszkodtam (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 105–116):

A) Szótövek

I. Igetövek

Az igitövek a szlovákiai nyelvjárásokban abban térnek el a köznyelvtől, hogy kevesebb vagy több a tövváltozatuk, illetőleg hogy egyes tövváltozatok a köznyelvhez képest gyakrabban vagy ritkábban jelentkeznek (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 106).

1. Egyalakú igitövek: megegyeznek a köznyelvekkel: pl. *áll, vár*

2. Többalakú igitövek:

a) Hangzóhiányos változatúak: -l, -z, -g, -r végződésűek:

Csáb: *sepersz* (843): söpresz, *söpresz*, *sepertem* (844): söpröttem, *söpröttem*, *söpröttem*

Bolyk: *sepersz* (843): sēpresz, sēprēs, *sēpresz*, *sōpresz*,

Magyarhegymeg: *sepersz* (843): sēprēs, *sepresz*, *sepertem* (844): sēprētēm, *seprettem*,

Zsíp: *sepersz* (843): sēprēs, *sēpresz*, <sēprēl>, *sēprēs*,

Gice: *sepertem* (844): sēprētēm, *sēprētēm*, *sēprētēm*, *sēprētēm*,

Ludányhalászi: *sepersz* (843): sōpresz, *0*

Ludányhalászikban már nem jelenik meg a *sēprēs*, *sōpresz*.

A nem hangzóhiányos gyakoribb, mint a köznyelvben: a palócban a *söpörsz*, *ugorsz* is gyakori.

b) A v-s változatú igitövek:

Csupán v-s 5 köznyelvi ige: *lő, nyő, fő, sző, ró és hí, szí: megnyől, megnyöll, főll, föl*. Nincs eltérés a köznyelvhez képest.

Az -sz és v-s változatúak:

A köznyelvben 7 ige (*lesz, tesz, vesz, hisz, visz, esz(ik), iszik*). A nyelvjárásban gyakori a *lesz* hosszú ejtése: *lessz*.

A múlt idő sajátos tótani változata jelenik meg: *evett, ivott* helyett: *ett, itt*

Csáb: *ivott* (797): itt, *itt*, *evett* (804): ētt, *ētt*,

Bolyk: *ivott* (797): itt, *itt*, *evett* (804): ētt, *ētt*,

Magyarhegymeg: *ivott* (797): itt, itt, *evett* (804): ëtt, ëtt,

Zsip: *ivott* (797): itt, itt, *evett* (804): ëtt, ëtt,

Gice: *ivott* (797): it, itt, it, *evett* (804): ët, ëtt, ët,

Ludányhalászi: *evett* (804): ëtt, ëtt,

Az sz-es, d-s és v-s változatúak:

A köznyelvhez hasonlóan két altípusuk van: négyváltozatú: *feksz(ik)*, *feküd-*, *fekv-fek-*, *alszik*, *nyugszik*, *esküszik* és háromváltozatú: *dicseksz(ik)*, *dicseked(ik)*, *dicsekv-*, *alkuszik*, *gyanakodik*, *cseledekedik*, *esküszik*, *törekedik*

Csáb: *megesküsznek* (894): mëgeskünnnek, mëgeskünnnek, *megesküsznek*, *megesküdnnek*, *összeesküdnnek*,

Bolyk: *megesküsznek* (894): mëgesküdnnek, mëgesküsznek, *megesküsznek*, *összeesküdnnek*, *összeesküsznek*,

Magyarhegymeg: *megesküsznek* (894): mëgesküdnnek, mëgeskünnnek, mëgesküdnnek, *megesküdnnek*, *megesküsznek*, *összeesküdnnek*,

Zsip: *megesküsznek* (894): mëgesküdnnek, mëgeskünnnek, mëgesküdnnek, *megesküsznek*, *megesküdnnek*,

Gice: *megesküsznek* (894): mëgesküdnnek, mëgesküsznek, *megesküdnnek*, *megesküdnnek*, *megesküdnnek*,

Ludányhalászi: *megesküsznek* (894): mëgeskünnnek, *megesküsznek*, *összeesküsznek*,

Az *alszik* (790) ige az MNyA. idején és ma is mindenhol *alszik*. Csábon volt *ászik*, ma nincs meg.

c) Az n-es változatú igetövek: *van*, *megy*, *jön*

Van: 4 tőváltozat: 1. *vannak*, 2. *vagyok*, *vagytok* (*vattok*), 3. *vótak*, *vóna*, 4. *való*

Gice: *vannak* (787): vának, vának, vának,

A *vagyok* (786), *vannak* (787) igék minden más kutatóponton köznyelvi formában jelentek és jelennek meg. Nincs változás. A *voltak* ige nem MNyA.-s kérdés, így nem kérdeztem meg, de a résztvevő megfigyelések mutatják, hogy a *vóna* alak él a kutatópontokon, az *l* kiesése nyújtja az *ó*-t, mint a *zód*, *főd* esetében.

Megy: a kijelentő mód, jelen idő/egyik szám/, első személy: *menek*, de megfigyelhető a harmadik személyben is: *megyen*, többes szám első személyben: *menünk*.

Magyarhegymeg: *megy* (771): mëgyën, mëgyën, *megyen*, *megyünk* (772): mënyönk, mënyönk,

Zsip: *megyek* (769): mënek, mënek, *megy* (771): mëgyën, *megyen*, *mëgyën*, *megyünk* (772): mënyönk, mënyönk, mënyönk, *menünk*,

Gice: *megyek* (769): mēnēk, mēnēk, menek, *megy* (771): mēgy, megyen, mēgyēn, **Ludányhalászi:** *megyek* (769): mēnēk, mēnēk, *megy* (771): mēGy, megyen,

Megfigyelhető, hogy azokon a kutatópontokon is van *megyen*, *mēgyēn*, alak, ahol korábban nem volt, pl. Csábon, Bolykon.

Jön: a köznyelvi három alakkal szemben a nyelvjárásban négy alakja **van:** *gyönnek* – *gyünnek*, *gyövök* – *gyüvök*, *gyöttök* – *gyüttök*, *gyössz* – *gyüssz*, *győjjön* – *gyűjjön*:

Csáb: *jövök* (780): gyühök, gyüvök, gyüvök, gyühök, *jössz* (781): gyüssz, gyüssz, *jön* (782): gyün, gyün, *jönnek* (783): gyünnek, gyünnek, *jöttek* (784): gyüttek, gyüttek, *jönne* (785): gyünne, gyünne,

Bolyk: *jövök* (780): gyövök, gyövök, *jössz* (781): gyössz, gyössz, *jön* (782): gyön, gyön, *jönnek* (783): gyönnek, gyönnek, *jöttek* (784): gyöttek, gyöttek, *jönne* (785): gyönnē, gyönnē,

Magyarhegymeg: *jövök* (780): gyövök, gyövök, *jössz* (781): gyössz, gyössz, *jön* (782): gyön, gyön, *jönnek* (783): gyönnek, gyönnek, *jöttek* (784): gyöttek, gyöttek, *jönne* (785): gyönnē, gyönnē,

Zsip: *jövök* (780): gyövök, gyövök, *jössz* (781): gyössz, gyössz, *jön* (782): gyön, gyön, *jönnek* (783): gyönnek, gyönnek, *jöttek* (784): gyöttek, gyöttek, *jönne* (785): gyönnē, gyönnē, gyönnē,

Gice: *jövök* (780): gyövök, gyövök, *jössz* (781): gyössz, gyössz, *jön* (782): gyön, gyön, *jönnek* (783): gyönek, gyönek, gyönnek, gyönnek, *jöttek* (784): gyötek, gyötek, gyöttek, gyötek, gyöttek, *jönne* (785): gyönē, gyönne, gyöne, gyönne, gyönē,

Ludányhalászi: *jövök* (780): gyüvök, gyölök, gyövök, *jössz* (781): gyüssz, gyössz, gyüssz, *jön* (782): gyün, gyön, gyün, *jönnek* (783): gyünnek, gyönnek, *jöttek* (784): gyüttek, gyöttek, *jönne* (785): gyünnē, gyönne,

d) Az *a-á*, *e/ē*, *-é* váltakozású igék: *ad –ád*, *ver – vér*.

A szakirodalom szerint (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 105–116) a palóc nyelvjárásban *ad –ád*, *ver – vér* alakok fordulnak elő. Ez az *á*-s fonémás többlet néhány más nyelvjárásban (pl. Mihályiban) is megvan.

Nincs azonban az **ad** (830) esetében *ad –ád*, sem az MNyA.-ban, sem az újabb gyűjtéseknél.

A **megver** (835) alaknál sincs *megvér*, a *ver – vér* sem fordul elő

e) Az *ikes* igék *-ik* toldalékának hiánya:

Csáb: *gyónik* (594): gyovon, <gyón>, gyovon,

Bolyk: *gyónik* (594): mēggyovon, gyovon, gyovonik,

Magyarhegymeg: -

Zsip: *gyónik* (594): gyóun, gyón, gyohon, gyovon, gyón,

Gice: *gyónik* (594): gyuhon, <gyuvon>, gyovon, gyuvon,

Ludányhalászi: *gyónik* (594): gyovon, gyón, gyovon,

Bolykon, Magyarhegymegen Csáb: *gyovonik* forma is él. Ez azt mutatja, hogy a *gyovon* ennek toldalékhányát mutatja. De Magyarhegymegen csak az újabb gyűjtésnél van: *gyovon*, *meg'gyovon*. Zsipen az MNyA.-ban volt *álkud*, ma már semelyik kutatóponton nincs meg.

f) Az egy szótagú -t végű igék múlt idejű alakjának egy része rövid a köznyelvhez képest: *futtam*, *ütte*

Csáb: *üttötte* (899): ütte, *ütte*,

Bolyk: *üttötte* (899): ütte, *ütte*,

Magyarhegymeg: *üttötte* (899): ütte, *ütte*,

Zsip: *üttötte* (899): üttē, *ütte*, *üttē*,

Gice: *üttötte* (899): üttē, *üttē*, *üttē*,

Ludányhalászi: *üttötte* (899): ütte, *ütte*,

g) Az sz-es és d-s változatú tövek: két alakjuk van a nyelvjárásban is: *öregszik*, *öregedik*, *mosakszik*, *veszekedik*, *gazdagodik*

Csáb: *megmosakodik* (547): mosákogyik, *mosákogyik*, *mosákodik*, *meg-mosákodik*, *alkudik* (597): álkogyik, <ákogyik>, *álkuszik*, *álkudik*, *álkudozik*, *álkugyik*,

Bolyk: *megmosakodik* (547): mëmmozsgyik, mosákogyik, [mëgmosakodik], *mosákodik*, *mosákszik*, *megmosakodik*, *megmosákszik*, *mëmmosakodik*, *alkudik* (597): álkugyik, [álkudik], *álkuszik*, *álkudik*, *álkugyik*,

Magyarhegymeg: *megmosakodik* (547): mozsgyik, *mosákszik*, *mosákodik*, *megmosakodik*, *megmosákszik*, *alkudik* (597): álkugyik, *álkugyik*, *álkuszik*, *álkudik*,

Zsip: *megmosakodik* (547): mëmmozsgyik, mozsdi, mosákogyik, *mosákszik*, *megmosákszik*, *megmosakodik*, *memmosakodik*, *mëmmosakogyik*, *alkudik* (597): álkugyik, <álkud>, <álkudik>, *álkuszik*, *álkudik*, *álkugyik*,

Gice: *megmosakodik* (547): mëgmozsdi, mëgmosakodik, mosákodik, *meg-mosákszik*, *megmosakodik*, *mosákodik*, *mëmmosakodik*, *mëmmosakogyik*, *mëmmozsgyik*, *alkudik* (597): álkugyik, álkudik, *álkuszik*, *álkudik*, *álkugyik*,

Ludányhalászi: *megmosakodik* (547): mosákogyik, *mosákszik*, *mosákodik*, *megmosakodik*, *megmosákszik*, *mosakodik*, *mosákszik*, *alkudik* (597): álkugyik, *álkudik*, *álkuszik*, *álkudik*.

II. Névszótövek

1. Egyalakú névszótövek

a) Magánhangzós végű:

Pl. a **dió** (101), **szőlő** (102), **mogyoró** (111) típusú lexémáknál a köznyelvhez képest nincs és nem is volt változás egyik kutatóponton sem. Toldalékolva változatlan marad az alakjuk: pl. *diót, szőlőből, mogyoróval*.

b) Mássalhangzós végű: *asztal, kar, láb*,

Pl. **apósom** (474), **bíró** (1066) esetében toldalékoláskor nem lesz változás: *apósomat, bíróval*.

2. Többalakú, mássalhangzóra végződő névszótövek

a) Hangzóhiányos változatúak: *bokor-bokrok, gyomor, selyem, tücsök, ezer, lakodalom, ugyanúgy, mint a köznyelvben hangzóhiányos.*

Csáb: *selymet* (1008): *selmēt, selymēt, sejmet, selymēt, sejmet*,

Bolyk: *selymet* (1008): *selymēt, selymet, sejmet, selymet*,

Magyarhegymeg: *selymet* (1008): *selymēt, sejmet, selymet*,

Zsip: *selymet* (1008): *selymēt, sejmēt, sejmēt, sejmet, selymet*,

Gice: *selymet* (1008): *sejmēt, sejmēt, sejmet*,

Ludányhalászi: *selymet* (1008): *selymet, sejmet, selymet*,

b) Töbelseji időtartamot váltakoztató névszótövek: egy szótagúaknál:

nyár-nyarat, tél- telet; de: hús- húsas. A nyelvjárásban rövidülhet a magánhangzó:

Csáb: *húszat* (679): *húszát, húszát, huszát, húszas* (680): *húszás, húszás, húszás,*

Bolyk: *fűvet* (82): *fűvet, fűvet, fűvet, fűvet, húszat* (679): *húszát, húszát, húszát, húszas* (680): *húszás, húszás, húszás,*

Magyarhegymeg: *húszat* (679): *húszát, húszát, huszát, húszas* (680): *húszás, húszás, húszás,*

Zsip: *bajusza (szőlő)* (103): *bájúszá, bájúszá, bájuszá, húszat* (679): *húszát, húszát, húszát, húszas* (680): *húszás, húszás, húszás,*

Gice: *húszat* (679): *húszát, húszát, húszát, húszas* (680): *húszás, húszás, húszás, húszat* (679): *húszát, húszat, húszat, húszát, húszát, húszas* (680): *húszás, húszas, húszas, húszás, húszás,*

Minden kutatóponton kivétel nélkül a hosszú *ú*-s szóalak fordul elő az MNyA. gyűjtése idején, ám az újabb gyűjtésnél már a rövid ejtésű alakok is.

Két szótagúak: *szekér-szeke*, *tehen-tehen*, a középső palócban megvan, de többi kutatóponton is.

Csáb: *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Bolyk: *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*,

Magyarhegymeg: *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*, *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *középső* (704): közepső, *közepső*,

Zsip: *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*,

Gice: *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekere, *szekerre*, *szekére*, *lécet* (1078): lécét, *lécét*, *lécet*, *lécet*,

Ludányhalászi: *szekéren* (1042): szekerén, *szekerén*, *szekérre* (1043): szekerre, *szekerre*, *középső* (704): közepső, *közepső*,

Nominativusban is rövid a magánhangzó: *keves*, *nehéz*

Csáb: *veréb* (634): vereb, *veréb*, *vereb*, *hétfő* (653): hetfő, *hetfő*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*, *tehen*, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*,

Bolyk: *kerék* (157): kerek, *kerek*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*,

Magyarhegymeg: *kerék* (157): kerek, *kocsikerek*, *kerek*, *Göncölszekér* (614): göncölszeker, *göncölszeker*, *egér* (617): eger, *eger*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *hétfő* (653): hetfő, *hetfő*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*,

Zsip: *levél* (36): level, *level*, *ökrös szekér* (141): szeker, *szeker*, *ökrös szekér*, *kerék* (157): kerek, *kerek*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *egér* (617): eger, *eger*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*, *tehen*, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*,

Gice: *tenyér* (508): tereny, *tereny*, <tenyer>, *tenyer*, *egér* (617): eger, *eger*, *veréb* (634): vereb, *vereb*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*, *tehen*, *tehen*, *szekér* (1040): szeker, *szeker*, *szeker*, *szeker*,

Ludányhalászi: *veréb* (634): vereb, *vereb*, *tehen* (1038): tehen, *tehen*,

3. Többalakú, magánhangzós végű névszótövek

a) Tővégi időtartamot váltakoztató névszótövek, melyek toldaléka nem marad hosszú magánhangzós:

Csáb: *fáért* (1055): fájé, *fáé*, *fájé*, *fáért*, *fáig* (1057): fájig, *fáig*, *fájig*, *apjáé* (1141): apjáé, *apjáé*,

Bolyk: fáért (1055): fäjé, fäé, fäjé, **fáig** (1057): fäjig, fäig, fäjig,

Magyarhegymeg: fáért (1055): fäjé, fäé, fäjé, fäér, **fáig** (1057): fäjig, fäig, fäjig, **apjáé** (1141): äpijäé, äpjäé, äpjäjé,

Zsip: fáért (1055): fäjé, fäért, fäjért, fäé, fäjé, **fáig** (1057): fäjig, fäig, fäjig, **apjáé** (1141): äpijäé, äpjäjé,

Gice: fáért (1055): fäjé, fäjér, fäért, fäjért, fäé, fäjé, **fáig** (1057): fäig, fäig, fäjig, **Ludányhalászi: fáért** (1055): fäji, fäjé, fäjé, fäért, fäé, fäjé, **fáig** (1057): fäjig, fäig, fäig, fäjig,

b) Véghangzóhiányos változatú névszótövek: borjúk-borjak, gyapjú-gyapjak, varjú-varjak:

Csáb: borjú (992): bornyú, borjú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, borjút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, bornyújá, borjá, bornyújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, borjá, bornyá, bornyújá, kicsiborjá, **borjas** (997): bornyás, borjás, bornyás,

Bolyk: borjú (992): bornyú, borjú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, borjút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, <bornyá>, borjá, bornyá, bornyújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, borjá, bornyá, borjújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, borjá, bornyá, borjújá,

Magyarhegymeg: borjúk (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, kisborjúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, bornyá, borjá, borjújá, bornyá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, borjá, bornyá, borjújá,

Zsip: borjú (992): bornyú, borjú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, borjút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, <bornyá>, borjá, bornyá, bornyújá, borjújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, borjá, bornyá, bornyújá, borjújá, **borjas** (997): bornyás, borjás, bornyás,

Gice: borjú (992): bornyú, borjú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, borjút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, <bornyá>, borjá, bornyá, bornyújá, borjújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, <bornyá>, borjá, bornyá, bornyújá, borjújá, borjúcskájá, **borjas** (997): bornyás, borjás, bornyás,

Ludányhalászi: borjú (992): bornyú, borjú, bornyú, **borjút** (993): bornyút, borjút, bornyút, **borjúk** (994): bornyúk, borjúk, bornyúk, **borja (a gazáé)** (995): bornyújá, bornyá, borja, borjújá, borjá, bornyá, borjújá, **borja (a tehéné)** (996): bornyújá, bornyá, borja, borjújá, borjá, bornyá, borjújá, **borjas** (997): bornyás, borjas, borjás, bornyás,

A borjú esetében a borjak nem jelenik meg egyik kutaponton sem.

c) Hangszínt és időtartamot váltakoztató névszótövek: *erdő*, *erdeje*.

Csáb: *erdeje* (991): *erdője*, *erdeje*, *erdeje*, *erdője*,

Bolyk: *erdeje* (991): *erdőjē*, *erdeje*, *erdeje*, *erdője*, *erdőji*,

Magyarhegymeg: *erdeje* (991): *erdeji*, *<erdőji>*, [*erdejē*], *erdeje*, *erdője*, *erdeji*,

Zsip: *erdeje* (991): *erdejē*, *erdejē*, *erdeje*, *erdője*,

Gice: *erdeje* (991): *erdejē*, *erdejē*, *erdejē*, *erdeje*, *erdője*,

Ludányhalászi: *erdeje* (991): *erdeji*, *erdeje*, *erdője*, *erdeji*,

Az adatközlők gyakran az *erdője* szóakat ismerik köznyelviként..

d) A *v*-s változatú, időtartamot váltakoztató névszótövek közül palóc vidéken megmarad a hosszú magánhangzó:

Időtartam-váltakoztató: *fű-fűves*, *szú*, *lé*, *ló*,

Csáb: *fűvet* (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*,

Bolyk: *fűvet* (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*,

Magyarhegymeg: *fűvet* (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*,

Zsip: *bajusza* (a kukoricáé) (42): *üstökē*, *bájusza*, *bájusza*, *bájusza*, ***fűvet*** (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*,

Gice: *fűvet* (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*, *fűves*, ***szú*** (974): *szó*, *szú*, *szó*, *szóbogār*, *szúbogār*,

Ludányhalászi: *fűvet* (82): *fűvet*, *fűvet*, *fűvet*, ***fűves*** (83): *fűves*, *fűves*, *fűves*,

Hangszínt és időtartamot váltakoztatók:

Csáb: *szó* (967): *szót*, *szót*, *szávát*,

Bolyk: *szót* (967): *szót*, *szót*,

Magyarhegymeg: *szót* (967): *szót*, *szót*,

Zsip: *szót* (967): *szót*, *szqót*, *szót*, *szaót*,

Gice: *szót* (967): *szót*, *szót*, *szávát*,

Ludányhalászi: *szót* (967): *szót*, *szót*,

Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi a lexémát nem használja kettős alakban, azonban minden kutatóponton ismert, a *szók*, *szavat*, a résztvevő megfigyelések is ezt mutatják. A *hó* (972) és *havas* (973) minden kutatóponton meg egyezik régen és ma is a köznyelvi alakokkal.

Véghangzóhiányos: *daru-darvak, falu-falvak, odú- odu*

Csáb: *faluk* (982): fäluk, fäluk, fälväk, **odú** (976): odó, odó, <odó>, odú, odó, odu, **odú** (977): odót, <odót>, odút, odót, odut, **tetű** (978): tető, tetű, tető, **tetűk** (979): tetők, tetűk, tetők, tetyők,

Bolyk: *faluk* (982): fäluk, fäluk, fälväk, **odú** (976): odó, odú, odú, odu, **odút** (976): odót, odút, odút, odut, **tetű** (978): tetyű, tetű, tetyű, **tetűk** (979): tetyűk, tetűk, tetyűk, tetvek, **tetves** (980): tetyves, tetves, tetyűs,

Magyarhegymeg: *faluk* (982): fäluk, fäluk, fälväk, **odú** (976): odó, odó, odú, odu, odú, odu, **odút** (976): odót, odut, odút, odút, odut, **tetű** (978): tetyű, tetű, tetyű, **tetűk** (979): tetyűk, tetűk, tetyűk, tetvek, **tetves** (980): tetyves, tetves, tetyves, tetyűs,

Zsip: *faluk* (982): fäluk, fäluk, fälväk, **odú** (976): odó, odó, odú, odó, odó, odu, **odú** (977): odót, odóót, odút, odót, **tetű** (978): tetyű, tetű, tetyű, **tetűk** (979): tetyűk, tetűk, tetyűk, tetvek, **tetves** (980): tetyves, tetves, tetyves, tetyűs,

Gice: **odú** (976): odó, odú, odú, odú, odó, odó, odu, **odút** (977): odót, odút, odút, odút, odót, odót, odut, **tetű** (978): tetyű, tetyű, [tetű], tetű, tetyű, tetyű, **tetűk** (979): tetyűk, tetyűk, [tetűk], tetűk, tetyűk, tetyűk, tetvek, tetvek, **tetves** (980): tetyves, tetyves, [tetves], tetves, tetves, tetyves, tetyves, **faluk** (982): fäluk, fäluk, fälväk,

Ludányhalászi: **tetű** (978): tetyű, tetű, tetyű, **tetűk** (979): tetyűk, tetűk, tetvek, tetyűk, **odú** (976): odó, odú, odu, **odú** (977): odót, odút, odut, **faluk** (982): fäluk, falvak, faluk, fäluk, fälväk,

Az -ért, -ig toldalék előtt rövid marad a szóvégi magánhangzó: *fajé, fajig, almajé*

Csáb: *fúért* (1055): fäjé, fäé, fajé, fäért, **füig** (1057): fäjig, fäig, fajig,

Bolyk: *fúért* (1055): fäjé, fäé, fajé, **füig** (1057): fäjig, fäig, fajig,

Magyarhegymeg: *fúért* (1055): fäjé, fäé, fajé, fäér,

Zsip: *fúért* (1055): fäjé, fäért, fäjért, fäé, fajé, **füig** (1057): fäjig, fäig, fajig,

Gice: *fúért* (1055): fäjé, fäjér, fäért, fäjért, fäé, fajé, **füig** (1057): fäig, fäig, fäjig,

Ludányhalászi: *fúért* (1055): fäj, fäjé, fäjé, fäé, fajé, **füig** (1057): fäjig, fäig, fäig, fäig, fäjig,

B) A képzők

I. Igeképzők

1. Az igeképző a köznyelvben és a szlovákiai nyelvjárásokban is azonos alakban van meg

a) Deverbális verbumképző: *-gat, -get*:

A kutatópontokon a résztvevő megfigyelések adatai alapján el lehet mondani, hogy a *-gat, -get* igeképző él, pl. *olvasgat, számolgat*.

b) Denominális verbumképző: *-z*:

A kutatópontokon a résztvevő megfigyelések adatai alapján el lehet mondani, hogy ez a képző is él, vö. pl. *csákány-csákányoz*.

2. A köznyelvben és a nyelvjárásban is megvan, de nyelvjárásban más hangalakban fordul elő:

a) Az *-l* kiesése: *kapargá, nevedgé*

b) Palatalizáció:

Csáb: *csépelni* (913): *csépőnyi, csépelnyi, kötni* (914): *kőtnyi, kötnyi, inni* (917): *innyá, innyi, innyi, innyá,*

Bolyk: -

Magyarhegymeg: *szereti* (889): *szeretyi, szeretyi, csépelni* (913): *csépőnyi, csépelnyi, kötni* (914): *kőtnyi, kötnyi, inni* (917): *innyá, innyi, innyá,*

Zsip: *szereti* (889): *szeretyi, szeretyi,*

Gice: *öblögeti* (221): *öblíti, öblíti, szereti* (889): *<szeretyi>, szeretyi, megnő* (871): *ménnyő, megnő, megnő,*

Ludányhalászi: *kiherélik* (339): *kiherélyik, kiherélyik,*

3. A köznyelvben megvannak, a nyelvjárásban ritka előfordulással a következő deverbális igeképzők:

a) Az *-ong, -eng, -öng; -gál, -gél* (cselekvő, gyakorító), *-all, -ell* (cselekvő, mozzanatos):

A kutatópontokon a résztvevő megfigyelések adatai alapján el lehet mondani, hogy általában pl. *dereng, hajlong* lexémák jelennek meg, csak nagyon ritkán hallani: *düllöng* helyett a *hajlongál, dőlöngél* alakokat. A *-gál, -gél* képző: pl. a *szaladgál, nevetgél* él a *szaladozik* mellett.

A *-all, -ell* (cselekvő, mozzanatos): szintén nem MNyA.-s kérdés, így csak a résztvevő megfigyelésekből hallani: *fuwall, szökell*.

4. A köznyelvben és a nyelvjárásban is megvannak a következő deverbális igeképzők, s jelentésmegkülönböztető szerepük is van vagy lehet: *kapkod*: siet valahová, *kapdos*: legyet fog.

A -kod, -ked, -köd (cselekvő, gyakorító): és -dos, -des, -dös: *csapdos, rep-des*

Csáb: *kapkod* (911): kápdos, *kápkod*, *kápdos*, *kápkodik*,

Bolyk: *kapkod* (911): kápdos, *kápkod*, *kápdos*,

Magyarhegymeg: *kapkod* (911): kápdos, *kápkod*, *kápdos*,

Zsip: *kapkod* (911): kápdos, <kápkod>, *kápkod*, *kápdos*,

Gice: *kotkodácsol* (363): kotkodāl, *kotkodācsòl*, *kotkodākol*, *kotkodācsol*, *kotkodācsol*, *kotkodākol*, *kotkodāl*, ***kapkod*** (911): kápdos, *kápkod*, *kápdos*,

Ludányhalászi: *kapkod* (911): kápdos, *kapkod*, *kapdos*, *kápkod*, *kápdos*.

5. A nyelvjárásban megvan, a köznyelvben nincs meg

Ilyenre az új gyűjtésekben nincs adat. (Sándor Anna egyet talált: az *-ál, -él* gyakorító igeképzőt, amellyel szokáscselekvéseket jelölnek: szokták mondani: *mondáták*, szokott főzni: *főzé*. A palócban nem jelenik meg.)

II. Névszóképzők

Kevés a különbség a köznyelvhez viszonyítva:

1) A deverbális nomenképzők: az újabb gyűjtésben nincs rá adat.

2) A denominális nomenképzők:

a) A zárt í-zés képzőben: -ász, -ész, -ság, -ség, -ény: A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban.

b) Főnévi igeképzők alakja -nyi, -nya: írnya, rinya

Csáb: *inni* (917): innyá, innyi, *innyi*, *innyá*,

Bolyk: *hívni* (916): hínyi, *hínyi*,

Magyarhegymeg: *inni* (917): innyá, innyi, *innyá*,

Zsip: *hívni* (916): hínyi, *hínyi*,

Gice: -

Ludányhalászi: *hívni* (916): hínyi, *hívni*,

Mára Ludányhalásziiban nincs meg a *-nyi*-s forma, s Gicén nem is volt.

c) Határozói igenév -va, -ve képzője l-el bővül: a nyugati palócra volt jellemző régen: a képző *v* hangja teljesen hasonult az ígető végső mássalhangzójá-

hoz: *adval, adva, addal*, de erre ma nem találni példát Csábon sem és máshol sem.

d) A -ka, -ke, -cska, -cske

Csáb: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kenyérke*,

Bolyk: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kenyérke, kënyérke*,

Magyarhegymeg: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kenyérke, kënyérke*,

Zsip: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kenyérke, kënyérke*,

Gice: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kënyérke, kenyérke*,

Ludányhalászi: *borocska* (A-17): *borocská, kenyérke* (A-18): *kenyérke, kënyérke*,

Ez a kérdés nem MNyA.-s kérdés, hanem a plusz 20 kérdés egyike.

e) A -kó képző:

A kutatópontokon nincs rá példa sem a nagyatlaszos, sem a saját gyűjtésű adatokban. A -ko képző használata jellemző a szlovákiai magyarok nyelvhasználatára is, nem csak a palócra: *Péter-Pet'ko Petyko, József-Jožko-Josko*). Az MNyA.-ban erre vonatkozó kérdés nem szerepelt.

f) Melléknévképzők esetében: -s: sóss, cukross

Csáb:-

Bolyk: *lapos* (710): *lăpoș, lăpos, lăposs*,

Magyarhegymeg:-

Zsip: *lapos* (710): *lăpos, lăpos, lăposs*,

Gice:-

Ludányhalászi:-

A kutatópontokon csak Zsipen jelenik meg napjainkban hosszú s, az is csak ritkán, a múltban nem volt, csak Bolykon félhosszú s: *lăpoș*, de ma ott nincs ilyen forma. A kutatópontokon a köznyelvi -beli helyett: *helybéli* jelenik meg.

g) A -tal, -tel fosztóképző: sótalan, sótlan alakban:

Csáb: *sótalan* (698): *sótálán, sótlán, sótálán*,

Bolyk: *sótalan* (698): *sótálán, sótlán*,

Magyarhegymeg: *sótalan* (698): *sótálán, sótlán*,

Zsip: *sótalan* (698): *săjtálán, sótlán, săjtálán*,

Gice: *sótalan* (698): *săjtálán, <sótlán>, sótlán, sótálán*,

Ludányhalászi: *sótalan* (698): *sótálán, sótlán, sótalan, sótlán, sótálán*,

Csak Gicén volt ismert a *sótlan* alak, s mára minden kutatóponton elterjedt.

h) Számnévképző: -dik: palatalizálódik: Az MNyA. nem vizsgálta, de résztvevő megfigyeléseim alapján mondhatom, hogy előfordul az idősebbeknél, számolásnál: *māsogyik, hārmāgyik*, stb.

C) Ragozási jellegzetességek

I. Igeragozás

Csak azokat sorolom fel, amelyek a köznyelvhez képest eltérést mutatnak:

1) Az ikes ragozás rendszere megbomlott, az iktelenség jelenik meg:

Csáb: gyónik (594): *gyovon*, <*gyón*>, *gyovon*,

Bolyk: gyónik (594): *mēggovon*, *gyovon*,

Magyarhegymeg:-

Zsip: gyónik (594): *gyóun*, *gyón*, *gyohon*, *gyovon*, *gyón*,

Gice: gyónik (594): *gyuhon*, <*gyuvon*>, *gyón*, *gyovon*, *gyuvon*,

Ludányhalászi: gyónik (594): *gyovon*, *gyón*, *gyovon*,

2) Kijelentő mód, egyes szám, 2. személyben az *I* kiesik: esző

Csáb: eszel (801): *esző*, *esző*

A többi kutatóponton nincs rá példa.

Egyes szám 1. személy, a -k rag jellemző: iszok, alszok (vö. Kiss 2002a: 31)

Csáb: alszom (789): *āszok*, *ālszok*, *ālszok*, *iszom (alanyi)* (795): *iszok*, *iszok*, *enném (alanyi)* (805): *ēnnék*, *ennék*, *ēnnék*,

Bolyk: alszom (789): *ālszok*, *ālszok*, *iszom (alanyi)* (795): *iszok*, *iszok*,

Magyarhegymeg: iszom (alanyi) (795): *iszok*, *iszok*, **alszom (789):** *ālszok*, *ālszok*,

Zsip: alszom (789): *ālszok*, *ālszok*, **iszom (alanyi)** (795): *iszok*, *iszok*,

Gice: alszom (789): *ālszok*, *ālszok*, **iszom (alanyi)** (795): *iszok*, *iszok*,

Ludányhalászi: alszom (789): *ālszok*, *ālszok*, *ālszok*, **iszom (alanyi)** (795): *iszok*, *iszok*.

3) Feltételes mód egyes szám, 1. személyben, a nákozás (vö. Weber 2004: 86–90): *olvasnák*, *innák*, *enném*, *innám*,

Csáb: innám (alanyi) (798): *innāk*, *innék*, *innāk*, **enném (alanyi)** (805): *ēnnék*, *ennék*, *ēnnék*,

Bolyk: innám (alanyi) (798): *innék*, *innék*, <*innik*>, *innék*, *innék*, **enném (alanyi)** (805): *ēnnék*, *ēnnék*, *ennék*, *ēnnék*,

Magyarhegymeg: innám (alanyi) (798): *innék*, *innék*, **enném (alanyi)** (805): *ēnnék*, *ennék*, *ēnnék*,

Zsip: innám (alanyi) (798): *innéik*, *innék*, *innāk*, *innék*, *innāk*, **enném (alanyi)** (805): *ēnnék*, *ēnnék*, *ennék*,

Gice: innám (alanyi) (798): ināk, ināk, inék, inék, innāk, innék, ināk, inék, enném (alanyi) (805): ēnék, ēnék, ēnnék, ennék, ēnék,

Ludányhalászi: innám (alanyi) (798): innāk, innék, innék, innék, innák, innāk, enném (alanyi) (805): ēnnék, ēnnék, ennék, ēnnék,

4) Felszólító mód egyes szám 3. személyben: köznyelvi: aludjon: nyelvjárási: aluggyék

Csáb: aludjam (792): áluggyák, áluggyák, aludjék (793): áluggyon, áluggyon,

Bolyk: aludjam (792): áluggyák, áluggyák, aludjék (793): áluggyon, áluggyon, áluggyék,

Magyarhegymeg: aludjam (792): áluggyák, áluggyák, aludjék (793): <áluggyon>, áluggyon,

Zsíp: aludjam (792): áluggyák, áluggyák, aludják, aludjék (793): áluggyon, áluggyon,

Gice: aludjam (792): álugyák, áluggyák, álugyák, aludjék (793): álugyon, áluggyon, álugyon,

Ludányhalászi: aludjam (792): áluggyák, áluggyák, áluggyák, aludjék (793): áluggyon, áluggyon, áluggyon, áluggyék,

5) A 3. személyű -n igerag: tesz, lesz, megy: teszen, leszen, megyen

Magyarhegymeg: megy (771): mëgyën, mëgyën, megyen,

Zsíp: megy (771): mëgyën, megyen, mëgyën,

Ludányhalászi: megy (771): mëgyën, megyen,

Gicén, Bolykon, Csábon csak mëgy, volt, ma megyen, mëgyën alakok is előfordulnak

6) Kijelentő módú, jelen idejű tárgyas ragozású igékben, t. sz. 1. sz. -uk, -ük igerag használatos: foguk, kifőzük, akaruk (a palócban szilárd a helyzete, de terjed a köznyelvi is)

Magyarhegymeg: nyomjuk (893): nyomuk, nyomuk,

Zsíp: nyomjuk (893): nyomuk, nyomuk,

Gice: nyomjuk (893): nyomuk, nyomuk,

Ludányhalászi: nyomjuk (893): nyomjuk, nyomjuk,

Ludányhalásziiban és Csábon nem volt és ma sincs. Bolykon volt, ma nem jelent meg, csak indirekt rákérdezés után. Terjed a köznyelvi alak.

7) Kijelentő módú, jelen idejű, tárgyas ragozású igékben egyes szám 3. személyben és többes szám 2. személyben -i, -ítok, -ítők, -ítek: tudi, mondi, monditok.

Keleten elterjedtebb, de Gicén nem jelent meg.

8) Az ún. suksükölés: a felszólító módú alakok használata kijelentő módú tárgyas ragozásban: *taniccsa* 'tanítja, lássuk 'látjuk'

Csáb: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, *tanítsa* (862): tániccsa, tániccsa,

Bolyk: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, *tanítsa* (862): tániccsa, tániccsa,

Magyarhegymeg: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, *tanítsa* (862): tániccsa, tániccsa, tániccsa, tániccsa,

Zsip: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, tániccsa, táníttya, tániccsa, tánítsa, *tanítsa* (862): tánija, tánicsa, tániccsa, tániccsa, tánítsa, tánicsa, tánicsa,

Gice: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, táníttya, táníttya, tánicsa,

Ludányhalászi: *tanítja* (861): táníttya, táníttya, taníttya, táníttya, *tanítsa* (862): táníttya, tániccsa, tanicsa, tániccsa,

9) Az -ít képzős igéknél a felszólító mód alakja: *taníjja*, *taníjjon*

Gice: *tanítsa* (862): táníja, táníja,

Csábon, Magyarhegymegen nem volt és ma sincs meg, csak Gice őrzi ma is, Bolykon, Zsipen táníjvalt, Ludányhalásziiban táníjja

II. Névszóragozás

1) A -hoz, -hez, -höz háromalakú: -ho, -he, -hő alakban:

Csáb: *az asztalhoz* (1075): asztáho, asztálho, áz asztálho, *székhez* (1104): székhö, székhö, *bíróhoz* (1067): bíróho, bíróho,

Bolyk: *az asztalhoz* (1075): asztálho, asztálho, *székhez* (1104): székhö, székhö, *a tűzhöz* (1050): á tűszhő, (á tyűszhő), á tűszhő,

Magyarhegymeg: *bíróhoz* (1067): a) bíróho, b) bíróho, bíróho, *az asztalhoz* (1075): asztálho, asztálho, *Sándorékhoz* (1124): Sāndorékho, Sāndorékho, *Erzsiékhez* (1125): Erzsiékhö, Erzsiékhe, *Ferenchez* (1127): Ferihö, Ferenche, Ferihö,

Zsip: *bíróhoz* (1067): bíróuho, bíróho, bíróho, bíróuho, *az asztalhoz* (1075): asztálho, áz asztálho, *Sándorékhoz* (1124): Sāndorékho, Sāndorékho, Sāndorékho, Sāndorékho, *Erzsiékhez* (1125): Erzsiéköhö, Erzsiéköhö, Erzsiéköhö, Erzsiékhe,

Gice: *bíróhoz* (1067): bíróho, bíróho, bíróho, bíróuho,

Ludányhalászi: *a tűzhöz* (1050): á tűszhő, a tűszhő, á tűszhő, *az asztalhoz* (1075): asztálho, áz asztálho, asztálho, *Ferenchez* (1127): Ferihö, Ferihö, Ferenche,

Gicén nem jellemző, de megjelenik: pl. á tűszhő, Sāndorékho lexémákban is

2) A -val, -vel v-je nem hasonul:

Csáb: lábbal (1117): lābvāl, lābvāl,

Bolyk: késsel (258): kēsvel, <kēsvel>, kēsse, kēsvel,

Magyarhegymeg: lábbal (1117): lābvāl, lābvāl, **kézzel** (1044): készvel,
készvel,

Zsip: kézzel (1044): készvel, készvel, **lábbal** (1117): lābvāl, lābvāl, lābvāl,

Gice: kézzel (1044): készvel, készvel, kézel, készvel, kézel, **késsel** (258): kēsvel,
kēsvel, **lábbal** (1117): lābvāl, lābāl, lābvāl, lābvāl, lābāl, lābāl, lābbāl,

Ludányhalászi: kézzel (1044): készvel, készvel, **lábbal** (1117): lābvāl, lábval,
lābvāl,

3) Az inessivus -ban, -ben ragja helyett a hol? kérdésre is a -ba, -be szerepel: iskolába

Csáb: házban (1100): hāzbā, hāzbā, **kertben** (1110): kerbe, kerbe, kerbe,
kertbe,

Bolyk: házban (1100): hāzbā, hāzbā, hāzbā, hāzbā, **kertben** (1110): kerbe,
kertbe, kerbe,

Magyarhegymeg: házban (1100): hāzbā, hāzbā, **kertben** (1110): kerbe,
kertbe, kerbe,

Zsip: kertben (1110): kerbe, kerbe, kertbe,

Gice: kertben (1110): kerbe, kerben, kerbe, kertbe,

Ludányhalászi: házban (1100): hāzbā, házba, hāzbā, **kertben** (1110): kerbe,
kerbe, kertbe,

4) A -ra, -re: dombre, asztalre

Ez a palócra nem jellemző.

5) A -ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től ragokban:

a) Kiesik az -l: asztarró, kertből

Csáb: bírótól (1066): bíróto, bírótó, **az asztalról** (1072): áz ásztáro, áz áasztálró, áz áasztálró, áz áasztárró, **az asztaltól** (1074): ásztátó, ásztáltó, ásztáltó,
tejből (1081): tejbő, tejbő, **Mihálytól** (1088): Mihālytó, Mihājtó, Mihālytó, **kert-**
ből (1109): kerbő, kerbő, kerbő, kertbő,

Bolyk: az asztalról (1072): áz áasztárró, áz áasztárró, áz áasztálró, áz áasztárró,
kertből (1109): kerbő, kertbő, kerbő,

Magyarhegymeg: az asztalról (1072): áz áasztárró, áz áasztálró, áz áasztárró,
tejből (1081): tejbő, tejbő, , **kertből** (1109): kerbő, kerbő, kerbő,

Zsip: az asztalról (1072): áz áasztárró, áz áasztárró, áz áasztálró, áz áasztárró,
az asztaltól (1074): ásztáltó, ásztáltó, **tejből** (1081): tejbő, tejből, tejbő, tejbő,

Mihálytól (1088): Mihálytó, Mihājító, Mihājító, **házból** (1102): hāzbó, hāzbó, hāzbó, hāzból, **kertből** (1109): kerbő, kertbő, kerbő.

Gice: az asztalról (1072): áz, asztárró, áz, asztárró, áz, asztárró, áz, asztárró, **kertből** (1109): kerbő, kertbő, kerbő.

Ludányhalászi: fáról (1056): fāró, fāró, fāró, **bírótól** (1066): bírótó, bírótól, bírótó, **az asztalról** (1072): áz, asztárró, áz, asztárró, áz, asztárró, **az asztaltól** (1074): asztáltó, asztáltó, asztáltó, **tejből** (1081): tejbő, tejbő, **kertből** (1109): kerbő, kerbő, **Sándoréktól** (1123): Sāndoréktó, Sāndoréktó, Sāndoréktó.

b) Ez változással is járhat: -bú, -bű, -rú, -rű, -tú -tű: asztalrú

A közép-, keleti, nyugati palóc vidékekre ez nem jellemző.

c) A -tól, -től ragok köznyelvtől eltérő funkcióban: a köznyelvi -nál, -nél szerepében: öregebb az apámtú

A kutatópontokon ez nem jellemző.

6) A -nál, -nél:

a) Kiesik a szótagzáró l: apámná

Csáb: Sándoréknál (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, **bírónál** (1068): bírónā, bírónā.

Bolyk: Sándoréknál (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, **Ferencnél** (1126): Feriné, <Ferinē>, <Ferinē>, Ferencné,

Magyarhegymeg: Sándoréknál (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, **bírónál** (1068): a)bírónā, b)bírónbírónā, **Ferencnél** (1126): Feriné, Feriné, Ferencné,

Zsip: Sándoréknál (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sāndoréknā, **Ferencnél** (1126): Feriné, Ferencné, Feriné,

Gice: bírónál (1068): bírónā, bírónā, bírónā, bíróunā, **Sándoréknál** (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sāndoréknā,

Ludányhalászi: bírónál (1068): bírónā, bírónā, bírónā, **Sándoréknál** (1122): Sāndoréknā, Sāndoréknā, Sāndoréknā, **Ferencnél** (1126): Fēriné, Feriné, Ferencné, Feriné,

b) A -hoz, -hez, -höz jelentésben: megyek apámnál 'megyek apámhoz'

Ezt palóc vidéken nem hallani.

7) A -kor realizációja: -ko: ötko 'ötkor'

Ezt palóc vidéken nem hallani.

8) A -szor, -szer, -ször ragban kiesik: öccő, háromszo

Ezt palóc vidéken nem hallani.

9) Családi helyhatározóragok: -nott, -nól, -ni. A köznyelvben a toldalékok már ismeretlenek. Nem mindegyik van meg minden területen

a) A -ni, -nyi: a legnagyobb területen 'ékhoz' jelentésben: bírónyi

Csáb: -

Bolyk: Sándoréknál (1122): Sāndoréknyi, Sāndoréknyi, Sándorékhoz (1124): Sāndornyi, Sāndornyi, Sāndornyi,

Magyarhegymeg: Sándorékhoz (1124): Sāndornyi, Sāndornyi, Sāndornyi, bírónál (1068): <bírónyi>, bírónyi, Ferencnél (1126): <Fērinyi>, Ferinyi,

Zsip: Sándorékhoz (1124): Sāndornyi, Sāndornyi, Sāndornyi, Erzsiekhez (1125): Erzsinyi, Erzsinyi,

Gice: bíróhoz (1067): bírónyi, bírónyi, bírónyi, Erzsiekhez (1125): <Erzsinyi>, Erzsinyi,

Ludányhalászi: -

Csábon és Ludányhalásziban nem volt és ma sem használatos. Bolyk, Magyarhegymeg esetében direkt rákérdezés után tudták az adatközlők, kihalóban levő alakok.

b) A -nott 'éknál' jelentésben: -nott, -nett, -nött háromalakú: Sāndornott, bírónott

Zsip: Ferencnél (1126): <Ferinött>

Ma már nem él a kutatópontokon ez a forma. Az MNyA. Zsipe jelzi. Egy szakdolgozat 1965-ből, mely Gice nyelvhasználatát térképezi fel, megjelenik: Brockonot, Jakabnot, Balognot, de keresztnévben is: Marcinot, Ilunot, de papnot, tanítónot, kománnot (Kelemen: 1965).

c) A -nól, -nől 'éktól' jelentésben: bírónó, Sāndornó

Zsip: Sándoréktól (1123): Sāndornoo, Sāndornó

Ma már nem él a kutatópontokon ez a forma. Régen is csak Zsipe volt.

10) Az -ékhoz toldalék helyén és jelentésben családnevek valamint foglalkozást jelölő névszók mellett keleten: Bíróéknál

A kutatópontokon nem hallani ilyen formákat.

11) A hol? kérdésre felelő lokatívuszrag, a t különböző helységnevekhez kapcsolódva: Csitárt, Gerencsért

A kutatópontokon nem hallani ilyen formákat.

12) Birtokos személyjel

a) A birtokos személyjelezés az egyes számú birtok esetén csak t. sz. 3. sz.-ben tér a köznyelvi normától. Háromalakú realizációja: *-ok, -ek, -ök -jok, -jek, -jök* realizációjú: *házok, örömök 'örömük', kecskéjek,*

Csáb: *disznójuk* (988): gyisznójok, disznójok, *disznójok*, *unokájuk* (1155): unokājok, onokājok,

Magyarhegymeg: *disznójuk* (988): disznójok, *disznójok*,

Zsip: *disznójuk* (988): disznójok, *disznójok*,

Gice: *disznójuk* (988): disznójok, disznójok, disznójok, *disznójok*,

Bolykon, Ludányhalásziban volt, ma már nincs.

b) Többes számú birtok: *-aim, -aid, -ai* kifejezése

Csáb: *disznóitok* (989): gyisznójitok, disznójitok, *disznóitok*, *disznótok*,

Bolyk: *ökreitek* (1003): ökrejiték, *ökreitek*, *ökrejitek*, *ökrötök*, *ökreik* (1004): ökrök, ökreji, *ökreik*, *ökreji*, *ökrük*, *ökrejik*, *disznóitok* (989): gyisznótok, disznótok, disznóitok, *disznótok*,

Magyarhegymeg: *disznóitok* (989): disznótok, *disznóitok*, *disznótok*, *ökreitek* (1003): ökrötök, *ökreitek*, *ökrejitek*, *ökrötök*, *ökreik* (1004): ökrejik, *ökreik*, *ökreji*, *ökrejik*, *ökrük*,

Zsip: *ökreik* (1004): *ökreik*, *ökrejik*, *ökreji*, *ökrük*, *ökrjeik*, ökrejik, *disznóitok* (989): *disznóitok*, *disznójitok*, *disznójitok*, *disznótok*, disznótok, disznóitok, disznójitok,

Gice: *disznóitok* (989): disznótok, disznájitok, disznójáitok, *disznóitok*, *disznójitok*, *disznótok*, *disznótok*, *disznójáitok*, *ökreitek* (1003): ökrejiték, *ökreitek*, *ökrejitek*, *ökrejiték*, *ökrötök*, *ökreink* (1002): ökrejink, *ökrejink*, *ökreik* (1004): ökrök, ökreji, ökrejik, *ökreik*, *ökrejik*, *ökreji*, *ökrük*, *ökrök*,

Ludányhalászi: *disznóitok* (989): disznótok, disznótok, *disznóitok*, *disznótok*,

c) Egyes szám 3. alakja *-i, -ji*: *bőri, füli*

Csáb: –

Bolyk: *nyelve* (1147): nyelvi, *nyelvi*, *füle* (1148): fülyi, füli, *füli*, *bőre* (1149): bőri, *bőri*, *zsebe* (1150): zsebi, *zsebi*,

Magyarhegymeg: *vője* (1146): veji, *veji*, *nyelve* (1147): nyelvi, *nyelvi*, *füle* (1148): füli, <füli>, *füli*, *bőre* (1149): bőri, *bőri*, *zsebe* (1150): zsebi, *zsebi*

Zsip: *bőre* (1149): bőri, *bőri*,

Gice: *bőre* (1149): bőri, *bőri*,

Ludányhalászi: *gyűrűje* (1135): gyűrőji, *gyűrűji*, *bőre* (1149): bőri, *bőri*, *zsebe* (1150): zsebi, *zsebi*,

Bolykon az újabb gyűjtésnél: *gyűrőji*, Zsipen, Gicén *zsebi*, Ludányhalászikban volt *veji*, ma ebben a lexémában kihalt.

d) T. sz. 1. alakja -ónk, -őnk: *madarónk, kertőnk*

Magyarhegymeg: *madarunk* (1033): *mádárónk, mádárónk, kertünk* (1122): *kertőnk, kertőnk,*

Zsip: *madarunk* (1033): *mádároónk, mádároónk, kertünk* (1122): *kertőnk, kertőőnk, kertőőnk*

Gice: *madarunk* (1033): *mádárónk, mádárónk, kertünk* (1122): *kertőnk, kertőnk, kertőnk,*

Csábon, Ludányhalászikban *mádárónk, kertőnk* nem volt ma sincs, Bolykon volt *mádárónk, kertőnk*, ma nem őrzik ezt az alakot.

III. Melléknevek fokozása

Felsőfok terén levő eltérések

a) A leg- szócska helyett: let-: *letnagyobb, leterősebb*

Gicén kivéve mindenhol volt -t-s forma *letszēbb*, ma semelyik kutatópont sem őrzi. Zsipen 1975-ben egy szakdolgozat még jelzi, melyet Kovács László, a nyitrai egyetem tanára konzultált (Mácsová 1974: 44), hogy megjelennek: *lettőbb, letäläbb, letjobbän, letvégin, letäjjän*, amely mára már nincs meg.

b) A főnév is fokozható: *legtetejin, legajján* az MNyA.-s kérdésekkel nem tudom bizonyítani, de használatos a palóc vidéken. Zsipen 1975-ben még megjelennek ilyen lexémák: *letetejin, letvégin, letetejin*, olvasom egy szakdolgozatban (Mácsová: 1974: 44).

Összegzés

Több esetben a köznyelvvel megegyező változatok együtt élnek a nyelvjárási jelenségekkel. Az MNyA. gyűjtése idején még előfordultak régebbi változatok, ma már kihalóban vannak, nagyon kevés adatközlő használja őket pl. *mēnnyő, mēgeskünnek, mēnőnk, bornyú, térgyel, térgyepel, sājtalán*, vagy a direkt rákérdezés után született alakok: *Sāndornyi, Ferinyi*.

A *csípője-csípeje-csípeji* ingadozást mutat, főleg az idősebb generációnál. Egyértelműen az *e-* alternáns jelenik meg az idősebbeknél és az alacsonyabb műveltségi szintűeknél,

erdő-erdeje-erdője, az idősebbek *erdeje* változatot alkalmaznak, tehát az *erde-* töhöz teszik a *-je* birtokos személyjelet,

vő-vője-veje-veji, az iskolai végzettség alapján láthatók a különbségek. A köznyelvben ingadozik a *vője-veje*, s inkább a *veje* tekinthető nyelvjárási formának. A *vője* változatot inkább a magasabb iskolai végzettségűek alkalmazzák. A *veji* formát pedig az alacsonyabb iskolai végzettségűek tartják megfelelő alaknak,

bíró-bírója-bírāja, a szótári tőhöz kapcsolják az adatközlők az egyes szám 3. személyű birtokos személyjelet. A *bírāja* alakváltozat általában a magasabb iskolai végzettségűeknél jelent meg.

Egyértelműen elmondható, hogy az *ó*-t *a*-val, *ő*-t *e*-vel váltakoztató tőtípus nagyobb ingadozást mutat napjainkban, mint az MNyA. gyűjtése idején.

5.2.1. Alaktani jelenségek az 1950-es években

A tömböket a középpalóc tömbtől való eltérésben jellemzem Juhász Dezső alapján (Juhász 2001a: 284–286):

A) Középső tömb: Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi:

A *szekér-szekeret* típusú névszótövekben gyakori az *e*-s megfelelés: *szeke*, *level*, *tehen*. Az *-á* és *-e* végű névszókban a toldalékok nem nyúlnak meg: *fájé* 'fáért', *ápjáé* 'apjáé'. Az igeéknél hasonló jelenség a rövid magánhangzó E/2. sz. alakja: *rákjál*, *égyel*. A *-t* tárgyrag előtt *-k* többesjeles vagy birtokos személyjeles relatív tövekben zártabb a kötőhangzó: *házákat*, *házádot*, *kertedét*. Az E/3. sz. birtokos személyjel a terület nagyobb részén *-ja*, *-ji*, alakú: *lábá*, *kápujá*, *üvegi*, az ezzel párhuzamos igei és névmási paradigmában a zárt *ë*-s megoldás jelenik meg: *éttë*, *ënnë*, *tőlë*, *belőlë*. A T/3. sz. birtokos személyjel tipikus formája: *-(j)ok*, *-(j)ök*, *-(j)ik*: *fésűjök*, *kertyik*, *fājok*. A T/1.sz.-ben az *-unk/-ünk* helyén *-ónk/-önk* áll: *mádárónk*, *kertőnk* (Juhász 2001a: 283). A határozott (tárgyas) igeragozásban a T/1. sz. *-juk* rag jórészt *j* nélkül jelenik meg: *tuduk*, *nyomuk*, *nézük*. Nem találkoztunk továbbá a felsőfok jelének *let-* alakjával sem: *letjobb*. A *-bó/-bö*, *-ró/rő*, *-tó/-tő*, *-ho/-he/-hő* *l*-je nem jelenik meg: *kerthë*, *āsóho*, s a *-val/-vel* *v*-je nem hasonul: *szekerel*, *lovákvál*. A családi helyhatározóragok használatosak: *-nyi* 'ékhöz', 'éknál', a *-nő/-nő* 'éktől' jelentésben: *bírónyi*, *Sándornyi*, *bírónó*, *Sándornó*, bár ez utóbbi ritkábban. A főnévi igenév képzője a *-nyi*: *innyi*, *áludnyi*, de a veláris hangrendű változat is megjelenik: *innyá*.

B) Nyugati tömb: Csáb:

A *szeke*, *vereb* típusú alakok, *fáért*, *ápjáé* alakok ismeretlenek. A *leg-* felsőfok jele *g*-re, s nem *t*-re végződik. A *val/-vel* rag *v*-je hasonul: *lābbāl*. A T/3. sz. birtokos személyjel használata nem egységes, megtalálhatók a kétalakú *-jūk/-jük*:

hāzuk, kertyük, és a háromlalakú *-jok, -jek, -jök*: *hāzok, kertyék, főggyök*. A *-ból, -ből, -ról, -ről, -tól, -től*, ragok *-bú, -bű, -rú, -rű, -tú, -tű* megoldásúak. A *-hoz, -hez, -höz* rag ejtése nyugatabbra: *-ho, hō*, keletebbre *-hó, -hő*. Az *-ul, -ül* igeképző helyén *-ol, -ól, -öl, -ől, -ő* változat nem jelenik meg. A *-ször, -szer, -ször* rag illeszkedik (Juhász 2001a: 284).

C) Keleti tömb: Gice

Nem tipikusak a *lovakot, minkēt, ōkōt* formák, de a *szeke*, *vereb*-féle tövek még eléggé általánosak, akárcsak a *fājig, āpjáé, öccsejé* megoldások. Az E/3. sz. birtokos személyjel *-ja, -je*, ritkábban *-ji*. A T/1.sz. *-unk, -ünk* tipikus formája *-ónk, ōnk -őunk, -őünk*. A *-nott, -nett, -nött* 'éknál' jelentésben, a *-ni* rag csak 'ékhöz' jelentésű, a *-nól, -nől* tipikus alakja a *-nóu, -nőü*. A *-ból, -ből, -bó, -bő* alakú.

Az igei személyragozásban a keleti palócban az alanyi T/1. sz. *-junk, -jünk* alakú, *mēnyünk* 'megyünk', *hívjunk* 'hívunk', a tárgyas személyrag *j* nélküli: *nyomuk* 'nyomjuk', *mēgnézük* 'megnézzük'.

5.2.2. Alaktani jelenségek ma

Alaktani változások az előzmény-következmény viszonylatban

Középső tömb: Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi:

A) A szótövek esetében:

Az ige-tövek a szlovákai nyelvjárásokban abban térnek el a köznyelvitől, hogy kevesebb vagy több a töváltozatuk, vagy ha azonosak, akkor az egyes igei toldalékok a köznyelvitől eltérő tőalakokhoz kapcsolódnak, így a nyelvjárásban egyes töváltozatok a köznyelvhez képest gyakoribban vagy ritkábban jelentkeznek (Menyhárt–Presinszky–Sándor 2008: 106).

Az eltéréseket emelném ki, amelyek a köznyelvi alakok mellett élnek:

Igetövek: hangzó cserélődik fel: *sepersz: sepresz, söpresz* alakokban. A *megnő*: *megnől, megnyől* alakokban plusz hangzó jelenik meg. Az *ivott, evett sz* és *v-s* változatú igeéknél sajátos tőtani változás jelenik meg: *ett, itt* alakokban. A köznyelvi *jön*-nek a nyelvjárásban van *győ-, gyü-* töve: *gyön, gyün, gyövök, gyüvök, gyönnek, gyöttek, gyönnek, gyüttek*. A *megy* igeének él a *megyen*, a *megyek* igeének a *menek* változata. Ebben a tömbben már csak Zsip és Ludányhalászi őrzi az *ikes* igeé *-ik* teljes toldalékhiányát: *gyónik: gyón*, valamint Bolyk a *gyovon*, *iktelen* változtatot. Az egy szótagú *t* végű ige múlt idejű alakjának egy része mássalhangzós tőből, tövéghangzó nélkül képződik: *ütötte: ütte*. Az *meg* igekötő *m*-je hasonul az igeéhez: *memmozsdik, memmozsgyik, memmosakodik*.

Magyarhegymegen, Ludányhalászhiban ez nem volt és ma sem jellemző, Bolykon, Zsipen volt és ma is van.

Névszótövek esetében: a hangzóhiányos, mássalhangzóra végződő tövek esetében nincs változás: *selyem: selymet, bokor: bokrok, tücsök: töcskők* alakok jelennek meg, de a többelseji időtartamot váltakoztató, egyszótagúaknál van: *húszat: huszat, húszas: huszas, húgom: hugom* jelenik meg.

A *szekér, szekér* típusú névszótövekben gyakori az *e-s* megfelelés nominatívuszbán: *szeke, level, tehen, kerek, eger, vereb, hetfő* és *szekeerre, szekeren*, de már visszaszorulóban van, párhuzamosan él a köznyelvi formával.

A tövégi időtartamot váltakoztató névszókban: az *-ért, -ig, -é* toldalékok nem nyúlnak meg: *fájé 'fáért', ápjáé, 'apjáé', fájig 'fáig'*. A hangszínt és időtartamot váltakoztató névszótövek esetében: *erdeje: erdeje, erdője, erdőji* alakok jelennek meg. A *v-s* változatú, időtartamot váltakoztató névszótöveknél palóc vidéken megmarad a hosszú magánhangzó: *fűvet: fűvet, bajusza: bajusza*.

Bolyk, Magyarhegymeg, Zsip, Ludányhalászi a *szók* lexémát ma nem használja, azonban minden kutatóponton ismerik, a résztvevő megfigyelések mutatják. A véghangzóhiányos *faluk: faluk, falvak, tetűk: tetvek, tetűk, tetyvek* a kutatópontokon megjelennek ma is.

B) Képzők esetében:

Igeképzők: Bolykon *megpenészedik: meppenészegyik*. Ludányhalászhiban elvértve fordul már csak elő *kiheréli: kiherélyik* lexémában. A *-kod, -ked, -köd* cselekvő, gyakorító deverbális verbumképző helyett: *-dos, -des, -dös* van: *kápkod: kápdos*.

Névszóképzők: kevés a különbség a köznyelvhez viszonyítva. A főnéviigenév-képzők alakjai változnak: *hívni: hínyi, inni: innyi, innyá*, Ludányhalászhiban már nem jelenik meg. A *-cska, -cske, -ka, -ke* képzőket szeretik a kutatópontokon: *kenyérke, borocská*. A *-tal, -tel* fosztóképző *sótálán* az MNyA. gyűjtése idején, ma *sótlán*. Zsipen még *sajtálán* is.

A számnévképző *-dik: másogyik, hármágyik* is előfordul idősebbeknél, akik több palatalizált alakot használnak.

C) Ragozási jellegzetességek:

Igeragozás: ikes ragozás: *eszik, fekszik*, nincs különbség a köznyelvhez képest. Elvértve találunk példát az *-ik* hiányára: *gyónik* igében: *gyón, gyovon* formában. Ez viszont elterjedt a kutatópontokon, kivéve Magyarhegymegen. Bolykon még: *gyovonik* is megjelenik. A kijelentő módú E/1. sz-ben a *-k* rag a jellemző: *alszom: álszok, iszom: iszok, enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatópontra érvényes. Nagyon ritka, amikor valaki ne ismerné a köznyelvi formát, pl. Ludányhalászhiban. A feltételes mód E/1. sz-ben a *-ná* megjelenése, nákozást

idéző elő: *innám* (alanyi): *innāk, innék, enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatópon-
ton, Ludányhalászában is. A felszólító mód E/1. sz-ben: *aludjam: áluggyák*, és 3.
sz. *aludjék: áluggyon, áluggyék* formákban jelenik meg. Ludányhalászában ismer-
rik páran a köznyelvi formát is. A 3. személyű *-n* igerag a *megy: megyen* igében
általánosan jelen van. A *megyek: menek* is jellemző a kutatópontokon. A kijelen-
tő módú, jelen idejű tárgyas ragozású igékben a T/1. sz-ben: *-uk, -ük* igerag
használatos: *fogjuk: foguk, akarjuk: ákaruk, nyomjuk: nyomuk*. A palócban szí-
lárdan megvolt és ma is megvan. A köznyelvben is terjed az ún. suksökölés, a
felszólító módú alakok használata kijelentő módú tárgyas ragozásban: *tanítsa:*
tániccsá. Névszóragozás: a *-hoz, -hez, -höz* háromalakú *-ho, -he, -hő* alakban is:
az asztalhoz: ásztálho, székhöz: székhé, székhő, a tűzhöz: tűzhő. A köznyelvi
formák a nyelvjárási elemekkel párhuzamosan élnek a kutatópontokon. A *-val, -*
vel *v*-je nem hasonul mindig: *lábbal: lábvál, lábbál, kézzel: kézvel, kézzel*. Hasz-
nálata a beszélő iskolázottságától függ. Az inessivus *-ban, -ben* ragja helyett a
hol kérdésre *-ba, -be* szerepel: *házban: házba, kertben: kertbe, kerbe*. Több eset-
ben, minden kutatópontra a *t* fonéma nélkül is. A *-ból, -ből, -ról, ről- tól, -től*
ragokban kiesik az *l*: az *asztalról: ásztárró, kertből: kertbő*. A *-nál, -nél* esetében
kiesik a szótagzáró *l*: *Sándoréknál: Sāndoréknā, bírónál: bírónā*. A családi
helyhatározóragok a *-nott, -nól, -ni* a köznyelvben már ismeretlenek. A *-ni, -nyi*
az 'ékhöz' jelentésben még megvan Bolykon: *Sāndornyi, Magyarhegymegen:*
bírónyi, Zsipen: Sāndornyi, Erzsinyi. Ludányhalászában nem volt s ma sem je-
lent meg. A *-nott* 'éknál' jelentésben *-nott, -nett, -nött* háromalakú volt, régen, de
csak Zsipen volt meg: *Ferinett*. Ma már itt sincs és máshol sem. A *nól, nől*
'éktől' jelentésben: ma már kihalt, régen is csak Zsipen volt: *Sāndornó*. A birto-
kos személyjelezés az egyes számú birtok esetén csak T/3. sz-ben tér a köznyelvi
normától. Háromalakú realizációja: *-ok, -ek, -ök -jok, -jek, -jök* realizációjú:
házok, örömök 'örömük', *kecskéjek, disznójok*. Ma már Bolykon és Ludányhalá-
szában nem hallani, régen még megvolt – írja Juhász Dezső, T/1.-ben az *-unk/-*
ünk helyén *-ónk/-őnk* áll: *mádárónk, kertőnk* (Juhász 2001b: 283). A többes
számú birtok kifejezése egyes számmal történik: *disznóitok: disznótok, ökreitek:*
ökrötök. A kontextusból lehet tudni, hogy miről is van szó. A birtokos E/3. alak-
ja az *-i, -ji* a középső és keleti palócra jellemző: *veji, bőri, füli*. Még Ludányhalá-
szában is élnek ezek a formák. A birtokos T/1. sz.alakja *-ónk, -őnk: madarónk,*
Ludáhalászában, Bolykon volt, ma már nincs, s a többi kutatópontra volt, és
néhányan még őrzik.

Melléknévfokozás: a *leg-* szócska helyett régen *-let: letsebb* 'legszebb'. Még
Balogh Lajos is kiemelte, hogy a felsőfok jele *let-* alakban kezdődik: *letalább:*
Ludányhalászában, *letszebb*: Magyarhegymegen (Balogh 1989: 360). Ma már
sehol sem hallani.

Nyugati tömb, Csáb:

A) A szótövek esetében:

Az ige-tövek: hangzó cserélődik fel a *sepersz*: *sepresz*, *söpresz* alakokban. A *megnő*: *megnől*, a palatalizált változat: *megnyől* nem jelenik meg. Az *ivott*, *evett sz* és *v-s* változatú ige-eknél sajátos tótani változás jelenik meg az *ett*, *itt* alakokban. A köznyelvi *jön*-nek a nyelvjárásban van *gyü-* töve: *gyün*, *gyüvök*, *gyüttek*, *gyühök*. A *megy* ige-nek él a *megyen*, a *megyek* ige-nek a *menek* változata. Csáb őrzi az ikes ige-ek *-ik* toldalékhányát: *gyónik*: *gyovon*, iktelen változatot, de meg-jelenik a *gyovonik* ikes változat is, ami eddig nem volt jellemző a kutatópontra. Jelen volt ez a forma Bolykon, ritkán jelzéssel. Az egy szótagú *t* végű ige múlt idejű alakjának egy része mássalhangzós töből, tövéghangzó nélkül képződik: *ütötte*: *ütte*.

Névszótövek esetében: a hangzóhiányos, mássalhangzóra végződő tövek esetében nincs változás: *selyem*: *selymet*, *bokor*: *bokrok*, alakok jelennek meg, de a többsejű időtartamot váltakoztató, egy szótagúaknál van: *húszat*: *huszat*, *húszas*: *huszas*, *húgom*: *hugom* jelenik meg, azaz eddig hosszú *ú-s* változatot őrzött csak Csáb, ma rövid *u-s* is van.

A *szekér*, *szekér* típusú névszótövekben gyakori az *e-s* megfelelés: nominatívusban: *szeke*, *level*, *tehen*, *kerek*, *eger*, *vereb*, *hetfő* és *szeke*re, *szeke*ren, de már visszaszorulóban van.

A tövégi időtartamot váltakoztató névszókban: az *-ért*, *-ig*, *-é*, toldalékok nem nyúlnak meg: *fájé* 'fáért', *ápjaé*, 'apjaé', *fájig* 'fáig'. A hangszínt és időtartamot váltakoztató névszótövek esetében: *erdeje*: *erdeje*, *erdője*, alakok jelennek meg. A *v-s* változatú, időtartamot váltakoztató névszótöveknél palóc vidéken megmarad a hosszú magánhangzó: *füvet*: *fűvet*, *füves*: *fűves*. Csábon is megjelenik a *szavat* lexéma, ma azonban nem használják, de minden kutatóponton ismerik – ezt mutatják a résztvevő megfigyelések. A véghangzóhiányos *falu*: *faluk*, *falvak*, *tetűk*: *tetvek*, *tetűk*, *tetyvek* a kutatópontokon megjelennek ma is.

B) Képzők esetében:

A *-kod*, *-ked*, *-köd* cselekvő, gyakorító deverbális verbumképző helyett: *-dos*, *-des*, *-dös* van: *kápkod*: *kápdos*, de még *kápkodik* is.

Névszóképzők: kevés a különbség a köznyelvhez viszonyítva. A főnéviigenév-képzők alakjai változnak: *hívni*: *hínyi*, *inni*: *innyi*, *innyá*. A *-cska*, *-cske*, *-ka*, *-ke* képzőket szeretik Csábon is: *kenyérke*, *borocská*. A *-tal*, *-tel* fosztóképző *sótálán* az MNYA gyűjtése idején, ma *sótlán*.

C) Ragozási jellegzetességek:

Igaragozás: ikes ragozás: *eszik*, *fekszik*, nincs különbség a köznyelvhez képest. Elvétele találunk példát az *-ik* hiányára: *gyónik* ige-ében: *gyón*, *gyovon* formában. Ez viszont elterjedt a kutatópontokon. Csábon: *gyovonik* is megjelenik.

A kijelentő módú E/1. sz-ben a *-k* rag a jellemző: *alszom: álszok, iszom: iszok, enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatópontra érvényes. Nagyon ritka, amikor valaki ismeri a köznyelvi formát. A feltételes mód E/1. sz.-ben a *-ná* megjelenése, nákozást idéz elő: *innám* (alanyi): *innāk, innék, enném* (alanyi): *ennék*. Minden kutatóponton. A felszólító mód E/1. sz-ben: *aludjam: áluggyák*, és 3. sz. *aludjék: áluggyon, áluggyék* formákban jelenik meg. A 3. személyű *-n* igerag a *megy: megyen* igében általánosan jelen van. A *megyek: menek* is jellemző a kutatópontokon. A kijelentő módú, jelen idejű tárgyas ragozású igékben a T/1. sz-ben: *-uk, -ük* igerag használatos: *fogjuk: foguk, akarjuk: ákáruk, nyomjuk: nyomuk*. A palócban szilárdan megvolt és ma is megvan. A köznyelvben is terjed a suksökölés, a felszólító módú alakok használata kijelentő módú tárgyas ragozásban: *tanítsa: tániccsá*. Névszóragozás: a *-hoz, -hez, -höz* háromalakú *-ho, -he, -hő* alakban is: *az asztalhoz: ásztálho, székhöz: székhē, székhő, a tűzhöz: tűzhő*. A köznyelvi formák a nyelvjárási elemekkel párhuzamosan élnek a kutatópontokon. A *-val, -vel* *v*-je nem hasonul mindig: *lábbal: lābvāl, lābbāl, kézzel: kézvel, kézzel*. Használata a beszélő iskolázottságától függ. Az inessivus *-ban, -ben* ragja helyett a hol kérdésre *-ba, -be* szerepel: *házban: házba, kertben: kertbe, kerbe a t* fonéma nélkül is. A *-ból, -ből, -ről, -ről, -től, -től* ragokban kiesik az *-l*: az *asztalról: ásztárró, kertből: kertbő*. A *-nál, -nél* esetében kiesik a szótagzáró *l*: *Sándoréknál: Sāndoréknā, bírónál: bírónā*. A családi helyhatározóragok a *-nott, -nól, -ni* a köznyelvben már ismeretlenek. A *-ni, -nyi* az 'ékhoz' jelentésben még nincs meg és nem is volt. A birtokos személyjelezés az egyes számú birtok esetén csak T/3. sz-ben tér a köznyelvi normától. Háromalakú realizációja: *-ok, -ek, -ők -jok, -jek, -jők* realizációjú: *házok, örömök 'örömük', kecskéjek, disznójok*. A többes számú birtok kifejezése egyes számmal: *disznóitok: disznótok, ökreitek: ökrötök*. A kontextusból lehet tudni, hogy miről is van szó. A birtokos E/3. sz. alakja az *-i, -ji* a középső és keleti palócra jellemző, tehát Csábra nem. Csábon nem volt és ma sincs. Melléknévfokozás: a *leg-* szócska helyett régen *let-: letsebb* 'legszebb', ma már sehol sem hallani

Keleti tömb Gice:

A) A szótövek esetében:

Az igerövek: hangzó cserélődik fel a *sepertem: seprettem* alakokban. A *megnő: megnől*, a palatalizált változat: *megnyől* nem jelenik meg. Az *ivott, evett sz* és *v-s* változatú igéknél sajátos tótani változás jelenik meg: *ett, itt* alakokban, s rövid mássalhangzóval is: *et, it*. A köznyelvi *jön*-nek a nyelvjárásban van gyö-töve: *gyön, gyövök, gyöttek*. A *megy* igénél él a *megyen*, a *megyek* igének a *menek* változata. Gice örzi az ikes igék *-ik* toldalékhányát: *gyónik: gyovon, gyuvon, gyón*, iktelen változatot. Az egy szótagú *-t* végű ige múlt idejű alakjának egy része mássalhangzó többl, tövéghangzó nélkül képződik: *ütötte: ütte*. A

meg- igekötő *m-*je hasonul az igéhez: *memmoszodik, memmoszgyik, memmosakodik*.

Névszótövek esetében: a hangzóhiányos, mássalhangzóra végződő tövek esetében nincs változás: *selyem: sejmēt, bokor: bokrok* alakok jelennek meg, de a többseji időtartamot váltakoztató, egy szótagúaknál van: *húszat: huszat, húszas: huszas, húgom: hugom* jelenik meg. A *szekér, szekér* típusú névszótövekben gyakori a rövid *e-s* megfelelés: nominatívusban: *szeker, level, tehen, kerek, eger, vereb, hetfő és szekerre, szekerem*, de már visszaszorulóban van, az idősebbek még használják. A tövégi időtartamot váltakoztató névszókban: az *-ért, -ig, -é, -é, toldalékok* nem nyúlnak meg: *fájé 'fáért', ápjáé, 'apjáé', fájig 'fáig'*, de találunk olyan adatközlőket is, akik a toldalékokat megnyújtják. A hangszint és időtartamot váltakoztató névszótövek esetében: *erdeje: erdeje, erdője*, alakok jelennek meg. A *v-s* változatú, időtartamot váltakoztató névszótöveknél megmarad a hosszú magánhangzó: *fűvet: fűvet*, de a rövid *ü-s* forma is él. Gice a *szavat* lexémát ma használja, a régi adatok közt nem jelent meg. A véghangzóhiányos *falu: faluk, falvak, tetük: tetvek, tetők, tetyvek* a kutatópontokon megjelennek ma is.

B) Képzők esetében:

Igeképzők: az *l* képző kiesése: *egyél: egyé, egyel lőnél: lőné* alakokban jelenik meg. Palatalizáció miatt változik a képző alakja: *öblíti: öblítyi, térdel: térgyel, szereti: szeretyi*. A *-kod, -ked, -köd* cselekvő, gyakorító deverbális verbumképző helyett: *-dos, -des, -dös* van: *kápkod: kápdos*.

Névszóképzők: kevés a különbség a köznyelvhez viszonyítva. A főnévi-igenév-képzők alakjai változnak: *hívni: hinyi*. A *-cska, -cske, -ka, -ke* képzőket használják Gicén is: *kenyérke, borocská*. A *-tal, -tel* fosztóképző *sótlán, sájtálán* az MNyA. gyűjtése idején, ma *sótlán, sótálán*, de van *sájtálán* forma is.

C) Ragozási jellegzetességek:

Igaragozás: ikes ragozás: *eszik, fekszik*, nincs különbség a köznyelvhez képest. Elvétele találunk példát az *-ik* hiányára: *gyónik* igében: *gyón, gyovon* formában. Ez viszont elterjedt a kutatópontokon. A kijelentő módú E/1. sz-ben a *-k* rag a jellemző: *alszom: álszok, iszom: iszok, enném* (alanyi): *ennék*. A feltételes mód E/1. sz-ben a *-ná* megjelenése, nákozást idéz elő: *innám* (alanyi): *innāk, innék, enném* (alanyi): *ennék*. Gicén *ināk, inék* jelenik meg. A felszólító mód E/1. sz-ben: *aludjam: áluggyak*, és 3. sz. *aludjék: áluggyon, áluggyék* formákban jelenik meg. A 3. személyű *-n* igerag a *megy: megyen* igében általánosan jelen van. A *megyek: menek* is jellemző a kutatópontokon. A kijelentő módú, jelen idejű tárgyas ragozású igékben a T/1. sz-ben: *-uk, -ük* igerag használatos: *fogjuk: foguk, akarjuk: ákaruk, nyomjuk: nyomuk*. A palócban szilárdan megvolt és ma

is megvan. A köznyelvben is terjed a suksökölés, a felszólító módú alakok használata kijelentő módú tárgyas ragozásban: *tanítsa: tániccsa*.

Névszóragozás: a *-hoz, -hez, -höz* háromalakú *-ho, -he, -hö* alakban is: *az asztalhoz: ásztálho, székhöz: székhhe, székhö, a tűzhöz: tűzhö*. A köznyelvi formák a nyelvjárási elemekkel párhuzamosan élnek a kutatópontokon. A *-val, vel* *v*-je nem hasonul mindig: lábbal: *lābvāl, lābbāl, kézzel: kézvel, kézzel*. Használata a beszélő iskolázottságától függ. Az inessivus *-ban, -ben* ragja helyett a *hol* kérdésre *-ba, -be* szerepel: *házban: házba, kertben: kertbe, kerbe*. Több esetben, minden kutatóponton a *t* fonéma nélkül is. A *-ból, -ből, -ról, ről- tól, -től* ragokban kiesik az *-l*: az *asztalról: ásztárró, kertből: kertbő*. A *-nál, -nél* esetében kiesik a szótagzáró *l*: *Sándoréknál: Sāndoréknā, bírónál: bírónā*. A családi helyhatározóragok a *-nott, -nól, -ni* a köznyelvben már ismeretlenek. A *-ni, -nyi* az 'ékhöz' jelentésben még megvan Gicén: *bírónyi, Erzsinyi*. A *-nott 'éknál'* jelentésben *-nott, -nett, -nött* háromalakú volt, régen. Ma már itt sincs és máshol sem. A *-nól, -nöl 'éktől'* jelentésben: mára már kihalt. A birtokos személyjelezés az egyes számú birtok esetén csak T/3. sz.-ben tér a köznyelvi normától. Háromalakú realizációja: *-ok, -ek, -ők -jok, -jek, -jök* realizációjú: *házok, örömök 'örömük', kecskéjek, disznójok*. A többes számú birtok kifejezése egyes számmal: *disznóitok: disznótok, ökreitek: ökrötök*. A kontextusból lehet tudni, hogy miről is van szó. A birtokos E/3. alakja az *-i, -ji* a középső és keleti palócra jellemző: *veji, bőri, füli*. A birtokos T/1. sz. alakja *-ónk, -őnk: madarónk*, Gicén volt és néhányan még őrzik.

Melléknévfokozás: a *leg-* szócska helyett régen *-let: letszebb 'legszebb'*, ma már senkitől sem hallani.

Néhány jelenség, melyek a régi gyűjtések és a mai adatok alapján is igazolhatók:

A tárgyas ragozású felszólító mód *-d* ragja mássalhangzó előtt nem hangzik: *mom még* (mondd meg), *rág lē* (ragd le) (Kálmán 1994: 54). Mondattani jelenségek: A kongruencia. A többes számú alany után gyakran egyes számú igei vagy névszói állítmány áll: *De szép ezek a malacok! Eszébe jutott a sógorai* (Kálmán 1994: 56–57). A határozatlan számév után sokszor a többes szám áll: *sok emberek, temérdek katonák*. A közelre mutató névmás nevelőként ezekben a variációkban marad fenn: *emménk* (a mienk), *ettétők* (a tietek), *ezövék* (az övék) (Kálmán 1994: 57). Régen *emmink* Csábon és Ludányhalászipan, *emink* Ludányhalászipan, *emijőnk, emiőnk* Bolykon, de ma már csak Csábon *eminkek*, ez is csak ritkán fordul elő. Az *a* nevelő jelenik meg magánhangzóval kezdődő szavakban is: *à áblák, à ájtó, à embër* (Kálmán 1994: 57). Ma sokat hallani közelre vagy a távolra mutató névmást ebben a formában: *itt e, ott a*. Az *e* és *a* nyomatékosít. Az oda irányulást, a *hova?* kérdésre is *-nál, -nél* raggal fejezik ki: *gyere nálunk* (hozzánk), *Elment a bírónál*. A hasonlításához a *-tól, -től* ragot

használja a palóc: *nagyobb tőlem, ügyesebb a testvéritől* (Kálmán 1994: 58). Gyakran hallani latívusi „hova?” kérdésre vagy ablatívusi „honnan?” kérdésre felelő határozói alakokat olyankor is, amikor az állítmány nem mozgást, hanem helyben létet jelent: *Hideg van odaki. Odavótam az erdőre. Hátra lakik a kertbe* (Kálmán 1994: 58). Ma az első két mondatot még hallani. A tagadó mondat után a köznyelvi *hanem* helyén *ha* kötőszó áll: *Ne vizet ággy, há bort! Nëm az enyim, há átied!* Az *-e* kérdőszócska nem az állítmányhoz kapcsolódik, hanem az elejére kerül, megváltozik a szórend: *Nëm tudom, szót-ë fogád. Nëm-ë tuggyá?* (Kálmán 1994: 60). Főleg a keleti palócban hallani, a középső palócban nincs elterjedve ma sem.

Összegzés. Általában elmondható, hogy a palóc területen, mindhárom tömb esetében a köznyelvi alakok élnek. Nem szorították ki a nyelvjárási alakokat sem. Vannak esetek, amikor a nyelvjárási elem kiszorítja a köznyelvi elemet, mint a felszólító mód *aludjam: aluggyak, aludjék: aluggyon*, ahol a kutatópontokon ritkán van jelen a köznyelvi forma. Kivétel Ludányhalászi. A közép- és a fiatal generáció már a köznyelvi ragozási paradigmákat tanulja és ezt használja általában familiáris helyzetben is.

6. ÖSSZEGZÉS

Minden nyelvjárásgyűjtés egyszersmind adatmentés is. Azt, amit ma még felgyűjthetünk, nem biztos, hogy holnap is megtaláljuk. Ezért sürgető a nyelvjárási gyűjtés. Ezért helyeztem én is nagy hangsúlyt a gyűjtésre.

Apostoli munka nyelvjárást gyűjteni, mert az adatközlőkkel való beszélgetések alkalmat kínálnak adatközlőink identitástudatának erősítésére kettős értelemben is. Egyrészt nemzeti/nemzetiségi értelemben (a jelen esetben a magyarságtudat tekintetében), másrészt szűkebb, lokális értelemben, a szűkebb kisközösséghez (beszélőközösséghez) való tartozás értelmében. A nyelvjáráshoz való negatív viszonyulást racionális érveléssel célszerű megkísérelni leépíteni, illetőleg kívánatos a hozzá való pozitív viszonyulást erősíteni. Kisebbségi körülmények között még inkább, mert ha nincs vagy nem lehet maradéktalanul, félelemérzet nélkül otthon az ember anyanyelvében (illetőleg anyanyelve legjobban vagy kizárólagosan birtokolt változatában), akkor bizony nagy valószínűséggel kifejezésbeli gátlásokkal küzdő ember lesz, akinek társadalmi versenyképessége eme tény miatt önmagában is korlátozódik.

A nyelvjárásgyűjtés alkalmat kínál arra is, hogy több-kevesebb tudományos ismeretterjesztést is végezzen a gyűjtő. Például hogy tájékoztassa adatközlőit arról, hogy az anyanyelvet továbbadni nyelvjárási változatában is hasznos, jó. Hogy a nyelvjárási beszéd nem jelent intelligenciahiányt, hanem többlettudást a köznyelv és az államnyelv ismerete mellett. Hogy a nyelvjárási és a köznyelv egymást kiegészítve, kiteljesítve igenis békésen megfér egymás mellett. Az egyik, a köznyelv a nyilvánosság, az írásbeliség nyelvhasználati eszközeként, a másik, a nyelvjárási a szűkebb közösséghez tartozás kifejezőjeként, a bizalmas, családias, meghitt nyelvhasználat eszközeként.

Az adatközlők ma is nyelvjárásban beszélnek, de az 1950-es évekhez képest szókincsben különbözik egymástól a beszélők nyelvhasználat, esetenként alakítani és hangtani változások is kimutathatók, mert hatással van rájuk a magyar köznyelv.

A legidősebb generáció nyelvhasználati archaikusabb, a középkorostály még ismeri a táji jellegű szavakat, a fiatal korosztály beszéde a köznyelv felé módosult, bizonyos táji jellegű kifejezések a nyelvhasználatból kiveszőben vannak.

A falvak nyelvjárása változóban van, ám a közös kultúra, közös táj még hatással van az emberekre. A falvakban még él az a szokás, hogy a fiatalabbak felnéznek az öregebbekre, így ezt kultúrahagyományozás céljából meg lehet ragadni.

Fonetikai szempontból a magánhangzók ejtésében jelennek meg változások, pl. Zsipe és Gicén a diftongusok használata egyre kevesebb, Ludányhalásziiban az illabiális *a*-t már csak az idősebb általános műveltségűek használják. Gicén már egyre kevesebben ejtenek geminált mássalhangzót: *jötem, vannak*. Az iskolák és média hatása ebből a szempontból befolyásolja a nyelvjárási ejtést. Az illabiális *a* ejtése a környéken az adatközlők véleménye szerint nyelvjárásiak számít, a zárt *e* azonban nem, nem is hallják a különbséget.

Alaktani szempontból pl. a családi helyhatározóragok: *-not, -nól, -ni*, már alig használatosak. Direkt rákérdezés után többen ismerik, azonban nem használják már. Kijelentő mód egyes szám 1. személyben a *-k* rag jellemző: *iszok, alszok*, feltételes mód egyes szám, 1. személyben *-ná*, nákozás: *olvasnák, innák, enném, innám* jelenik meg, vagy a felszólító mód egyes szám: 3. személyben: köznyelvi: *aludjon* helyett nyelvjárási: *aluggyék* jelenik meg.

Ami a szókészletet lexikológiai szempontból illeti: a régi paraszti gazdálkodással kapcsolatos lexémák kihalóban vannak, mert a foglalkozások, bizonyos tevékenységi formák már nem használatosak, így a hozzájuk kapcsolódó fogalmak sem ismertek: pl. a szöves folyamata, a szekér, a kerék, a kasza részei. A falusi lakosság városokba jár dolgozni, sok esetben olcsón hozzájutnak a megfelelő élelmiszerhez, nem természetnek otthon semmit és nem tenyésztnek állatot sem. Amennyiben a fiatalabb generáció is a falvakban marad, vagy jár ki nagyszülőkhöz látogatóba, még ismerik a régi paraszti gazdálkodást és a hagyományokat is. Akiknek azonban nincs lehetőségük dolgozni, visszamaradottá lesznek. Több esetben ez menti meg nyelvészetiileg a fogalmakat: pl. *kukorica zabja* – *kukorica címere, büszke, pizske (egres), pampuska – fánk*.

Általános következtetések

Ludányhalászi magyarországi falu, ahol az iskolában, sőt a boltban is a regionális köznyelvet/köznyelvet használják az adatközlők. Ezért a fejlődés nagy mértékben befolyásolja a falu nyelvhasználatát. A nyelvjárás már csak familiáris helyzetben kerül elő. Kivétel az idősebb adatközlők, akik még nyelvjárásban kommunikálnak, nem szégyellik, de tudják, hogy a médiában „szebben beszélnek”.

Bolyk középpalóc kutatópont, Losonchoz közel terül el. Városiasabb falu, mint Zsipe, vagy Magyarhegymeg. Bolykról a fiatalok Salgótarjánba járnak moziba, vagy gyakran Budapestre.

Magyarhegymeg és Zsipe a legarchaikusabbanak mondható kutatópontok, bár itt is erős a regionális köznyelv hatása, mert Rimaszombatba járnak dolgozni és iskolába, amely gömöri város.

Gice a legeldugottabb település a kutatópontok közül, szlovák falvak veszik körül, a városok messze vannak. Itt őrződött meg legjobban a nyelvjárás, de itt a legnagyobb veszélye is annak, hogy nem sokáig őrzik, mert a falu elszlovákosodóban van.

Hangtani változások:

- Ludányhalásziban kihalóban van a nyelvjárási *a, á*, az adatközlők nyelvjárásinak tartják ezt az ejtismódot, kódot váltanak, iskolában és a médiában is ezt hallják.
- Bolykon a fiatalok néhány lexéma esetében igyekeznek „szebben beszélni”, kiejtésükben kódváltás után megjelenik a labiális köznyelvi *a, á*.
- Gicén megjelent az *ly*, ami eddig nem volt. Az adatközlők nyelvi életét más hatás is érte.

Alaktani változások:

- Ludányhalásziban a főnévi igeképzők alakjai változik: *hívni: hínyi, inni: innyi, innya*, amely az újabb gyűjtésnél nem jelent meg.
- Bolykon a t. sz. 1. sz. alakja: *-ónk/-őnk* áll: *mádárónk, kertőnk*, volt, de ma már nincs meg.

Lexikai változások:

A lexikológiai változások részletes bemutatása egy következő munkában történik majd. Itt egy általános összesítést kívánok adni, hogy lexéma szinten milyen módosulások következtek be:

- A valódi, fogalmi tájszók ritkák a kutatópontokon: pl. Magyarhegymegen: *tócsa: pocsér* 'híg iszap' → ma már nem ismerik, nem nevezik meg.
- A tájszó és a köznyelvi szó viszonya a következőképpen alakul: a köznyelvi szó kiszorítja a tájszót: pl. *székhő, székhē* → *székhez, bēgre, bādog* → *bōgre*, – a nyelvjárási jelentésbeli tájszavak köznyelvtől eltérő jelentései viasszaszorulnak: pl. *jászol*: viasszaszorulóban: a *jászoly*, mint etetőhely, *csalamádé*: viasszaszorulóban: a *csálāmādé*, mint 'takarmány' jelentésben.
- Az MNyA. adataihoz képest változás következik be: **a)** kihalt egy-egy lexéma, az új gyűjtésekben már nem fordul elő *pendely: péntöl*: Csábon, **b)** az előzményekhez képest új szó lépett be: *lyuk juk: luk*: Bolykon, Magyarhegymegen, Zsipen, Gicén, **c)** általános elem általános maradt: *innék (ő)*: a nyelvjárási *inná* maradt általános használatú, a köznyelvi forma nem terjedt el, **d)** általános elem kihalt: állapotos: pl. *vástág*: Bolykon, Ludányhalásziban, ill. az adott fogalmat már nem ismerik: *hajdina, naspolya*, **e)** archaikus elem volt az MNyA.-ban, az új gyűjtésnél kihalt: *a bōgre: bēgre, burgonya* Gicén: *krompēj*, **f)** archaikus elem volt az MNyA.-ban, az új gyűjtésnél ritka használatú lett: *a gereblye* Csábon: *gereble*, **g)** archaikus elem volt az MNyA.-ban, az új gyűjtésnél általános lett *a szalma* Bolykon: *szómá*, **h)** ritka használatú elem volt az

MNyA.-ban, az új gyűjtésnél kihalt: ádámcsutka Csábon: *csutká*, birsalma Csábon: *visálmá*, **i**) ritka használatú elem volt az MNyA.-ban, az új gyűjtésnél neologizálódik, elterjedőben van: *kézzel* Magyarhegymegen a köznyelvi alak terjed el: *kézzel*, **j**) ritka használatú elem volt az MNyA.-ban, az új gyűjtésnél általános lett: *aludjék* Magyarhegymegen a nyelvjárási *áluggyon* terjed el, **k**) neológ használatú, akkor új elem, kihalt: mennydörög Ludányhalászikban: *mëndörög*, **l**) neológ használatú, akkor új elem, ritka használatú lesz: *füle*: Ludányhalászikban: *füli*, **m**) neológ használatú, akkor új elem, visszaszorulóban van, archaikussá lesz: fésű: Bolykon: *fésű*.

- A nyelvjárási megnevezési rendszer tagoltnak mondható a kutatópontokon, mert gazdag a megnevezés egy-egy lexémára: pl. a *melleskötény*, *krumplinúdli*, *tuskó* lexémák esetében.

Végezetül legyen szabad jeleznem: szeretném remélni, hogy megvalósíthatom előbb-utóbb a szlovákiai magyar nyelvjárások körében végzendő gyűjtési és kutatási terveimet. Tervezem a rendelkezésre álló dialektológiai korpuszok (nagyatlasz, újatlasz, felvidéki gyűjtések, saját gyűjtéseim) meghatározott szempontú vizsgálatát. Tervezem, a lexikológiai változások részletes bemutatását, valamint a gyűjtési területem nyelvjárási atlaszának a megszerkesztését. Természetesen mindezt úgy, hogy szervesen illeszkedjenek ezek a munkálatok az általános magyar és a szlovákiai magyar dialektológiai kutatásokba.

7. HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM

- Angyal László 2011. *A régi Nógrád vármegye településneveinek nyelvészeti elemzése*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 244.
- Balogh Lajos 1979. A *fel* igekötő és határozóragok hangtani változatai Szombathely regionális köznyelvében. In: *Tanulmányok a regionális köznyelvviség köréből*, Imre Samu (szerk.), Nyelvtudományi Értekezések, 100. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest, 33–63.
- Balogh Lajos 1981. Korai magyar beszédfelvételek. In: *Tanulmányok a magyar nyelv múltjáról és jelenéről*, Hajdú Mihály – Kiss Jenő (szerk.), ELTE, Budapest, 187–192.
- Balogh Lajos 1989. A palóc nyelvjárások. In: *Palócok I.*, Kutatástörténet, földrajz és néprajz, (szerk.) Bakó Ferenc, Eger, 345–377.
- Balogh Lajos 2001. A nyelvjárászigetek. In: *Magyar dialektológia*, Kiss Jenő (szerk.), Budapest, 165–170.
- Balogh Lajos – Deme László – Imre Samu 1980. *Mutató a Magyar nyelvjárások atlasza I–VI. kötetéhez*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Balogh Lajos – Pelle Béláné 1972. Palóc kutatás. Kérdőív a palóc nyelvjárási sajátságok felkutatásához. In: *Módszertani Közlemények*, XII., Eger.
- Bárczi Géza 1944. *A magyar nyelvatlasz előkészítése*. Kiadja a Magyar Nyelvatlasz Bizottság, A Magyar Nyelvatlasz Munkálatai kiadvány sorozat, Budapest, 1–26.
- Bárczi Géza 1980. Régi magyar nyelvjárások. In: *A magyar nyelv múltja és jelene*, Gondolat, Budapest, 298–369.
- Borovszky Samu (főszerk.) 1988. *Nógrád vármegye*. Magyarország vármegyéi és városai sorozat, Dövin Művészeti Kft., Budapest.
- Csáky Károly 1984. Szeder Fábiánról és földijeiről a palócokról. In: *Irodalmi Szemle*, XXVII. évf., 5. szám, 460–466.
- Csáky Károly 2001. *A Középső-Ipoly menti palócok népi hiedelemvilága*. NAP Kiadó, Dunaszerdahely.
- Csikány Andrea 2005a. A fordító- és tolmácsjelöltek kódváltásai. In: *Irodalmi és nyelvi hatások az integráció folyamatában* (a 2005. febr.16-i konferencia anyaga). Alabán Ferenc (főszerk.), Besztercebánya, 163–174.
- Csikány Andrea 2005b. Kódváltás, kódváltogatás és kódkeverés (A monterka, alobal és balkón esete a munkaruhával, alufóliával és az erkéllyel). In: *A magyar szemiotika negyedik évtized után*, Semiotica Agriensis 1. Balázs Géza – H. Varga Gyula – Veszelszky Ágnes (szerk.), Líceum Kiadó, Budapest–Eger, 146–152.

- Csikány Andrea 2005c. Fordító- és tolmácsjelöltek szóhasználata a kódváltás tükrében. In: *Acta Acadeniae Paedagogicae Agriensis*. Zimányi Árpád (szerk.), Eger, 151–157.
- Csikány Andrea 2006. Felföldi magyar szakos hallgatók kódváltásai. In: Klaudy Kinga, Dobos Csilla (szerk.), *A világ nyelvei és a nyelvek világa*, MANYE XV., 2/2 kötet, Pécs–Miskolc, MANYE – Miskolci Egyetem, 11–15.
- Csikány Andrea 2006a. Prepínanie kódu v mentálnom lexikóne. In: *Preklad a tlmočenie* 7., UMB FIF, Banská Bystrica, 113–122.
- Csikány Andrea 2006b. Balkón z aspektu zmeny kódov. In: *Analytické sondy do textu* 2., UMB FIF, Banská Bystrica, 123–126.
- Csikány Andrea 2006c. Kódváltás és mentális lexikon. In: *Kontextus – Filológia – Kultúra*, Univerzita Mateja Bela, FIF – Eszterházy Károly Főiskola, Banská Bystrica – Eger, 279–288.
- Csikány Andrea 2006d. Bolyk község nyelvi változásai. In: *Félúton*, az ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának konferenciája 2005. június 12., Zsilinszky Éva – Érsok Nikoletta Ágnes – Slíz Mariann (szerk.), Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 13–21.
- Csikány Andrea 2006e. Az ismételt nyelvjárási szógyűjtések mai nehézségeiről. In: *Magyar Nyelvjárások XLIV.*, Hoffmann István – Kis Tamás – Nyirkos István (szerk.), Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen, 113–116.
- Csikány Andrea 2007. Mentálny lexikón a asociácie v preklade. In: *Preklad a kultúra* 2. Gromová, Edita – Műglová, Daniela (szerk.), Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, Nitra, 114–120.
- Csikány Andrea 2007a. Öltözködési szokások szemantikai reprezentálása a közép-palóc nyelvjárásban. In: *Szemiotika és tipológia*. A komplex jelek kutatása. Semiotica Agriensis 4., Balázs Géza – H. Varga Gyula (szerk.), Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, Líceum Kiadó, Eger, 116–121.
- Csikány Andrea 2007b. Változások a palóc nyelvjárásokban. In: *Nyelv, területiség, társadalom*, Zelliger Erzsébet (szerk.), MNyTK., 228. szám, Budapest, 178–185.
- Csikány Andrea 2008. Palóc adatközlők nyelvhasználatának változásai. In: *Kontextus – Filológia – Kultúra II.*, Alabán Ferenc (szerk.), Besztercebánya, 85–90.
- Csikány Andrea 2009. A nyelvhasználat és kultúra szerepe a közép-palóc nyelvjárásban In: *Az interkulturális kommunikáció nyelvi aspektusai közép-európai közegben*, Alabán Ferenc (szerk.), Banská Bystrica, 179–186.
- Csikány Andrea 2010. Atlaszgyűjtési tapasztalatok szlovákiai magyar nyelvjárási kutatópontokon. In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, XII. évf. 1. szám, Csanda Gábor (főszerk.), Somorja, 95–102.
- Csikány Andrea 2010a. Palóc szavak irodalmi művekben és a nyelvatlasz-kutatópontok kapcsolata. In: *Az interkulturális kommunikáció irodalmi*

- aspektusai közép-európai közegben.* Alabán Ferenc (főszerk.), Besztercebánya, 108–117.
- Cs. Nagy Lajos 2003. *Lexikológiai vizsgálatok Medvesalján.* Fórum Kisebbségkutató Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely.
- Deme László – Imre Samu (szerk.) 1968–1977. *A magyar nyelvjárások atlasza.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Deme László – Imre Samu 1975. *A Magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ferguson A., Charles 2002. Diglossia. In: *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*, A. Jászó Anna – Bódi Zoltán (szerk.) Tinta Könyvkiadó, Budapest, 125–137.
- Gósy Mária 1998. Szókeresés a „mentális lexikonban”. *Magyar Nyelvőr* 122. évf. 189–201.
- Gósy Mária 1999. *Pszicholingvisztika.* Corvina, Budapest.
- Gósi Mária 2004. A lexikális előhívás temporális szerveződése. In: *Magyar Nyelv*, C. évfolyam 52–65.
- G. Láng Zsuzsa 2002. *Tolmácsolás felsőfokon.* Scholastica, Budapest
- G. Láng Zsuzsa 2003. Forrásnyelvi beszédek a tolmácsképzésben. In: *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón.* Klaudy Kinga (szerk.), Scholastica, Budapest, 38–47.
- Gyurgyik László 2002. A magyarlakta települések magyar és szlovák nemzeti-ség lakosságának megoszlása az 1991-es és a 2001-es népszámlálás adatai alapján. In: *Új Szó, Gondolat*, 3. szám, 7–14.
- Hajdú Mihály 2008. (szerk.) és mtársai. *Magyar nyelvjárási hangoskönyv VI.* Szövegek: Ludányhalászból. ELTE, Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest.
- Hegedűs Attila 2002a. Hévízgyörk nyelvjárásának változása (1956–1992). In: *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet.* Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János, Debrecen, Yväsckyla, 201–214.
- Hegedűs Attila 2005. *A változó nyelvjárás.* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai. PPKE BTK, Piliscsaba.
- H. Varga Gyula 2002. *Ismeretek a nyelvről.* Diamond Kiadó, Eger.
- Imre Samu 1950. *A Magyar Nyelvatlasz Kérdőíve I. rész.* Nyelvtudományi Intézet. (Kézirat)
- Imre Samu 1958. Egy nyelvatlasz-gyűjtés néhány tanulsága. In: *Magyar Nyelv*. LIV. évf., 372–380.
- Imre Samu 1960. A Magyar Nyelvjárások Atlasza munkálatai. In: *Magyar Nyelv*, LVI. évf., 3. szám, 392–399.
- Imre Samu 1968. Az ö-zés típusai nyelvjárásainkban. In: *Magyar Nyelv* LXIV. évf., 192–197.
- Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Imre Samu 1971a. A magyar nyelvjárások. In: *Tájékoztató az 1970. augusztus 1–15-e között megrendezett anyanyelvi konferencia anyagából*, Imre Samu (szerk.), Debrecen, Budapest, 60–64.
- Imre Samu 1982. Gondolatok a zárt „ë” rehabilitációjáról. In: *Magyar Nyelv* LXXVIII. évf., 286 – 297.
- Imre Samu 1983. Újabb hangtani kutatások a magyar nyelvjárásokkal kapcsolatban. In: *Magyar Fonetikai Füzetek* 12, Dialektológiai Tanulmányok, MTA, Nyelvtudományi Intézete, Bolla Kálmán (szerk.), Budapest, 9–16.
- Imre Samu 1988. Az újabb magyar nyelvjáráskutatás. In: *A magyar nyelv rétegződése, táji tagolódása*. I. Hajdú Mihály (szerk.), Tankönyvkiadó, Budapest, 327–384.
- Imre Samu – Kálmán Béla 1953. Nyelvatlaszgyűjtő úton Csehszlovákiában. In: *Magyar Nyelv* XLIX. évf., 229–231.
- Imre Samu – Kálmán Béla 1954. A szlovákiai nyelvatlaszgyűjtés tájszóanyaga. In: *Magyar Nyelv* XLIX. évf., 212–221.
- Imre Samu – Kálmán Béla 1954a. A szlovákiai nyelvatlaszgyűjtés tájszóanyaga. In: *Magyar Nyelv* XLIX. évf., 501–506.
- Imre Samu – Kálmán Béla 1955. Újabb szlovákiai nyelvatlaszgyűjtő útjaink nyelvészeti tanulságai. In: *Magyar Nyelv* LI. évf., 501–506.
- Imre Samu – Kálmán Béla 1960. Beszámoló szlovákiai nyelvatlaszgyűjtésünkről. In: *Magyar Nyelvjárások* VI., Kálmán Béla (szerk.), Tankönyvkiadó, Budapest, 124–146.
- Jakab István 1998a. A szlovák hatás és a többi: Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás - Vita a határon túli nyelvhasználatról*. Budapest, Osiris. 25–33.
- Jakab István 1998b. Nem egy, három regionális köznyelvünk van: Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás – Vita a határon túli nyelvhasználatról*. Budapest, Osiris. 40–43.
- Juhász Dezső 1999. Volt-e a magyar dialektológiának XIX.századi nyelvatlaszterve?, In: *Magyar Nyelvjárások*, XXXVII. évf., Hoffman István – Mező András – Nyirkos István, Debrecen, 229–233.
- Juhász Dezső 2001a. A nyelvjárási régiók. In: *Magyar dialektológia*, Kiss Jenő (szerk.), Budapest, 262–316.
- Kálmán Béla 1941. Megjegyzések a népnyelvi gyűjtés módjához. In: *Magyar Nyelv*, XXXVII. évf., 136–139.
- Kálmán Béla 1951. *A mai magyar nyelvjárások*. Egyetemi Magyar Nyelvészeti Füzetek, Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kálmán Béla 1966. *Nyelvjárásaink*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kálmán Béla 1994. *Nyelvjárásaink*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kelemen Piroska 1965. *Gice nyelvjárásának hang- és alaktani leírása*. Komenský Egyetem, Pozsony, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. Szakdolgozat.

- Kiss Jenő 1981. Nyelvjárási tanulmányok. In: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai*, 159. sz., Budapest, 5–40.
- Kiss Jenő 1992. Gondolatok a kommunikatív dialektológiáról. In: *VEAB, II. Dialektológiai Szimpozion*. Szabó Géza (szerk.). Szombathely – 1990. Veszprém. 37–45.
- Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiss Jenő 1999. Nyelvhasználat, szociolingvisztika, iskola. In: *Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában* II. kötet, V. Raisz Rózsa – H. Varga Gyula (szerk.), Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 395–398.
- Kiss Jenő 1999a. A beszédhelyzet mint kutatási szempont a dialektológiában. In: *Magyar Nyelvjárások XXXVII.*, Hoffmann István – Mező András – Nyirkos István (szerk.), Debrecen, 285–291.
- Kiss Jenő 2000. *Magyar nyelvjárástani kalauz*. Magyar Nyelvészeti Továbbképzési Füzetek 3., Budapest, Mai Magyar Nyelvi Tanszék, ELTE BTK.
- Kiss Jenő 2001. Dialektológia és nyelvtudomány: hagyomány és korszerűség. In: *Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*. Vizi E. Szilveszter (főszerk.), MTA, Budapest, 79–98.
- Kiss Jenő (szerk.) 2001b. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kiss Jenő 2002. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiss Jenő 2002a. Helyes és helytelen. In: *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. A. Jászó Anna – Bódi Zoltán (szerk.) Tinta Könyvkiadó, Budapest, 28–41.
- Kiss Jenő 2002b. Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia. In: *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. A. Jászó Anna – Bódi Zoltán (szerk.) Tinta Könyvkiadó, Budapest, 138–142.
- Kiss Jenő 2002c. Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási háttérű iskolások. In: *Szociolingvisztikai szöveggyűjtemény*. A. Jászó Anna – Bódi Zoltán (szerk.) Tinta Könyvkiadó, Budapest, 234–241.
- Kiss Jenő 2004a. Nyelvjárásművelés. In: Balázs Géza (szerk.) *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője II.*, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 229–244.
- Kiss Jenő 2006. Egy új magyar nemzeti nyelvatlasz szükséges voltáról. In: *Magyar Nyelv*, CII. évf., 129–142.
- Kiss Jenő 2008. MTA-ELTE Geolingvisztikai kutatócsoport (beszámoló). In: www.umnya.elte.hu.
- Kiss Jenő 2009. Készülőben az új magyar nyelvjárási atlasz. Gondolatok, észrevételek. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*, XXXVI. köt., Zimányi Árpád (szerk.), Eger, Az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei, 196–203.

- Kiss Jenő 2010. Gondolatok az új magyar nyelvjárási atlasz előkészítése után és anyagának gyűjtése közben. In: *Kontexty identity*. Jubilejný zborník na počesť Anny Divičanovej. *Az identitás összefüggései*. Köszöntő könyv Gyivicsán Anna tiszteletére. Békešská Čaba – Békéscsaba. 184–188.
- Kontra Miklós 2003a. A határon túli magyar nyelvváltozatok. In: *A magyar nyelv kézikönyve*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 301–322.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén III. Kontra Miklós (sorozatszerk.). Osiris Kiadó – Kalligram Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Pozsony.
- Liszka József 2002. *A szlovákiai magyarok néprajza*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Manga János 1968. *Ünnepek, szokások az Ipoly mentén*. Néprajzi tanulmányok sorozat. Ortutay Gyula (szerk), Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mácsová Anna 1974. *Zsip község nyelvjárásának hangtani és alaktani jellemzése*, Nyitra, Pedagógiai Kar. Szakdolgozat.
- Menyhárt József 2008. *Nyékvárkony nyelve*. Konstantín Filozófus Egyetem, Nyitra.
- Menyhárt József – Presinszky Károly – Sándor Anna 2008. *Bevezetés a szlovákiai magyar nyelvjárások tanulmányozásába*. Egyetemi jegyzet, Konstantín Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- Nyíri Antal 1970. A Magyar Nyelvjárások Atlasza I. rész. In: *Nyelvtudományi Közlemények*, MTA, LXXII. Kötet, 447–451.
- Nyíri Antal 1978. A Magyar Nyelvjárások Atlasza II–VI. In: *Nyelvtudományi Közlemények*, MTA, 80. kötet, 423–427.
- Paizs Dezső – Bárczi Géza – Benkő Loránd 1955. A magyar *ly* hang kérdéséhez. In: *Nyelvtudományi Értekezések* 6., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1–54.
- Posgay Ildikó 1979. A pápai regionális köznyelvi vizsgálatok első tapasztalatairól. In: *Tanulmányok a regionális köznyelviség köréből*, Nyelvtudományi Értekezések, 100. sz., Akadémiai Kiadó, Budapest, 65–77.
- Presinszky Károly 2008. *A nagyhindi nyelvjárás és nyelvhasználat*. Konstantín Filozófus Egyetem, Nyitra.
- P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit. 2009. Nyelvhasználati változás – attitűdváltozás. In: *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. 15. élőnyelvi konferencia, Párkány, Szlovákia, 2008. szept. 4–6., Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó – Hattyár Helga, MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantín Filozófus Egyetem, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, 53–62.
- Sándor Anna 2002. Az informális és formális beszédhelyzetekben előforduló kontaktusjelenségek sajátosságai. In: *Tanulmányok a kétnyelvűségről*, Lanstyák István – Simon Szabolcs (szerk.) Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 114–126.

- Sándor Anna 2002a. A szlovákiai magyar nyelvjáráskutatás feladatai. In: *Szörös Kő*, VII. évf., 6. szám, 30–35.
- Sándor Anna 2004. „... s a nagyszülők beszélni tanulnak az unokák nyelvén“. In: *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (szerk.), Tinta Könyvkiadó, Budapest. 207–212.
- Sándor Anna 2004a. *A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Szabó Géza 1999. *A magyar nyelvjárások*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Szabómihály Gizella 2005. A főnév alaptagú szlovák szerkezetek magyar megfelelői – fordítási és nyelvtervezési problémák. In: *Tanulmányok a két-nyelvűségről III*. Lansyták István és Menyhárt József (szerk.), Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2005, 131–158.
- Szedes Fábrián 2005. *A' Palócokról*. Csáky Pál (szerk.). Hasonmás kiadásban közreadta a Lilium Aurum, Dunaszerdahely.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. *A nyelvi norma*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Tóth Imre 1987. *Ipoly menti palóc tájszótár*. Bernecebaráti és vidéke tájnyelve az 1930–1941-es évek fordulóján. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványa, 176. szám.
- Trudgill, Peter 1997. Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába. Szeged, JGYTF Kiadó.
- Végh József 1991. A korszerű magyar nyelvjáráskutatás elvi, módszertani kérdéseire. In: *Emlékkönyv Benkő Loránd 70. születésnapjára*. Hajdú Mihály – Kiss Jenő (szerk.), Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 634–637.
- Végh József 1992. Nyelvjáráskutatásunk eredményei, gondjai és feladatai. In: *II. Dialektológiai szimpozium*, Szabó Géza (szerk.), VEAB, Veszprém, 173–189.
- Vörös Ferenc 2004. *Családnév kutatások Szlovákiában*. Kalligram, Pozsony.
- Wardhaugh, Ronald 2002. *Szociolingvisztika*. Budapest, Osiris.
- Zelliger Erzsébet 2002a. A történeti szociolingvisztika egyetemi oktatása. In: *Hungarológia és dimenzionális nyelv szemlélet*. Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János, Debrecen, Yväsckyla, 303–307.
- Zelliger Erzsébet 2004. Nyelvi kontaktusok egy családban. In: *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (szerk.), Tinta Könyvkiadó, Budapest. 59–62.
- Zimányi Árpád 2002a. Az idegenszerűségek hatása nyelvi rendszerünkben. In: *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején*, V. Raisz Rózsa – Zimányi Árpád (szerk.), Budapest, Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság, 216. szám, 73–80.

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balogh Lajos 1972. VI. A palóc nyelvterület nyugati fele. In: *Magyar Nyelvjárások XVIII.*, (szerk.) Kálmán Béla – Sebestyén Árpád – Papp István, 173–182.
- Balogh Lajos 1973. VII. A palóc nyelvterület keleti fele. In: *Magyar Nyelvjárások XIX.*, (szerk.) Kálmán Béla – Sebestyén Árpád, 155–163.
- Balogh Lajos 1975. Adatok a magyar nyelvjárások atlaszának kutatópontjairól és címszóanyagáról. In: Deme László – Imre Samu (szerk.). *A Magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 263–310.
- Balogh Lajos 1990. A táji nyelvváltozatok kutatása. In: *Élőnyelvi tanulmányok*. Balogh Lajos – Kontra Miklós (szerk.), 1988. október 5–6. előadássorozat MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, MTA, 84–88.
- Beke Ödön 1949. Palóc tájszók. In: *Magyar Nyelvőr*, 73. kötet, 173.
- Beke Ödön 1950. Palóc tájszók. In: *Magyar Nyelvőr*, 74. kötet, 57–61.
- Benkő Loránd 1988. Irodalmi nyelv – köznyelv. In: *A magyar nyelv rétegződése*, Kiss Jenő – Szűts László (szerk.), Budapest, Akadémiai Kiadó, 15–33.
- Benkő Loránd 1998a. *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Benkő Loránd 1999. Többközpontú-e a magyar nyelv? In: *Nyelvművelés*. Fábián Pál – Lőrincze Lajos – Tátrai Szilárd (szerk.), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 205–213.
- Bíró Ferenc 2000. A mai palóc nyelvjárások igeragozásának jellemzői. In: *Kultúráközi interpretációk* (főszerk. Alabán Ferenc). UMB FIF, Banská Bystrica, 55–71.
- Borbély Anna 2001. A nyelvcseré folyamatok és kutatása. In: *Nyelvtudományi Közlemények*, 98. kötet, Budapest, 193–215.
- Borbély Anna 2001a: *Egy tíz év után megismételt szociolingvisztikai kutatás módszerei és terepmunka tapasztalatai*. In: Papp György szerk., 11. Élőnyelvi Konferencia. Újvidék. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszéke. 175–183.
- B. Lőrinczy Éva (főszerk.) 1979. *Új Magyar Tájszótár*, I. (ÚMTsz.). Hosszú Ferenc (szerk.), A-D, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- B. Lőrinczy Éva (főszerk.) 1988. *Új Magyar Tájszótár*, II. (ÚMTsz.). Hosszú Ferenc (szerk.), E-J, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- B. Lőrinczy Éva (főszerk.) 1992. *Új Magyar Tájszótár*, III. (ÚMTsz.). Hosszú Ferenc (szerk.), K-M, Akadémiai Kiadó, Budapest.

- B. Lőrinczy Éva (főszerk.) 2002. *Új Magyar Tájszótár*, IV. (ÚMTsz.). Hosszú Ferenc (szerk.), N-S, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csáky Károly 1988. *A háziipar szakszókincse*. Ipoly menti magyar csoportnyelvi dolgozatok, ELTE, MTA, Budapest, 27–31
- Csáky Károly 1990. Mikszáth-művek néprajzi elemei s azok utóélete (I. rész). In: *Irodalmi Szemle*, XXXIII. évf., 2. szám, 188–197.
- Csáky Károly 1990a. Mikszáth-művek néprajzi elemei s azok utóélete (II. rész). In: *Irodalmi Szemle*, XXXIII. évf., 3. szám, 322–331.
- Csáky Károly 1992. *Nógrádi tájakon*. Madách Könyvkiadó, Pozsony.
- Cs. Nagy Lajos 2002. A nyelvjárásvesztés néhány jele és oka a felvidéki Medvesalja nyelvjárásban. In: *Hungarológia és dimenzionális nyelv szemlélet*. Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János, Debrecen, Yvaskyla, 349–355.
- Deme László 1956. *Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Deme László 1975. A Magyar Nyelvjárások Atlaszának kérdőíve. In: Deme László – Imre Samu (szerk.). *A Magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 67–122.
- Deme László 1988. A nyelvföldrajz és a nyelvatlaszkészítés eddigi elmélete és gyakorlata. In: *A magyar nyelv rétegződése, táji tagolódása*. II. Hajdú Mihály (szerk.), Tankönyvkiadó, Budapest, 387–408.
- Deme László 1998d. Nyelvünk többközpontúságának kérdéséhez (tekintettel a mai történelmi helyzetre). Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás – Vita a határon túli nyelvhasználatról*, Budapest, Osiris, 357–367.
- Deme László 1992. A tömegtájékoztatás nyelvhasználatata – szociolingvisztikai megközelítésben. In: *II. Dialektológiai szimpozion*, Szabó Géza (szerk.), VEAB, Veszprém, 113–119.
- Deme László 1993. Nyelvhasználati feltételek nemzeti és nemzetiségi körülmények között. In: *Magyar Nyelvőr*, 117. évfolyam, 470–473.
- Deme László – Imre Samu 1961. Az ellenőrzés tanulságai a magyar nyelvatlasz munkálataiban. In: *Magyar Nyelv*, LVII. évf., 492–496.
- Fenyvesi Anna 1998. Magyar diglosszia Szlovákiában. Lanstyák István elemzéséről. Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.), *Nyelvmentés vagy nyelvárulás – Vita a határon túli nyelvhasználatról*, Budapest, Osiris, 293–298.
- Gósy Mária 1983. Kísérlet nyelvjárási beszédhangok műszeres elemzésére. In: *Magyar Fonetikai Füzetek 12*, Dialektológiai Tanulmányok, MTA Nyelv-tudományi Intézete, Budapest, 54–64.
- Gósy Mária 2003. A spontán beszédben előforduló megakadásjelenségek gyakorisága és összefüggései. In: *Magyar Nyelvőr*, 127. évfolyam, 257–277.
- Imre Samu 1962. Nyelvjárási jelenségek statisztikai feldolgozása. In: *Módszertani tanulmányok a nyelvjáráskutatás köréből*, Imre Samu – Kálmán Béla

- (szerk.), a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai, 42. szám, 11–27.
- Imre Samu 1972. Megfigyelések a magyar nyelvjárások változásáról. In: *Általános Nyelvészeti Tanulmányok VIII.*, (szerk.) Telegdi Zsigmond – Szépe György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 85–104.
- Imre Samu 1978. Mi lesz veletek ë, ly, á? In: *Nyelvünk világa*. Kovalovszky Miklós (szerk.) Gondolat, Budapest, 70–74.
- Imre Samu 1987a. *Nyelvjárási szókészletünk néhány szerkezeti kérdése a magyar nyelvatlasz anyaga alapján*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kálmán Béla 1962. Megjegyzések a nyelvjárási izoglosszákról. In: *Módszertani tanulmányok a nyelvjáráskutatás köréből*, Imre Samu – Kálmán Béla (szerk.), A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai, 42.szám, 3–9.
- Valló Albert Nándor 1897. *Tót elemek a magyar nyelvjárásokban, különös tekintettel a magyarság és a szlávtság viszonyára történeti, néprajzi és nyelvi alapon*. Farkas János Könyvnyomdája, Keszthely.

9. MELLÉKLETEK

Demecs Erzsébettel, Bözsi nénivel, Bolykon

Gyűjtés Gicén

Csábi adatközlő

Gyűjtőtársaim

